

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Právnická fakulta
Katedra občanského práva a pracovního práva

Monika Hřibová

Rozvod podle § 24a zákona o rodině
ve srovnání se zahraniční právní úpravou

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce : JUDr. Lenka Westphalová, Ph.D.

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Rozvod podle §24a zákona o rodině ve srovnání se zahraniční právní úpravou vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 31.8.2009

.....

Podpis

Mé poděkování patří JUDr. Lence Westphalové, Ph.D., za odborné vedení práce, cenné rady a podněty.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	5
ÚVOD	7
1 HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY ROZVODU MANŽELSTVÍ	12
1.1 VÝVOJ ROZVODU MANŽELSTVÍ NA PODKLADĚ VZÁJEMNÉ DOHODY MANŽELŮ OD POČÁTKU STÁTNÍHO ZŘÍZENÍ	12
1.2 VÝVOJ ROZVODU MANŽELSTVÍ NA ÚZEMÍ ČSR, ČSSR A ČSFR	21
1.3 VÝVOJ ROZVODU PO VZNIKU SAMOSTATNÉ ČESKÉ REPUBLIKY	31
2 OBECNÁ ÚPRAVA ROZVODU MANŽELSTVÍ	33
2.1 ROZVOD MANŽELSTVÍ V JEDNOTLIVÝCH PRÁVNÍCH ÚPRAVÁCH	33
2.2 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODU MANŽELSTVÍ V ČR	36
2.2.1 ZÁKLADNÍ ÚPRAVA ROZVODU (SPORNÝ ROZVOD) DLE §24 ZOR	38
2.2.2 NESPORNÝ (SMLUVENÝ) ROZVOD DLE §24A ZOR	42
2.2.3 ROZVOD S TVRDOSTNÍ KLAUZULÍ DLE §24B ZOR	44
2.3 ŘÍZENÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ V ČR	47
3 ROZVOD MANŽELSTVÍ NA PODKLADĚ VZÁJEMNÉ DOHODY MANŽELŮ	53
3.1 HMOTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA SMLUVENÉHO ROZVODU	53
3.2 PŘEDPOKLADY SMLUVENÉHO ROZVODU	58
3.3 POVAHA SMLUV UZAVÍRANÝCH V SOUVISLOSTI SE SMLUVENÝM ROZVODEM	62
3.3.1 SMLOUVA O VYPOŘÁDÁNÍ VZÁJEMNÝCH MAJETKOVÝCH VZTAHŮ	65
3.3.2 SMLOUVA O VYPOŘÁDÁNÍ PRÁV A POVINNOSTÍ SPOLEČNÉHO BYDLENÍ	70
3.3.3 SMLOUVA O VÝŽIVNÉM ROZVEDENÉHO MANŽELA	77
3.4 PROCESNĚPRÁVNÍ ASPEKTY SMLUVENÉHO ROZVODU	79
4 ROZVOD MANŽELSTVÍ S NEZLETILÝMI DĚTMI	83
5 PRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ	89
5.1 HMOTNĚPRÁVNÍ NÁSLEDKY V OSOBNÍ SFÉŘE	90
5.2 HMOTNĚPRÁVNÍ NÁSLEDKY V MAJETKOVÉ SFÉŘE	93
6 KOMPARECE PRÁVNÍ ÚPRAVY ROZVODU NA PODKLADĚ VZÁJEMNÉ DOHODY MANŽELŮ V ČESKÉ REPUBLICE A VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO	95
6.1 HISTORICKÝ VÝVOJ	96
6.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODU, ROZVODOVÝ DŮVOD A DOMNĚNKA ROZVRATU MANŽELSTVÍ	98
6.3 ROZVOD NA ZÁKLADĚ DOHODY MANŽELŮ	101
6.4 PŘEKÁŽKY ROZVODU MANŽELSTVÍ	104
6.5 PROCESNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODU MANŽELSTVÍ	106
ZÁVĚR	109
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	115
PŘÍLOHY	127

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABGB - císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch

BGB – zákon č. 195/1896 RGB1, Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

n.l. – našeho letopočtu

př.n.l. – před naším letopočtem

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

ZOR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ZPR – zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů

Ne nedostatek lásky, ale nedostatek přátelství zavinuje nešťastné manželství.

(F. Nietzsche)

ÚVOD

Každý z nás, ať už jsme dětmi či dospělými, mužem či ženou, s vyšším nebo nižším vzděláním, chudí, bohatí, zdraví či nemocní, máme něco společného s určitým okruhem lidí; s těmito lidmi se pak hádáme, smějeme, podporujeme i nechápeme navzájem. Tvoříme rodinu. Rodina je většinou charakterizována jako původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury, a také základní ekonomickou jednotkou; vzniká pokrevním příbuzenstvím či uzavřením manželství, i když většina společnosti ji jako pravou uznává teprve tehdy, narodí-li se muži a ženě dítě. Přesto však o rodině dnes často mluvíme i tehdy, žijeme-li například s přítelem či přítelkyní a děti nemáme.

Úprava vztahů v manželství a rodině dlouhodobě vzbuzuje zájem odborníků i laické veřejnosti. Představy o rodině jsou pak značně různorodé, neboť každý z nás tyto společenské vztahy chápe a prožívá jiným způsobem. Rodina jakožto společenská instituce prošla v průběhu dějin dlouhým vývojem, v jednotlivých historických etapách lidstva jí byl přikládán větší či menší význam; nezastupitelná funkce rodiny však byla ověřena, neboť všechny historické pokusy nahradit ji něčím jiným doposud ztroskotaly. Rodina není ani v moderním civilizovaném světě ušetřena zápasu o svou podobu. Od poloviny 20. století, kdy doznala, a to především díky emancipaci ženy ve společnosti a přesunu zájmu od společnosti k jednotlivci, dynamických změn, neustále hledáme odpovědi na otázky, zda jde o skutečnou krizi či jen o změnu některých jejích funkcí a vztahů v rodině a uvnitř rodiny. Rozvodovost a její stoupající tendence je jedním z hlavních podnětů k těmto otázkám.

Téma, které jsem si pro svou diplomovou práci zvolila, je tedy dnes více než aktuální. Rodinné právo, a především pak rozvodová problematika, mě dlouhodobě velmi zajímá, neboť se skutečně dotýká každého. Problematika rozličných rodinněprávních vztahů nás provází po celý život, od narození do smrti, a dokonce bychom mohli říci, že v úpravě některých svých institutů i dlouho po ní. Rozvodové právo, jakožto součást této problematiky, k nám vstupuje neustále, ať už prostřednictvím médií či bohatých zkušeností našeho okolí, a bohužel mnohdy i zkušeností vlastní. Rozvody už nejsou něčím nepřístupným a společensky odsouzením, ale naopak zevšednělým prvkem, který se natrvalo zabydlel v našem každodenním životě. Zda je tomu tak správně, je velkou otázkou. Každá společenská

změna má své klady i zápory, avšak nesmíme zapomínat, že rozvod by měl být až tou poslední instancí, jakousi *ultima ratio*, ke které sáhneme až tehdy, nevyřešíme-li své problémy jinak. Na to by měl pamatovat laik i zákonodárce.

Rozvod podle § 24a zákona o rodině, nebo také smluvený rozvod či rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů, představuje ve vyspělých právních úpravách moderní, rychlou a v praxi velmi využívanou možnost, jak ukončit nevydařené manželství co možná nejdůstojněji a bez zbytečného zasahování do intimní sféry manželů. Umožňuje jim dopředu zvážit všechny následky spojené s rozvodem, čímž plní důležitou prevenční funkci. Pokud se nakonec pro ukončení manželství přeci jen rozhodnou, varianta podle § 24a zákona o rodině jim poskytne možnost komplexního řešení všech těchto právních následků pro dobu po rozvodu. Domnívám se, že i když jde o institut v našem právu velmi mladý (možnost využívat jej mají manželé od 1.8.1998), jeho stále častější praktické využití jasně ukazuje, že počín zákonodárce zakotvit smluvený rozvod do českého právního řádu, byl v tomto směru více než správný.

Hlavním cílem této diplomové práce je seznámit čtenáře se současnou platnou právní úpravou rozvodu manželství v České republice, především pak varianty rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů a pokusit se popsat situace, kterými musí projít ti manželé, kteří došli ve své společné cestě životem k závěru, že jejich manželství již neplní svoji funkci. Vzhledem k tomu, že tématem diplomové práce je též srovnání se zahraniční právní úpravou, ráda bych seznámila čtenáře alespoň v hlavních bodech s úpravou rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů ve Spolkové republice Německo, kde se jedná již o tradiční institut ukončení manželství za života obou manželů, a pokusila se o komparaci s právní úpravou v České republice.

Vzhledem k tomu, že pro základní pochopení funkce institutu rozvodu manželství ve společnosti je nezbytné jeho zasazení do širších historických souvislostí, první kapitulu své diplomové práce bych chtěla věnovat právě historickému vývoji jeho právní úpravy. Ráda bych čtenáře obeznámila s faktem, že i tak moderní způsob ukončení manželství, jakým je rozvod na podkladě vzájemné dohody, není ničím novým, neboť své uplatnění našel již ve starověkém Římě, a provedla jej trnitou cestou, kterou si rozvod manželství od svého úplného zákazu až po jeho všeobecné

přijetí musel projít. V dalších podkapitolách bych se ráda zaměřila na vývoj tohoto institutu v naší zemi.

Druhá kapitola bude zaměřena na obecnou úpravu rozvodu manželství v České republice jako jediného možného způsobu zrušení manželství za života obou manželů. Stručně představím, jak na rozvod nahlízejí zahraniční právní úpravy a se kterými jeho způsoby se můžeme v Evropě setkat. Především se ale v této kapitole zaměřím na platnou právní úpravu rozvodu manželství u nás, v rámci které zmíním i další dvě jeho neméně důležité varianty, a to sporný rozvod dle ustanovení § 24 a specifický rozvod s tzv. tvrdostní klauzulí dle § 24b zákona o rodině. Objasním pojem kvalifikovaného rozvratu manželství, který je v naší právní úpravě jediným možným důvodem rozvodu manželství, a rozdíl v povinnosti jeho dokazování u jednotlivých variant. Soud by neměl povolit rozvod pro jakoukoli malichernou šarvátku, ale jen v případě tak hlubokého a trvalého rozvratu manželství, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. V závěru kapitoly bych ráda osvětlila též procesní úpravu rozvodu, pokusím se vypořádat s jejími klady i zápory a vysvětlit čtenáři, kde a jakým způsobem - pokud se někdy v budoucnu rozhodne pro toto řešení svého neutěšeného manželství - svůj požadavek uplatnit. Vzhledem k tomu, že jsem osobně velkým zastáncem smírného řešení sporů, ráda bych v rámci procesních otázek zmínila i možnosti mediace jakožto moderního, alternativního řešení konfliktů prostřednictvím mediátora, tedy osoby nestranné a neutrální, která znesvářeným stranám může nabídnout (nikoli vnutit) lepší řešení namísto soudního řízení, a podtrhla vhodnost této metody právě pro rozvodovou problematiku.

Samotnému rozvodu manželství na podkladě vzájemné dohody manželů věnuji třetí kapitolu. Provedu rozbor platné právní úpravy této varianty rozvodu, jejích předpokladů a povahy smluv uzavíraných v souvislosti s tímto rozvodem, které řeší společné majetkové a bytové otázky, popřípadě problematiku výživy k druhému manželovi. Čtenář bude mít možnost seznámit se s tím, že tento typ rozvodu sice často znamená „desetiminutové“ řízení před soudem, avšak o to větší nároky na čas a trpělivost partnerů klade v jednáních mimosoudních. Ráda bych také do kapitoly začlenila sociologický pohled na věc, který je pro pochopení institutu neméně důležitý, neboť ne pro všechny manželské páry je smluvený rozvod vhodný; je namísto pouze

tam, kde již došlo k tzv. psychosociálnímu rozvodu. V závěru kapitoly opět zmíním procesní aspekty, tentokrát samotného řízení o smluveném rozvodu.

Jestliže někoho můžeme považovat za skutečnou oběť rozvodových tahanic, která nemá možnost se účinně bránit, pak jsou to nezletilé děti. Vzhledem k tomu, že zákon klade zájmy těchto dětí na první místo a snaží se je co možná nejvíc chránit, je zapotřebí věnovat jim i v této práci náležitou pozornost. Rozvodu manželství s nezletilými dětmi proto vyhradím kapitolu čtvrtou, kde se vynasnažím vysvětlit specifika takového rozvodu, ale třeba i to, že manželství soud právě pro rozpor se zájmem těchto dětí, daný zvláštními důvody, nemusí vůbec rozvést, a to ani v případě rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů. I tato varianta totiž posiluje jejich ochranu, když vedle zákonem požadovaného předložení obligatorních smluv povazuje manžele též předložením pravomocného rozhodnutí péče soudu o nezletilé o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po tomto rozvodu.

Pátá kapitola se bude zabývat právními následky rozvodu manželství, a to jak následky ve sféře osobní, tak ve sféře majtkové. Stručně porovná právní následky rozvodu jakožto způsobu zániku manželství za života obou manželů s následky jiného druhu zániku těchto vztahů, a to smrti jednoho z manželů.

Závěrečnou šestou kapitolu bych ráda plně věnovala komparaci právních úprav rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů v České republice a ve Spolkové republice Německo. Poukáži na shodné i rozdílné prvky v obou zemích, podtrhnu výhody i nevýhody a učiním návrhy na právní úpravu *de lege ferenda*, neboť dle mého názoru může v určitých směrech německá právní úprava sloužit té české jako vodítko pro případné změny. Komparaci bych ale ráda provedla více doširoka; proto se čtenář diplomové práce dozví také základní informace o historickém vývoji německého rozvodového práva, celkové právní úpravě rozvodu manželství v současném Německu včetně jeho překážek a specifické procesní právní úpravy, to vše samozřejmě ve srovnání s Českou republikou.

V závěru shrnu a zhodnotím výsledky diplomové práce s uvedením získaných poznatků a uvedu základní prameny, ze kterých jsem při jejím vypracování čerpal.

Pro praktickou představu konečně doložím své poznatky několika přílohami týkajícími se vývoje rozvodovosti u nás s uvedením základních příčin, pro které se

manželé nejčastěji rozvádějí, a taktéž porovnání sňatečnosti a rozvodovosti v České republice a ve Spolkové republice Německo.

Při zpracování tématu diplomové práce jsem použila historický výklad v případě ozřejmení historických souvislostí rozvodu. Hlavní metodou vědeckého a logického myšlení se pro mě stala analýza, neboť bylo pro naplnění cílů práce především třeba podrobně zkoumat platnou právní úpravu. Syntézou jsem pak naopak dospěla ke zhodnocení poznatků v závěru práce. Pomocí komparace jsem mohla porovnat českou i německou právní úpravu a vyzdvihnout jejich sporné i souhlasné prvky.

Diplomová práce byla zpracována k datu 31.8.2009.

1 HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY ROZVODU MANŽELSTVÍ

1.1 Vývoj rozvodu manželství na podkladě vzájemné dohody manželů od počátku státního zřízení

Rodinná problematika znamená jistě pro každého z nás běžnou součást života; bez jejích rozličných institutů si lze dnešní svět jen těžko představit. „Přitom však nejsou ani manželství, ani rodina spojeny s životem společnosti od počátku a nejsou vůbec neodmyslitelnou formou lidského soužití.“¹ Tyto instituce musely projít dlouhým historickým vývojem plným společenských změn, než dospěly do podoby, jak je známe dnes. „Podoba manželství a rodiny, jako trvalého soužití muže s ženou a dětmi, popřípadě s jinými blízkými pokrevními příbuznými ve společné domácnosti, jejichž nejdůležitější vztahy jsou upraveny právem, je poměrně pozdním výplodem společenského vývoje.“²

Přechod společnosti od rodového zřízení ke vzniku organizovaných společenských tříd, a později i státu, znamená zlom v dosavadním chápání rodiny. „Všechny vztahy mezi manžely a mezi rodiči a dětmi, řízené v rodové společnosti jen zvykovými pravidly, jsou od vzniku státu regulovány právem. Vzniká manželské a rodinné právo jako soubor pravidel, která upravují vztahy v rodině, a státní moc vynucuje jejich zachování bez ohledu na případnou odchylnou vůli jejich nositelů.“³

Co se týče institutu rozvodu manželství z vůle obou manželů, první zmínku o něm nalezneme již ve starověkém Římě; institut zakotvil Zákon XII desek (*Lex duodecim tabularum*).⁴ Vznik takového způsobu zániku manželství byl úzce vázán na rychlý rozvoj ekonomických a sociálních vztahů a slábnoucí mocenské postavení muže nad jeho ženou (*manus*⁵).

Nejstarším typem manželství ve starověkém Římě bylo tzv. manželství s manželskou mocí – *matrimonium cum in manum conventione*, nebo také manželství přísné. Takový svazek mohl rozloučit jenom muž jako nositel moci, a to pro vinu ženy,

¹ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 9.

² KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 10.

³ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 20.

⁴ Jde o nejstarší římskou kodifikaci práva, vydanou v polovině 5. století př.n.l.

⁵ Ruka, pěst jako symbol manželské moci.

která byla uznána a schválena na domácím soudě. Vítanou změnou bylo tedy zavedení nového, podstatně volnějšího typu manželství, který pak existoval vedle původního přísného *matrimonia*. Manželství volné, tedy manželství bez manželské moci nad ženou – *matrimonium sine in manum conventione* – mělo tu výhodu, že mohlo být rozloučeno z vůle manželů, a to dvěma způsoby; buď z vůle obou manželů, rozvodem – *divortium*, anebo z vůle jen jednoho manžela, zapuzením – *repudium* – tedy jednostranným, neformálním projevem muže či ženy.⁶ Dá se tedy říci, že stejně bezformálně, jako manželství vzniklo (vůli manžela žít s manželkou jako s matkou legitimních dětí⁷), zaniklo; k zániku manželství mohlo pak dojít jednoduše i tehdy, přestali-li manželé spolu žít.

„Právo doby císařské zavedlo zpřísnění ve formě výčtu důvodů, které rozvod ospravedlňují, na neodůvodněné rozvody a na rozvody zaviněné byly stanoveny *poenae divortii* (majetkové tresty). Od 4. století n.l. lze pozorovat, jak na právní úpravu manželství působí křesťanská ideologie, která chápe manželství jako svátost a trvá na jeho nerozlučitelnosti.“⁸

Justiniánské právo pak onu ideu nerozlučitelnosti plně promítlo v zákaz rozvést se oboustranným souhlasem – *divortium communi consensu*. Povolilo pouze jednostranný rozvod ze zákonného důvodu, na kterém nenese vinu druhý z manželů; tímto důvodem mohla být kupříkladu mužova impotence. Také pokud muž upadl do válečného zajetí a byl po pět let nezvěstný, příslušelo ženě právo na jednostranný rozvod – *divortium bona gratia*.

V období feudalismu však existovala ještě další země, ve které byl umožněn rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů. Jednalo se o Čínu, kde například taktéž existoval institut panství držitele rodinné moci – muže – nad ženou. Rozvod v Číně byl možný dvojím způsobem: buďto již zmíněnou vzájemnou dohodou manželů, nebo jednostranně, pokud se žena provinila některým z tzv. sedmi důvodů; mezi ně byla

⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal : *Římské právo*. Praha : C.H.BECK, 1995. ISBN 80-7179-031-1, str. 139.

⁷ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo - historie, současnost, perspektivy*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2005. ISBN 80-86432-93-9, str. 55.

⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal : *Římské právo*. Praha : C.H.BECK, 1995. ISBN 80-7179-031-1, str. 139.

zařazena například neplodnost, nevěra, hašteřivost nebo i nevyléčitelná nemoc. „Naproti tomu z viny mužovy mohlo dojít k rozvodu jen, když manželku soustavně bil.“⁹

V evropské feudální společnosti postupně převládly pilíře monogamního manželství a patriarchální rodiny. To se samozřejmě promítlo i v jejím manželském a rodinném právu. Charakteristické bylo nejen všestranné propracování poměrů manželských a mezi rodiči a dětmi náboženskou mravoukou, „ale i postupné vtažení celé této oblasti společenských vztahů do přímého řízení orgánů křesťanských církví.“¹⁰ Důsledné podrobení manželských poměrů církevní jurisdikci je specifikum křesťanských feudálních národů, se kterým se v jiných zemích nesetkáváme. Prosazování křesťanských manželských zásad trvalo poměrně dlouho – evropské národy například uzavíraly manželství podle svých zvláštních obyčejů ještě hodnou dobu po přijetí křesťanství a do kostela si chodily pouze pro požehnání.

Učení katolické církve uspíšilo proces vzniku monogamie v rozvíjející se evropské společnosti. Zatímco prvotní křesťanství chápalo manželství jako nutné zlo, feudální katolická církev vytvořila ze svátostné povahy manželství jedno ze svých základních dogmat. „Dalšími dogmaty křesťanské věrouky stala se přísná monogamie a nerozlučitelnost manželství za života manželů.“¹¹ Podrobné rozpracování těchto základních zásad provedlo pak církevní – kanonické – právo, které věroučné zásady převedlo do přesných právních předpisů. Kategorie a základní pojmy, které se v těchto předpisech objevily (zásnuby, překážky, neplatnost, rozvod atd.), prakticky přezívají v novodobých právních řádech dodnes.

Nekompromisně prosazovaný princip nerozlučitelnosti manželství byl jednou z nejproblematictějších otázek manželského práva kanonického; to připouštělo pouze zrušení manželství rozvodem¹². „Manželé pak mohli mít oddělené bydliště a byli zbaveni manželských povinností, jejich manželství trvalo však formálně dál a nesměli uzavřít další sňatek.“¹³ K dalšímu sňatku pak otevíralo dveře pouze anulování manželství ve prospěch víry, pokud některý z manželů přestoupil ke křesťanství a druhý tak ohrožoval jeho náboženský život – tzv. *privilegium Paulinum*; to však mohl učinit

⁹ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 52.

¹⁰ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 58.

¹¹ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 62.

¹² V tomto případě však zatím rozvodem, pro který se později ujal pojem „rozvod od stolu a lože“ – tedy zánik manželských povinností, ale pokračující formální trvání manželství, viz dále.

¹³ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 67.

pouze papež.¹⁴ Naproti tomu spory o rozvod náležely v první instanci konzistorním soudům jednotlivých diecézí a na Řím – v tomto případě poslední soudní instanci – se obracelo až s odvoláním. V kanonickém procesním právu se kladl důraz i na často zbytečné detaily, procesy proto byly vleklé, komplikované a nákladné. Všechna jednání probíhala písemně a latinsky.

Manželské právo východní křesťanské církve sice tkvělo na stejných zásadách, jako tomu bylo u církve západní, avšak vyvíjelo se poněkud odlišně. „Nerozlučitelnost manželství nebyla tak bezvýjimečná a byly připuštěny rozluky.“¹⁵ Východní církev také povolovala každému uzavřít během života dva, později tři sňatky, i když za cenu toho, že další manželství již byla neplatná.

Za zmínku jistě stojí i zajímavost, že manželský a rodinný život židovského obyvatelstva probíhal v našich městech zcela izolovaně od křesťanů. Tato izolovanost se týkala jak prostoru, ve kterém žili (Židé měli vyhrazeny zvláštní městské čtvrti), tak i osobních příbuzenských svazků, které s křesťany nesměli navazovat. Židovské manželské právo sice souviselo s křesťanskými náboženskými názory, ale přece se od nich v mnoha bodech lišilo. Mezi jednu z takových odlišností lze zařadit i zánik manželství, který byl u Židů ve srovnání s křesťanským obyvatelstvem snazší. Manželství mohlo zaniknout i za života obou manželů rozlukou. I když byla původní úplná volnost ženy a muže vystoupit ze svazku manželského postupně omezována (především v neprospěch ženy), přesto byl institut rozluky pro oba manžele poměrně snadný; stačilo pouze, aby muž ženě vydal tzv. propouštěcí list, nemuselo se konat žádné procesní řízení. Jako jedinou komplikaci lze vidět sestavování samotného propouštěcího listu. To vyžadovalo složité naplnění složitých formálních požadavků, které předepisoval Talmud¹⁶.

Na přelomu 18. a 19. století vyvrcholila průmyslová revoluce, která se odrazila i ve změně struktury společnosti. Buržoazní politika odmítla feudální řád a výsady stavů; vyžadovala rovnost všech lidí před zákonem a dodržování nezadatelných lidských práv. Tyto změny se samozřejmě promítly i na poli manželských a rodinných vztahů.

¹⁴ Dalším ze způsobů byla také žádost o tzv. papežský dispenz, udělovaný většinou pro překážky způsobující neplatnost manželství – *impedimenta dirimentia*, nebo pro překážky záповědi manželství, způsobující pouze jeho nedovolenost – *impedimenta impeditia*.

¹⁵ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 68.

¹⁶ **talmud** – (hebr) náb. rozsáhlé dílo judaistického náboženství obsahující komentáře a výklad k Mojžíšovým pěti knihám Starého zákona;

Manželství znamená pro buržoazii pouze občanskou smlouvu, která se příliš neliší od jiných, například obchodních smluv. A jestliže taková smlouva vzniká z vůle jejích stran, mělo by být umožněno, aby z této vůle také zanikla. Celkově lze tedy shrnout, že přelom 18. a 19. století byl v oblasti manželských a rodinných vztahů ve znamení snah a požadavků po pokrokovosti, posvětštění a celkové rovnosti mezi mužem a ženou.

Teprve francouzská buržoazní revoluce však některé z těchto změn opravdu přinesla. Na základě ustanovení dekretů ústavodárného shromáždění ze dne 16. a 24. srpna 1790 byl režim kanonického práva vystřídán rozumovou přirozenoprávní naukou a manželství prohlášeno za světskou občanskou smlouvu. Muž sice nadále zůstal „hlavou rodiny“, ale postavení ženy se značně přiblížilo rovnoprávnosti s ním. Stát přestal zasahovat do vnitřních rodinných poměrů; jejich vyřizování bylo svěřeno do kompetence zvláštním rodinným soudům, složeným z nejbližších příbuzných. Jedním z klíčových dokumentů pro historii rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů se pak stal až Dekret z 20. září 1790. Tento dekret nejen omezil rozsáhlý systém manželských překážek pouze na příbuzenství v linii přímé a sourozenecké, ale připouštěl především zrušení manželství za života obou manželů rozvodem, a to jak z určitých vymezených důvodů, jakými byly například šílenství nebo odsouzení k trestu, tak i pouhou souhlasnou dohodou manželů z důvodu různosti povah. Další zákonodárství národního konventu, působícího ve Francii v letech 1793 až 1795, pak důvody rozvodu na podkladě dohody ještě rozšířilo.

V napoleonském období sice došlo k určitému oslabení manželských demokratických principů, avšak francouzský občanský zákoník z roku 1804 – *Code civil*¹⁷ - klíčové myšlenky buržoazní revoluce uchoval. Oproti rétorice revolučního zákonodárství ovšem dochází k určitému „zpřísnění“. *Code civil* již například nehovoří o rovnoprávnosti¹⁸, rozvod manželství pak připouští jen z přísně stanovených důvodů. „Možnost rozluky vzájemnou dohodou stran byla sice ponechána, ale jejího dosažení bylo podstatně znesnadněno.“¹⁹ Vídeňský kongres pak v roce 1815 tento institut zrušil.

V době vydání *Code civil* můžeme o Francii hovořit jako o jediné zemi, ve které byly revoluční myšlenky v oblasti manželského práva plně realizovány. Touhy po

¹⁷ Též nazývaný *Code Napoleon*.

¹⁸ Článek 213 formuloval poměr mezi mužem a ženou tak, že „muž je své ženě povinen ochranou, žena svému muži poslušností“. Zákoník také – oproti revolučnímu zákonodárství – nehovoří ve vztahu rodičů k dětem o moci rodičovské, ale pouze o moci otcovské.

¹⁹ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 116.

změnách se však díky průmyslové revoluci a postupnému rozvíjení moderní společnosti ozývaly i v jiných evropských zemích. Klíčovou roli zde sehrály tzv. osvícenské panovnické režimy, které se výrazně dotkly i manželského a rodinného práva v našich zemích.

Za vlády Josefa II. došlo dne 16. ledna 1783 k vydání manželského patentu Josefa II.²⁰, který přenesl pravomoc rozhodování manželských soudů z církevních soudů na soudy státní. Dokument znamenal definitivní konec církevní jurisdikce v manželských věcech, trvající v našich zemích od 10. století. Respektoval odlišnou úpravu manželství pro příslušníky různých vyznání, i když např. manželské právo pro katolíky bylo sestaveno poněkud neobratně. „Patent dále bezvýhradně přejímal katolické dogma o nerozlučitelnosti manželství a připouštěl mezi katolíky pouze rozvod od stolu a lože, jak jej znalo kanonické právo. Rozluka byla povolena jen evangelíkům (ale manželství mezi katolíkem a evangelíkem bylo nerozlučitelné i pro evangelickou stranu), přičemž byla ponechána otevřená otázka, zda se na této výhodě mají podílet i katolíci k evangelictví odpadlí.“²¹ Ohledně židovských manželských svazků dokument mlčel; teprve v roce 1791 byly vydány příslušné předpisy. Židům povolovaly mimo jiné rozluku dohodou stran, což z nichž učinilo skupinu s nejvýhodnějším manželským právem v Rakousku. Principy josefínského práva v oblasti manželství a rodiny prakticky zůstaly až do roku 1919 základem pro naše země.

Všeobecný občanský zákoník z roku 1811²² – Allgemeine Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen *ABGB*) – znamenal pro naše země první právně zdařilou a ucelenou kodifikaci manželského práva, a to jak poměrů osobních, tak i majetkových. Kodifikace znamenala kompromis mezi církevními a světskými nároky. Obligatorní církevní sňatek zůstal, stejně tak určitá pravomoc pro duchovní v rozvodovém řízení. Zachoval se i přibližně stejný systém překážek kanonického práva a nerozlučitelnost manželství pro katolíky. Avšak na rozdíl od josefínského patentu byla povolena rozluka smíšeného manželství.²³

²⁰ Pod číslem 117 Sbírky zákonů soudních.

²¹ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 121.

²² V našich zemích platný od roku 1812.

²³ Vznikla však nová manželská překážka – tzv. *překážka katolicismu* – kdy po rozluce smíšeného manželství se sice evangelík mohl znovu oženit, nikoli však katolík, který byl vázán rozloučeným manželstvím až do smrti svého bývalého evangelického manžela.

Když v únoru 1848 vypukla buržoazní revoluce ve Francii, velmi rychle se rozšířila takřka do celé Evropy. Církev se stáhla se svými nároky do ústraní a na manželství se začalo opět pohlížet jako na občanskou smlouvu, a to i v našich zemích. To však netrvalo dlouho – již po porážce povstání v létě 1848 opět zesílily hlasy rakouské církve, aby se do jejích rukou vrátila plná jurisdikce ve věcech manželských a občanský zákoník byl změněn ve prospěch církevních soudů. 18. srpna 1855 byl ve Vídni podepsán konkordát, jehož článek X. uznával příslušnost církevního fóra v otázkách manželských s minimálními kompetencemi státu. Následoval císařský patent číslo 185 ř.z. z 8. října 1856, který s účinností od 1. ledna 1857 zrušil platnost manželského práva občanského zákoníku pro katolíky. Pravidla kanonického hmotného a procesního práva manželského byla formulována v Instrukci pro církevní soudy. Císařský patent dále zřizoval pro celou říši diecézní konzistorní soudy jmenované příslušnými soudy. Pouze těmto soudům náleželo rozhodovat o manželských věcech kanonického práva. Odvolací instancí se stal arcibiskup a v konečné fázi Řím, stát se již do těchto řízení neměl vměšovat. „Podobně se stávaly církevní soudy výlučně příslušnými pro povolování rozvodů od stolu a lože a stát se vzdával také jakéhokoli vlivu na dispenzování manželských překážek.“²⁴ Manželství se stávalo pro oba manžele nerozlučitelným, pokud byl alespoň jeden z nich katolické víry, popřípadě obě evangelické strany přestoupily ke katolictví, a to i tehdy, pokud by před zahájením řízení o rozluku z katolické církve vystoupily. Změny provedené císařským patentem opět vdechly život všem středověkým zásadám kanonického procesu.

V ostatních evropských zemích ovšem revoluce znamenaly skutečný posun k posvětštění manželských otázek. I do té doby jinak konzervativní Anglie povolila rozluku manželství, a to v roce 1857.

V Rakousku po pádu Bachova absolutismu začal dlouhý boj proti konkordátu z roku 1855. Od podzimu 1867 pracoval konfesijní výbor sněmovny na novém zákoně, rozvíjejícím reformy manželských poměrů, který narazil na tuhý odpor církve. Teprve dne 24. dubna 1869 byla sněmovně předložena osnova zákona o právu manželském. Zákon promítnul do svého textu hlavní úkoly revoluce v manželském právu a i po právní stránce byl dílem zdařilým; „zavádělo se jednotné manželské právo pro všechny občany bez rozdílu vyznání, zásnuby neměly právní moci, byly vypuštěny překážky

²⁴ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 132.

svěcení, řeholních slibů, katolicismu i rozdílného náboženství, byl předepsán obligatorní civilní sňatek u okresních soudů, rozvod byl sice ponechán ve smyslu kanonického práva vzájemnou dohodou manželů, ale byla povolena i rozluka z důvodů nepřekonatelného odporu, cizoložství, zlomyslného opuštění, úkladů o život a odsouzení k pětiletému žaláři.²⁵ Císařem jmenovaný předseda sněmovny však osnovu nezařadil na pořad jednání a s následnými bouřlivými interpelacemi se v konečné fázi vypořádal tak, že sněmovnu rozpustil pro nezpůsobilost se usnášet. 14. května 1869 se tedy poslanecká sněmovna rozešla, aniž by byl manželský zákon odhlasován a aniž by bylo zajištěno jeho projednání v budoucnu. Po několika dalších neúspěšných pokusech byl návrh manželské novely přece jen odhlasován, a to až 10. února 1876. Oproti původní myšlence však šlo pouze o minimální změnu občanského zákoníku, která se nedotýkala principu různé úpravy manželství podle vyznání a ponechávala v platnosti obligatorní církevní sňatek, pro katolíky nerozlučitelný. Panská sněmovna nakonec usnesení poslanecké sněmovny odmítla s tím, že bude lepší vyčkat zásadního reformního manželského dokumentu, který vytvoří vláda. K tomu však již nedošlo. Rakousku se tedy nepodařilo odstranit všechny náboženské přžitky z období feudalismu a v důsledku neúspěchu snah o provedení reformy manželského práva se tak zařadilo mezi nejzaostalejší státy Evropy. Odlišné právo pro katolíky, evangelíky i Židy zde nadále zůstalo v platnosti.

Můžeme tedy říci, že manželské právo pro katolickou většinu obyvatelstva v podstatě ustrnulo na stupni, který byl sice v josefínské době jistým pokrokem, avšak ke konci 19. století již ostře kontrastoval s obvyklým způsobem života i jeho ekonomickými podmínkami. Zvláště pak právě nerozlučitelnost manželství prohlubovala nesnáze života manželského i rodinného. „Nejmajetnější vrstvy sice mohly nerozlučitelnost rozmanitě obejít, ale u méně zámožného obyvatelstva taková možnost nebyla, a stále rostl počet rozvedených osob, které však další manželství uzavřít nesměly, a žily tak jaksí i mimo manželství, i v něm.“²⁶

Poslední velké naděje vzbudilo v roce 1904 dosazení vládní komise pro revizi občanského zákoníku; vláda ale netoužila po řešení ožehavých otázek, jakou byla manželská reforma a z této revize ji vyloučila. Avšak silné požadavky na změnu vyústily ve vznik různých spolků – především šlo o Spolek pro reformu manželského

²⁵ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 141.

²⁶ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 146.

práva vytvořený v roce 1906 – obracejících se na vládu s peticemi, a to i prostřednictvím tisku. Toto reformní hnutí také poprvé v plné intenzitě zasáhlo české prostředí, kam se postupně díky příznivému protiklerikálnímu postoji českých politických stran přesunovalo těžiště reformních hnutí.

1.2 Vývoj rozvodu manželství na území ČSR, ČSSR a ČSFR

Konec první světové války s sebou přinesl kromě jiného rozpad monarchie a vznik samostatného československého státu. Zákonem č. 11/1918 Sb. - tzv. recepční normou – Československo převzalo tehdejší občanské právo platné na území bývalého Rakouska-Uherska. Pro Čechy, Moravu a Slezsko platila v oblasti manželského a rodinného práva ustanovení Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811, ve znění jeho tří doplňujících novel; Slovensko pak přejalo recepční normou tehdejší občanské právo uherské, které ovšem bylo vyjádřené většinou jen normami obyčejového práva. Pouze některé otázky v Uhrách upravovaly psané právní předpisy, z nichž byl nejvýznamnější tzv. manželský zákon²⁷. Tento dokument upravoval velmi podrobně otázky vzniku a zániku manželství, vycházel z jeho smluvní povahy a po stránce formální byl dokonce modernější než právní úprava rakouská. „Zavedl obligatorní civilní sňatek a postavil se na stanovisko rozlučitelnosti manželství bez ohledu na konfesní příslušnost manželů.“²⁸

Katolická církev dlouho neústupně trvala na nerozlučitelnosti manželství, a pokud už reformované církve rozluku povolily, tak jen z několika málo důvodů. Rozlukové procesy byly navíc dlouhé a velmi nákladné, proto na ně prakticky dosáhly jen majetné vrstvy. „Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, který na našem území platil až do 1. ledna 1950, původně upravoval možnost prvního ukončení manželství za života obou manželů na konfesním principu, to znamená, že tzv. rozluka byla možná pouze u nekatolíků a Židů.“²⁹ U Židů mohla nastat z vůle muže pro ženino cizoložství nebo vzájemnou dohodou se zachováním instituce propouštěcího listu. Evangelíci se vzájemnou dohodou rozlučovat nesměli – pro ně zákoník stanovil taxativně stanovené důvody rozluky. Pro katolíky, jak jsme již uváděli výše, bylo manželství zásadně nerozlučitelné. Jedinou institucí, kterou kanonické právo dovolovalo, se stal tzv. rozvod od stolu a lože, kterého sice bylo možno dosáhnout dohodou, ale jen s tím, že se manželé předtím podrobili napomínání duchovního pastýře a od roku 1869 jakémusi smírčímu řízení před soudem. „Jestliže si rozvod přála jen jedna strana, musel být

²⁷ Zákonný článek XXXI/1894.

²⁸ ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Československé rodinné právo*. Praha : Panorama, 1985. 11-095-85, str. 66.

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 4.

prokázán některý z důvodů, pro které se povolovala nekatolíkům rozluka.³⁰ Po vyslovení rozvodu soud zprostil manžele manželských povinností, učinil opatření ohledně výživy a povolil oddělené bydliště. Avšak, jak jsme již uváděli dříve, manželství formálně trvalo dále, rozvedení manželé nemohli uzavřít nový sňatek nebo se směli i po rozvodu žalovat pro cizoložství. Dalo by se tedy říci, že instituce rozvodu byla velmi neúčelná.

Teprve po vzniku samostatného Československa byla upravena možnost právního zrušení manželství, a to jednotně bez ohledu na vyznání manželů. Zákon č.320/1919 Sb.z. a n., tzv. manželská novela československá³¹, novelizovala manželské a rodinné právo Všeobecného občanského zákoníku. Není bez zajímavosti, že právě návrh na reformu manželského práva byl vůbec prvním návrhem podaným v Revolučním národním shromáždění, a to hned na jeho první schůzi, byť cesta ke konečnému přijetí jeho upraveného znění trvala dlouhých šest měsíců. Rozlukový zákon, jak byla také manželská novela běžně nazývána, zaváděl fakultativní církevní sňatek³², rušil některé manželské překážky a především zavedl rozlučitelnost manželství. Rozlišoval dvojí způsob zániku manželství za života obou manželů – *rozvod od stolu a lože*³³ a *rozluku*³⁴. Zatímco forma uzavření manželství platila jednotně pro celou Československou republiku, co do překážek manželství, rozvodu a rozluky bylo pro Slovensko nadále závazné uherské právo.

Rozvod od stolu a lože mohl být dobrovolný, tedy se souhlasem obou stran, a dále pak jednostranně (manžel podal k soudu žalobu) nebo oboustranně nedobrovolný³⁵. K rozluce mohlo dojít buďto na souhlasnou žádost obou manželů, pokud byla podána

³⁰ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 224.

³¹ Zákon ze dne 22. května 1919, č.320 Sb.z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

³² § 1 z.č.320/1919 Sb.z. a n. : „K platnosti manželství se vyhledávají vyhlášky a slavnostně učiněné přivolení k manželství, a to buď občanské, buď církevní.“

³³ **Rozvod (od stolu a lože)**, povolený soudem, znamenal pro manžele zánik jejich manželské povinnosti žít spolu, manželství však formálně existovalo dál.

§ 103 Všeobecného občanského zákoníku: „Rozvod od stolu a lože musí býti manželům, jestliže se oba dohodnou a o podmínkách jsou zajedno, soudem povolen za následující opatrnosti.“

³⁴ **Rozluka** znamenala možnost právního ukončení manželství (tzn. skutečný, nikoli jen formální zánik manželství) za života manželů, kdy zákon stanovil konkrétní důvody rozluky, při jejichž existenci vznikala stranám na rozluku právní nárok. Možnost rozluky platila pro každého bez ohledu na konfesní příslušnost manželů.

³⁵ Oboustranná nedobrovolnost se objevovala v případech žaloby na rozluku pro nepřekonatelný odpor, ke které se druhý manžel připojil, avšak soud byl toho názoru, že nejde o věc dosti závažnou a místo rozluky povolil pouze rozvod.

z důvodu nepřekonatelného odporu (rozvod se pak změnil v rozluku), popřípadě na žalobu jednoho z manželů o rozluku.³⁶

Taxativní výčet důvodů, ze kterých vzniká právní nárok na rozluku, stanovil § 13 tzv. manželské novely takto:

„O rozluku každého manželství žalovati lze:

- a) dopustil-li se druhý manžel cizoložství;
- b) byl-li právoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze;
- c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátí-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Není-li pobyt jeho znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně;
- d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví;
- e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel;
- f) vede-li zhýralý život;
- g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou;
- h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozlukou nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen;
- i) pro nepřekonatelný odpor. Žalobě lze vyhověti jen tehdy, připojí-li se žádosti za rozlukou třeba i dodatečně také druhý manžel. V tomto

³⁶ Chápání rozvodu a rozluky činilo v praxi často potíže. JUDr. František Kočí proto sepsal soubor rozdílů mezi těmito instituty, přičemž zároveň uvádí, že „rozvod je vždy opatřením menšího rozsahu, kdežto rozluka znamená trvalé a dokonalé zrušení manželského svazku“. Jako hlavní rozdíly mezi rozvodem a rozlukou viděl: a) za rozvodu manželství ještě trvá, b) rozvedení manželé jsou stále povinni dodržovat manželskou věrnost, c) rozvedení manželé mohou svůj svazek kdykoli, a to bez jakýchkoli formalit, obnovit, d) manželství rozvedené může být převedeno v manželství rozloučené, e) k povolení rozvodu mají stačit důvody lehčí.

případě netřeba však povolovati, nýbrž lze napřed uznati na rozvod od stolu a lože a to třeba i vícekráté.“³⁷

Nepřekonatelný odpor a hluboký rozvrat manželství se řadily mezi relativní důvody rozluky, zatímco všechny ostatní výše uvedené body mezi důvody absolutní. Taxativnost ustanovení neponechala sice soudu k volnému uvážení, zda manželství rozloučit či nikoliv, jednotlivé důvody pro rozluky však byly pojaty značně subjektivně. Především ty relativní vykazovaly značnou pružnost a dávaly tak soudu možnost velké volnosti jejich posuzování. „Zejména důvod nepřekonatelného odporu byl zjevnou náhražkou za nepovolení rozluky prostou dohodou stran, poněvadž mohl být snadno simulován, jestliže se strany dohodly na rozluce z nějakých jiných důvodů.“³⁸

Po celou dobu trvání rozlukového zákona, tedy během období první republiky, dosáhl celkový počet rozluk velmi nízkých čísel. Bylo tomu tak především proto, že v obyvatelstvu neustále přetrvával staletími živený „duch“ katolické církve a dále hrálo roli především postavení ženy v manželství a její, často značná, ekonomická závislost na muži. „Žena, jejíž manželství bylo zrušeno rozlukou, se tak dostávala do obtížné sociální situace. Rovněž její společenské postavení mohlo rozlukou utrpět značnou újmu.“³⁹ Teprve v průběhu 20. století vzrostl význam osobního vztahu mezi manžely a role ženy v manželství tak byla posílena.

Manželské a rodinné právo bylo u nás v průběhu první republiky měněno pouze řadou dílčích zákonů, tyto změny však výrazně do právní úpravy nezasáhly. Dalšímu vývoji však utrhly přítrž Mnichov a válka.

„Poválečná změna ekonomických podmínek života společnosti („vítězství pracujícího lidu“) s sebou přinesla i nový zákon o právu rodinném (zák.č. 265/1949 Sb.), který nabyl účinnosti dnem 1.1.1950. Nová právní úprava odstranila rozlišování rozvodu a rozluky a možnost právního ukončení manželství za života obou manželů byla upravena pod názvem rozvod.“⁴⁰ Vydání Ústavy 9. května⁴¹, jako základního zákona státu, bylo hlavním podnětem k rekonstrukci všech odvětví tak, aby právní řád

³⁷ GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimenty*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1934, str. 148 – 150.

³⁸ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62, str. 226.

³⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 5.

⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 5.

⁴¹ Ústavní zákon č.150/1948 Sb.

jako celek vyhovoval nově nastalým okolnostem; manželství a rodinu nevyjímaje. Zákon o právu rodinném vycházel z ideových postulátů této ústavy. Zakotvil zásadu rovnoprávného postavení muže a ženy, odstranil dosavadní rozdíly v právním postavení dětí narozených v manželství a mimo něj, zavedl obligatorní civilní sňatek. Koncepce manželství jako vztahu smluvního byla opuštěna a nahrazena institutem souhlasného prohlášení manželů o dobrovolném vstupu do manželství před příslušným národním výborem, systém manželských překážek vystřídal okolnosti vylučující uzavření manželství. Zákon též nově upravil majetkové vztahy mezi manžely – zavedl princip zákonného společenství majetkového s možností smluvní modifikace. Moc otcovská byla zrušena a místo ní nastoupil institut moci rodičovské.

Právní úprava rozvodu byla poměrně přísná, jelikož zákon považoval rozvod za jev společensky zvláště nežádoucí, a tedy se mu snažil v mezích možností co nejvíce zabránit. „Soud mohl zrušit manželství rozvodem, jestliže z důležitých důvodů nastal mezi manžely hluboký a trvalý rozvrat (§ 30 zákona č.265/1949 Sb.⁴²), přičemž však zjišťoval vinu na rozvodu a nemohl vyslovit rozvod proti vůli výlučně nevinného manžela.“⁴³ Z předchozích rozlukových důvodů tedy zákon o právu rodinném převzal pouze důvod jediný, a to tzv. kvalifikovaný rozvrat, který jako rozvodový důvod vydržel až do současnosti.

Pokud se v manželství narodily děti, soud jej nerozvedl, dokud nedošlo k úpravě práv a povinností rodičů k nezletilému a jeho majetku; k tomuto opatrovnickému řízení nedávali podnět rozvádějící se manželé, ale rozvodový soud sám, pokud dospěl k závěru, že manželství bude třeba rozvést.

„Manželská novela z roku 1919 neumožňovala rozluky na návrh manžela, který byl *převážně* vinen rozvratem. Nová právní úprava byla v tomto směru přísnější a mluvila o manželovi, který byl *výlučně* vinen.“^{44 45} V praxi však stále častěji docházelo

⁴² § 30 zákona o právu rodinném :

- (1) Nastal-li z důležitých důvodů mezi manžely hluboký a trvalý rozvrat, může manžel žádat, aby soud zrušil manželství rozvodem.
- (2) O rozvod nemůže žádat manžel, který rozvrat výlučně zavinil, ledaže druhý manžel projeví s rozvodem souhlas.
- (3) Mají-li manželé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by v rozporu se zájmem těchto dětí.

⁴³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. XXIII.

⁴⁴ § 31 zákona o právu rodinném :

- (1) V rozhodnutí, jímž se manželství rozvádí, buď také vysloveno, zdali manželé – nebo který z nich – jsou rozvodem vinni.

k situacím, kdy soud nepovolil rozvod, jelikož se „nevinný“ manžel rozvodu bránil. „Provinilý“ manžel pak jednoduše opustil společnou domácnost a založil si novou rodinu bez rozvodu; vznikala tak tzv. mrtvá manželství, která neplnila svůj společenský účel.

Zákon o právu rodinném byl po dobu své účinnosti dvakrát novelizován. „K první novelizaci došlo zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č.61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu.“⁴⁶ Šlo právě o reakci na rostoucí počet tzv. mrtvých manželství. Předpis zmírnil ustanovení zákona o právu rodinném tak, že výjimečně bylo možné povolit rozvod i proti vůli „nevinného“ manžela tehdy, pokud manželství, které bylo hluboce a trvale rozvráceno, již delší dobu neplnilo svůj společenský účel. Po přijetí této novely došlo k viditelnému vzestupu rozvodovosti. Druhá novela, provedená zákonem č. 15/1958 Sb., upravila nově nezrušitelné osvojení.

„Přijetí nové ústavy v roce 1960 vedlo k poměrně zásadní rekodifikaci mnoha pramenů československého práva. Kromě nového občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) a občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb.) byl vydán i nový zákon o rodině.“⁴⁷ Ve své podstatě šlo spíše o velkou novelu předchozího zákona o právu rodinném; řada ustanovení zde zůstala plně zachována, nebo se pouze přeformulovala, ale s ohledem na uplatňovaný princip „srozumitelnosti zákona pracujícímu lidu“ bylo rozhodnuto o vydání nového zákona.⁴⁸ Předpis prakticky převzal úpravu osobních vztahů mezi manžely, zatímco úprava vztahů majetkových byla přesunuta do nového zákoníku občanského.⁴⁹ Zákon o rodině, který byl přijat pod číslem 94/1963 Sb., s účinností od 1.4.1964, však přeci jen přinesl výraznější změnu.

(2) Od výroku o vině buď upuštěno, požádají-li o to oba manželé.

⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 6.

⁴⁶ ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Československé rodinné právo*. Praha : Panorama, 1985. 11-095-85, str. 69.

⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. XXIV.

⁴⁸ Z důvodové zprávy k zákonu o rodině :

„... Osnova zákona byla vypracována za úzké spolupráce s představiteli společenských organizací a prošla nejen širokým připomínkovým řízením, ale také podnětnou diskuzí na pracovištích. Tak bylo možno využít při tvorbě zákona nejširších zkušeností našeho pracujícího lidu. Zákon o rodině je současně provedením Ústavy Československé socialistické republiky z roku 1960, která jako základní zákon státu vyjádřila dosažený stupeň vývoje naší společnosti a vytyčila její další rozvoj. Zákon o rodině má rovněž přispět svým podílem především při vytváření nových vztahů mezi lidmi, vztahů ovládaných morálkou socialistické společnosti...“

⁴⁹ Dosavadní koncepce zákonného majetkového společenství manželů byla rozbita a do občanského zákoníku byla vnesena úprava institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů a společného užívání bytu a pozemku manžely.

Ve své původní podobě – tedy až do 1. srpna 1998 – opustil princip viny na rozvodu. Právní úprava rozvodu vycházela výlučně jen ze zjištění rozvratu manželství, pro který již nemůže svazek plnit svůj společenský účel. „Značné množství rozvádějících se manželů navíc počátkem šedesátých let začalo společně požadovat upuštění od výroku o vině.“⁵⁰ Příčiny rozvratu manželství zjišťoval soud.^{51 52 53}

Je třeba připomenout související procesní ustanovení zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, které do roku 1973 upravovalo specifický institut – povinné řízení o smíření manželů před samotným rozvodem. Tento způsob soudního řízení si zasluhuje naší zvláštní pozornosti, neboť až do této doby nebylo předmětem úpravy našich procesních předpisů. „Za platnosti občanského soudního řádu z roku 1950 sice soudy rovněž prováděly před podáním návrhu na rozvod pokusy o smír. Tyto pokusy ale nebyly součástí řízení; zákon s jejich provedením nebo neprovedením nespojoval žádné procesní důsledky, takže nedocházelo zde k žádným právním problémům.“⁵⁴

Nové řízení, jako právní prostředek boje proti rozvodovosti, jehož hlavním cílem bylo především to, aby se rozvod stal doplňkem ostatních institutů („ani jeden rozvod nesmí být povolen zbytečně“⁵⁵), sledovalo dvojí účel; jednak šlo o formu procesní prevence, kdy řízení mělo předejít zbytečným sporům o rozvod v těch případech, kde šlo situaci vyřešit výchovným působením soudu; jednak o usnadnění zjištění skutečného stavu věci soudem tím, že právě soud mohl sledovat vývoj rozvratu mezi manžely, posoudit vliv zahájení rozvodového řízení na tento vývoj a konečně učinit správný

⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 7.

⁵¹ § 23 zákona o rodině ve znění do 1.8.1998:

- (1) Státní orgány ve spolupráci se společenskými organizacemi a všemi občany jsou povinny napomáhat upevňování manželství a rodiny, zejména tím, že předcházejí příčinám, které by mohly vést k narušování pevnosti a trvalosti vztahů v manželství a rodině.
- (2) Lehkomyslný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti. Proto lze ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech.

⁵² § 24 zákona o rodině

Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jsou-li vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Při rozhodování o rozvodu musí soud přihlídnout zejména k zájmům nezletilých dětí.

⁵³ § 25 zákona o rodině

Soud je povinen zjistit příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství. Svá zjištění uvede v odůvodnění rozhodnutí.

⁵⁴ ZOULÍK, František. *Řízení o smíření manželů*. Socialistická zákonnost č.6/1964. str.17.

⁵⁵ Z důvodové zprávy k zákonu o rodině:

„... Socialistická společnost má zájem na manželství jako na trvalém, harmonickém společenství muže a ženy. Rodinné prostředí totiž skýtá nejlepší záruky pro řádnou výchovu dětí. Rozvod má být takovým opatřením, které má umožnit rozvod manželů jen tehdy, jestliže jiné řešení již nezbyvá ...“

závěr, zda tu jsou či nejsou podmínky pro povolení rozvodu. Při řešení konkrétních otázek bylo nutno postupovat v souladu s oběma stránkami tohoto účelu.

Řízení o smíření manželů bylo procesní podmínkou řízení o rozvod manželství; podle § 70 odst. 1 občanského soudního řádu muselo předcházet podání samotného návrhu na rozvod. Kromě výjimek, uvedených v § 71, nešlo tedy projednat návrh, aniž by proběhlo smířčí řízení. Nedostatek této procesní podmínky nebylo možné zhojit během vlastního rozvodového řízení.

Je otázkou, proč mělo řízení o smíření manželů obligatorní charakter, když v některých případech, kdy byly vztahy mezi stranami již hluboce a trvale rozvráceny, vykazovalo spíše formální ráz. V praxi by však pravděpodobně bylo těžké rozlišit, zda ten či onen případ je právě tím případem, kdy od smířčího řízení upustit, a také by prakticky nešlo s určitostí říci předem, zda takové řízení proběhne či neproběhne bezvýsledně. Tehdejší praxe navíc poukazovala na to, že smíření manželů ve zvláštním, předcházejícím řízení, má daleko větší naděje na úspěch než v samotném řízení o rozvod.

§ 71 odst. 1 občanského soudního řádu stanovil, za jakých podmínek je existence řízení o smíření jakožto procesní podmínka splněna. Jestliže toto smíření již jednou skončilo bezvýsledně, umožňovalo ustanovení podat do jednoho roku návrh na rozvod manželství. „Pokud byl návrh podán později, muselo se smířčí řízení opakovat.“⁵⁶ Soud mohl také od tohoto řízení upustit. § 71 odst. 2 pak uváděl možnost upuštění soudu od smířčího řízení na návrh jednoho z manželů z důvodu, že řízení nelze provést buďto vůbec nebo jen s nepřiměřenými obtížemi; muselo jít o překážku spíše technického rázu, jako například pobývání jednoho z manželů v cizině či neznámý pobyt. Soud v takových případech vydal usnesení o upuštění od řízení, které smířčí proces nahradilo.

Řízení o smíření manželů se podle § 70 odst. 2 zahajovalo na návrh podaný u příslušného soudu. Takovým soudem byl ve většině případech soud, který by byl příslušný k řízení o rozvod manželství. K podání návrhu byl legitimován jedině manžel, nikdo jiný; šlo o ryze osobní právo. Zákon návrhu nepředepisoval žádné zvláštní formální náležitosti. Stačilo pouze uvést, kdo jej činí, kterému soudu směřuje, dále údaj, ze kterého bude patrné, že má jít o tento typ řízení a samozřejmě podpis navrhovatele. Soud nevyžadoval odůvodnění návrhu a stačilo jeho jediné vyhotovení.

⁵⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 8.

Vlastní průběh jednání byl velmi obdobný jako v klasickém smírčím řízení. Jednání zásadně prováděl předseda senátu, výjimečně senát. Náplní jednání bylo „výchovné působení soudu na účastníky směřující k tomu, aby rodinné vztahy zůstaly zachovány.“⁵⁷

Jednání bylo těžištěm řízení o smíření manželů. Soudu příslušela povinnost účastníky vyslechnout o průběhu jejich manželství a tom, co podle nich mohlo vést k současné situaci. Soud dále manželům musel vyložit důvody, z nichž má socialistická společnost zájem na zachování rodinných svazků. Konečně měl pak za úkol naznačit konkrétní způsob, který by v jejich případě mohl vést k udržení manželství a uspořádání vzájemných vztahů. Při jednání museli být přítomni oba manželé, jelikož šlo o otázky skutkové, které bylo možno zjistit jen osobním výslechem; k vynucení přítomnosti mohl soud použít přiměřených donucovacích prostředků. Výjimečně však připouštěl dožádání v případech, kdy by smírčí řízení jinak nebylo proveditelné, nebo by bylo spojeno s nepřiměřenými náklady.

Řízení končilo stejně neformálně, jako se zahajovalo – samotným provedením jednání. O ukončení řízení nebylo třeba vydávat žádné rozhodnutí, stačilo pouze tuto skutečnost poznamenat v protokolu. Zda se manželé smířili či nikoliv ukázalo až to, zda následně podali či nepodali návrh na rozvod. Řízení mohlo být ukončeno též zpětvzetím návrhu.

Právo na náhradu nákladů příslušelo jen tehdy, došlo-li k řízení o rozvod a v tomto řízení byly jednomu z manželů přisouzeny. „O nákladech řízení se tedy nerozhoduje při tomto řízení, ale až současně s náklady řízení o rozvod.“⁵⁸

„Novelou občanského soudního řádu v roce 1973⁵⁹ bylo smírčí řízení zrušeno s odůvodněním, že se stalo postupem času značně formálním.“⁶⁰ Soudce přeci jenom i přes své zkušenosti nemohl fungovat jako manželský poradce a také samotné stání před soudem jistě neodpovídalo představám manželů o vhodném místě pro odvrácení rozpadu manželství. „Navíc pokus o smír byl prováděn v okamžiku, kdy jeden

⁵⁷ ZOULÍK, František. *Řízení o smíření manželů*. Socialistická zákonnost č.6/1964. str.21.

⁵⁸ ZOULÍK, František. *Řízení o smíření manželů*. Socialistická zákonnost č.6/1964. str.22.

⁵⁹ Zákon č.49/1973 Sb.

⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 8.

z manželů, často oba byli přesvědčeni o tom, že už to nemá cenu a je třeba se rozvést.⁶¹ Nové ustanovení § 100 občanského soudního řádu proto raději uvádělo, že soudce se má v každé fázi řízení pokoušet o smír mezi stranami.

Zákon o rodině byl do roku 1990 novelizován pouze jednou, a to zákonem č. 132/1982 Sb.; šlo však pouze o „kosmetické úpravy“ a méně podstatná vylepšení.⁶² Rozšíření vyživovací povinnosti k rozvedenému manželů (z tzv. nutné výživy na výživu přiměřenou) a upřesnění otázek výchovy dětí jinou osobou než rodičem byly jedinými významnějšími změnami. Poměrně záhy po přijetí zákona se o něm začalo hovořit jako o „promarněné šanci“.

⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 8.

⁶² Z důvodové zprávy k zákonu č.132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině : „... Zmeny, ktoré sa v tejto časti Zákona o rodine uskutočňujú, znamenajú iba spresnenie, prípadne doplnenie niektorých v nej uvedených právnych inštitútov v záujme účinnejšieho presadzovania základného zámeru právnej úpravy...“

1.3 Vývoj rozvodu po vzniku samostatné České republiky

„Krátkce po listopadu 1989 se začalo, zejména v laické veřejnosti, volat po okamžité novelizaci zákona o rodině, který byl hodnocen jako zastaralý a nemoderní.“⁶³ Zásady novely byly tehdejší ještě federální vládě předloženy v červnu 1992. V mezidobí však byl přijat na poslední schůzi Federálního shromáždění před volbami, a to velmi rychle, bez jakékoli větší diskuze a projednávání, zákon č. 234/1992 Sb. Tento původně iniciativní návrh poslanců s účinností od 1.7.1992 upravil uzavření manželství církevní formou. Ostatních rodinněprávních vztahů se však nedotkl. Po volbách v roce 1992 pak připravené zásady novely rodinného práva upadly v zapomnění.

K problematice se vláda vrátila teprve v lednu 1995, kdy usnesením uložila Ministerstvu spravedlnosti, aby vypracovalo a předložilo návrh novely občanského zákoníku, který by upravoval soukromoprávní rodinné vztahy. Ministerstvu práce a sociálních věcí pak usnesení stanovilo povinnost předložit návrh zákona o sociálně-právní ochraně dětí, a to do konce roku. Tím mělo dojít k oddělení veřejnoprávní části rodinného práva. Paragrafové znění novely občanského zákoníku již prošlo prvním i druhým čtením, avšak z časových důvodů nakonec ke schválení nedošlo; pravděpodobně s ohledem na nepřipravenost zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Svou roli jistě sehrála i pro jednání o novelách rodinného práva již tradiční skutečnost, že k přijetí změn občanského zákoníku mělo dojít na poslední schůzi parlamentu před volbami na jaře 1996.

Nová vláda, která vzešla z těchto voleb, po diskuzi opětně změnila koncepci úpravy a nakonec zvítězila myšlenka novelizace zákona o rodině. Vládní návrh novely byl připraven k předložení parlamentu, na obzoru se ale již rýsovaly předčasné volby. Nakonec byl tedy poslanci částečně přepracován a přijat jako jejich iniciativní návrh. V život tak vstoupila tzv. velká novela zákona o rodině; zákon č. 91/1998 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. srpna 1998.

Novela z velké části změnila ustanovení o rozvodu manželství; tato část zákona doznala největších změn, inovovaná ustanovení vzbuzovala značný zájem veřejnosti. Snaha o přiblížení se rozvodovému zákonodárství vyspělých evropských zemí se však ve výsledku plně nezdařila – možná právě proto, že šlo pořád a jen o pouhou novelu (i

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. XXV.

když velkou). Přesto však můžeme říci, že oproti stavu před 1.srpnem 1998 určité zlepšení nastalo, a to především v těchto otázkách.

Koncepce kvalifikovaného rozvratu jako jediného rozvodového důvodu zůstala zachována, ale došlo k vytvoření více variant rozvodů. Za moderní krok lze považovat především zavedení nové formy rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů. Jako další novou formu novela zakotvila rozvod s tzv. tvrdostní klauzulí, čímž zvýšila ochranu manžela bránícího se rozvodu – tzv. slabší strany. Konečně pak posílila ochranu nezletilých dětí při rozvodu jejich rodičů. Zlepšení postavení nezletilých dětí, a to jak v jejich osobní, tak i majetkové sféře tak, aby jejich postavení skutečně odpovídalo změněným ekonomickým a společenským podmínkám a mezinárodním standardům, bylo koneckonců jednou z hlavních vizí novely.

2 OBECNÁ ÚPRAVA ROZVODU MANŽELSTVÍ

2.1 Rozvod manželství v jednotlivých právních úpravách

„Rozvod manželství je jediný způsob zrušení manželství za života obou manželů.“⁶⁴ Musíme ovšem znovu zdůraznit, že i když je rozvod chápán jako legitimní řešení sporu mezi manžely, nejde rozhodně o řešení jediné. Vyspělé státy, jejichž cílem je dlouhodobě snížit křivku rozvodovosti, často nabízejí celou škálu možností, jak manželské problémy vyřešit. K rozvodu by měli manželé sahat až k jako poslednímu možnému řešení; pokud mají nezletilé děti, pak toto tvrzení platí dvojnásob.

Jak jsme již uváděli v předchozí kapitole, právní úprava rozvodu manželství prošla poměrně dlouhým, složitým a různorodým vývojem, a to v závislosti na kulturních tradicích a vlivu církve v jednotlivých zemích. V Evropě se můžeme setkat jak s úpravou veskrze rigidní – např. v Irsku, tak s úpravami velmi liberálními – např. ve Skandinávii, a dokonce i s jednou úpravou rozvod manželství zakazující – na Maltě. Na počátku 70. let došlo k velkým reformám rozvodového práva v západní Evropě.

„V právních úpravách existují různé principy a různé důvody rozvodu. Nejčastěji se setkáváme s rozvodem na *principu rozvratu vztahů* mezi manžely.“⁶⁵ Jeho existence se buď přímo dokazuje, nebo se na ni nepřímou usuzuje buď stanovením absolutních důvodů⁶⁶, nebo pak na základě odděleného žití manželů trvajících po určitou, zákonem stanovenou dobu.⁶⁷

„V evropských právních úpravách rozvodu manželství se můžeme v různých kombinacích a modulacích setkat v podstatě se třemi způsoby rozvodu:

- a) rozvod manželství na základě viny,
- b) rozvod manželství na základě rozvratu,
- c) rozvod manželství na základě dohody manželů.“⁶⁸

⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 116.

⁶⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 19.

⁶⁶ Takové důvody najdeme především ve starších právních úpravách, například v zákoně č.320/1919 Sb. (manželská novela). Při jejich existenci soud manželství bez dalšího rozvedl; vycházel při tom z toho, že v takové situaci nelze spravedlivě žádat po druhém z manželů, aby v manželství proti své vůli setrval.

⁶⁷ Tato ustanovení nalezneme v modernějších právních úpravách, například v německé či španělské.

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 117.

Většina právních úprav zná zpravidla pluralitu variant rozvodu, respektive rozvodových důvodů.

Rozvod manželství na základě viny již tradičně patří mezi nejstarší formy úpravy. Vyslovení viny manžela na rozvodu, popřípadě na rozvratu manželství, má zpravidla závažné právní následky, které se projevují především ve vyživovací povinnosti k rozvedenému manželu a při vypořádání majetkových vztahů. Tento typ rozvodu je dnes ve většině zemí přežitým institutem.

Rozvod manželství na základě rozvratu se zakládá na objektivní skutečnosti. Některé právní úpravy vyžadují zjišťování příčin rozvratu s jeho přímým prokázáním, někde se zase existence rozvratu prokazuje nepřímo, a to, jak jsme již výše uvedli, na základě odděleného žití manželů, trvajících po zákonem stanovenou dobu. Současně je možné zjišťovat i vinu na tomto rozvratu s hmotně právními důsledky, nebo se vůbec vina nezjišťuje.

Rozvod manželství na základě dohody mezi manžely bezpochyby řadíme mezi nejmodernější formy rozvodu, přestože se zároveň jedná o institut z nejstarších.⁶⁹ Právní úpravy jednotlivých zemí se různí v otázkách rozsahu dohody; zpravidla však požadují, aby se netýkala pouze samotného rozvodu, ale současně v dohodě musí být řešeny i jeho právní následky. Mezi takové právní následky řadíme především úpravu vztahu rozvádějících se manželů k dětem, vypořádání společného majetku, případnou vyživovací povinnost k bývalému manželu a podobně. V některých zemích, například v Bulharsku, se rozvod na základě dohody striktně nepřipouští u rozvádějících se manželů, pokud mají zletilé děti.

I o takovém rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů většinou rozhoduje soud, který je ve velké části zemí jediným kompetentním orgánem; existují však právní úpravy, kdy za splnění určitých podmínek – zpravidla půjde o manželství bez nezletilých dětí – rozvod rozhoduje správní, respektive matriční orgán, případně takový orgán, a to právě v případě rozvodu manželství na základě dohody, pouze „bere na vědomí“ shodnou vůli manželů o tom, že mají být rozvedeni, to vše s konstatováním, že jsou předloženy smlouvy pro úpravu právních následků rozvodu. Vzhledem k tomu, že

⁶⁹ K tomu blíže kapitola 1 – *Historický vývoj právní úpravy rozvodu manželství*.

manželství zaniká teprve jakýmsi zápisem do matriky, respektive registrací dohody matričním orgánem, označujeme tento institut jako tzv. *administrativní rozvod*.⁷⁰

Na závěr této podkapitoly by se ještě hodila alespoň zmínka o existenci tzv. *rozvodu na principu zapuzení* (repudiace). Tento typ rozvodu, charakteristický spíše pro některé tradiční asijské země, náš právní okruh neupravuje, i když právní zakotvení prostého zavržení nechtěného partnera (respektive partnerky) by se jistě mnohým líbil.

„Současná česká úprava rozvodu je založena výlučně na principu rozvratu.“⁷¹

⁷⁰ V současné Evropě je administrativní rozvod institutem spíše ojedinělým – jeho právní úpravu nalezneme pouze na území Dánska, Norska, Nizozemí, Portugalska a Ruska.

⁷¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 20.

2.2 Současná právní úprava rozvodu manželství v ČR

Tzv. velká novela zákona o rodině (zák.č.91/1998 Sb.) přinesla, jak už bylo řečeno, podstatnou změnu právní úpravy rozvodu. Přestože k větší novelizaci došlo teprve po 34 letech účinnosti zákona o rodině, nemůžeme si představovat, že po celou tuto dobu zůstala konstantní rozvodová soudní praxe. „Je skutečností, že rozvod počátkem 70. let a rozvod počátkem 90. let je do značné míry úplně „jiný“ rozvod, zejména z hlediska postoje soudu k rozvádějícím se manželům.“⁷²

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen *ZOR*), se systematicky člení na čtyři části (manželství, vztahy mezi rodiči a dětmi, výživné, závěrečná ustanovení). Právní úpravu rozvodu pak nalezneme v části první, hlavně páté (ustanovení § 23 až § 29⁷³). Novela *ZOR* přeformulovala (respektive zpřesnila a vylepšila) ustanovení § 24 a přidala dvě nové varianty rozvodu - § 24a a § 24b.

V odborné literatuře se označení jednotlivých forem rozvodu často značně liší. Můžeme se setkat s označeními jako např. základní úprava rozvodu manželství, sporný rozvod, rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, investigační rozvod (§ 24), nesporný rozvod, smluvený rozvod, rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů, konsensní rozvod (§ 24a), popřípadě rozvod s tvrdostí klauzulí, ztížený rozvod (§ 24b). Toto dělení pramení pravděpodobně ze snahy autorů vstřípit jednotlivým druhům do názvu tu vlastnost, která je pro ně nejvíce charakteristická. Přestože v zásadě uznáváme všechna tato označení, uvědomujeme si, že tolik různých názvů může čtenáři ztížit orientaci a rozlišování jednotlivých typů rozvodu. Proto se tato diplomová práce bude snažit držet následujícího označení:

1. *základní úprava rozvodu manželství (sporný rozvod)* - § 24,
2. *nesporný (smluvený) rozvod* - § 24a,
3. *rozvod s tvrdostí klauzulí* - § 24b.

V praxi se poměrně často stává, že dochází ke zmatkům v chápání rozvodových důvodů a rozvodových variant, případně k zaměňování těchto pojmů. Proto se pokusíme v následujícím výkladu tuto problematiku osvětlit.

⁷² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 119.

⁷³ Respektive § 24 až § 29, neboť § 23 byl zákonem č.91/1998 Sb. zrušen.

„Od počátku účinnosti zákona o rodině je právní úprava rozvodu manželství založena pouze na jediném důvodu rozvodu. Tím je objektivní existence tzv. kvalifikovaného rozvratu (v původním znění rozvratu vztahů mezi manžely, v současném platném znění rozvratu manželství).“⁷⁴ Ke kvalifikovanému rozvratu se ještě vrátíme v podkapitole týkající se sporného rozvodu.

Naproti tomu variant rozvodu zná ZOR více, a to od jeho velké novely, která nerozšířila důvody rozvodu, jak by se na první pohled mohlo zdát. Nová ustanovení § 24 a § 24b tedy nepřinášejí pluralitu důvodů, ale obsahují pouze dvě další varianty, které se odlišují zejména v míře dokazování rozvratu (§ 24a) a do jisté míry také příčin rozvratu (§ 24b). Rozlišuje se tedy, zda je třeba rozvrat soudu prokázat, či se naopak presumuje. Někdy může dojít k zamítnutí žaloby i tehdy, pokud se rozvrat prokáže (viz rozvod s tvrdostní klauzulí).

Současná právní úprava tedy nezná například rozvod na principu dohody, jak jej upravují některé země, i když to tak navenek může vypadat. Ustanovení § 24 je jen variantou rozvodu, lišící se od té základní jen v tom, do jaké míry je třeba dokazovat v soudním řízení existenci kvalifikovaného rozvratu a jeho příčin, resp. v jeho presumpci.

Rozvrat manželství je kategorií objektivní; jeho kvalifikovanost je dána jednak intenzitou, jednak délkou trvání. Jde o objektivní stav vztahů mezi manžely. Naproti tomu příčiny rozvratu těchto vztahů (často také zaměňovány s důvody a variantami rozvodu) mohou být objektivní (například neplodnost), ale také subjektivní (nevěra, alkoholismus); subjektivní příčiny dokonce rozvodovým statistikám vévodí.

⁷⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 119.

2.2.1 Základní úprava rozvodu (sporný rozvod) dle §24 ZOR

- (1) *Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere při tom v úvahu příčiny rozvratu manželství.*
- (2) *Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.*

Pro tento rozvod se v praxi vžil pojem „sporný rozvod“ či „rozvod se zjišťováním příčin rozvratu“. Obojí je vyjádřením myšlenky, že i když mezi manžely panuje shoda, že má být manželství rozvedeno, nejsou všechny otázky rozvodu a především pak porozvodového uspořádání dosud uspokojivě vyřešeny.

„Ustanovení § 24 odst. 1 ZOR je po velké novele základní úpravou zrušení manželství za života obou manželů.“⁷⁵ Uplatní se tam, kde mezi manžely neexistuje shoda o řešení všech právních následků rozvodu, poměrů k nezletilým dětem, případně zde neexistují podmínky umožňující uplatnění tzv. tvrdostní klauzule.

Z formulace prvního odstavce tedy vyplývá, že na rozvod není právní nárok; soud manželství rozvést může, ale také nemusí. V řízení, které lze zahájit jen na návrh jednoho z manželů, je třeba, aby navrhovatel kvalifikovaný rozvrat prokázal. Je tedy nutné dokázat, že manželství je tak hluboce (intenzita rozvratu) a současně trvale (délka rozvratu) rozvráceno, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Ve srovnání s původním zněním před novelou, které hovořilo o hlubokém a trvalém rozvratu vztahů mezi manžely, díky kterému manželství nemůže plnit svůj společenský účel, je nové ustanovení přesnější a lepší. K této změně došlo především s ohledem na zhodnocení následků rozvratu. Zkoumání soudu, zda manželství plní či neplní svůj společenský účel, zdůrazňovalo zájem společnosti na zachování manželství.⁷⁶ „Proto bylo možné ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech. V odborné i komentářové literatuře k tomu bylo podotýkáno, že rozvod musí být

⁷⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 69.

⁷⁶ Zrušené ustanovení § 23 odst. 2 ZOR obsahovalo tezi, že „lehkomyslný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti“.

nejenom v zájmu manželů, ale i celé společnosti.⁷⁷ Novela přesunula pozornost na vztah mezi manželi a zdůraznila nemožnost obnovení manželského soužití; rozvod tak už není celospolečenskou záležitostí, ale soukromou otázkou manželů, kteří se k němu rozhodli.

Pojem rozvrat znamená podstatnou změnu vztahů mezi manžely - původně manželství řádně fungovalo. Jeho hlubokost a trvalost je pak dána jednak intenzitou narušení těchto vztahů, jednak délkou tohoto narušení. Zde tedy vidíme, že i když zákon rozvod posunul do soukromé sféry obou manželů, zas tak úplně volné ruce jim v tom nenechal. Pro každou maličkost nás tedy soud nerozvede, ale nelze samozřejmě vyloučit – ba naopak je to časté - že taková maličkost časem nenaroste do rozměrů hlubokého a trvalého rozvratu.

Další skutečnost, která poukazuje na kvalifikovanost rozvratu, je také to, že v důsledku tohoto rozvratu spolu manželé nežijí. Tato skutečnost ale není vázána na existenci společného bydliště, jak se lze možná mylně domnívat. „Manželé mohou bydlet v jednom bytě, ale nežijí spolu, mohou bydlet odděleně z různých příčin (pracovní uplatnění nebo studium jednoho z manželů, nemožnost obstarání společného bydlení apod.), ale přesto spolu žijí.“⁷⁸ Ustanovení § 18 ZOR, které ukládá povinnost žít spolu jako jednu ze základních manželských povinností, vykládáme spíš tak, že manželé spolu sdílejí své radosti i problémy, společně tráví volný čas, společně hospodaří s finančními prostředky, intimně se stýkají a podobně. Zákon předpokládá povolení rozvodu tam, kde nelze očekávat obnovení manželského soužití. Je tedy třeba prokázat, že osobní a majetkové společenství mezi manžely bylo definitivně ukončeno a není zde naděje na smíření.

„Při zjišťování existence rozvratu soud bere v úvahu příčiny rozvratu manželství.“⁷⁹ Ve znění před novelou (§ 25 ve znění před 1.srpnem 1998) měl soud za povinnost zjistit příčiny, které k vážnému rozvrácení manželství vedly a tato zjištění uvést v odůvodnění rozsudku. Odrážela se tak myšlenka, že socialistická společnost má právo (a zároveň i povinnost), aby vyjádřila svůj názor na to, proč manželství muselo

⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 69.

⁷⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 69.

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 23.

být skončeno, a to přímo v odůvodnění rozsudku, kde má být také vysloveno případné morální odsouzení chování jednoho či obou manželů. I nyní je soud povinen zjistit příčiny rozvratu; jak dalece je však bude zjišťovat bude záviset mimo jiné na tom, do jaké míry je manželé učiní předmětem soudního jednání, a to zejména za situace, kdy se žalovaný manžel rozvodu brání a soud bude zkoumat, zda nejsou dány podmínky pro použití tzv. tvrdostní klauzule, nebo kdy u jednoho z manželů budou po rozvodu dány podmínky pro rozhodování o vyživovací povinnosti. „Shodují-li se oba manželé na tom, že manželství má být rozvedeno, je ovšem otázkou, nakolik se soudu skutečně může podařit zjistit pravou příčinu rozvratu (a nakolik se soudu vůbec bude chtít zjišťovat pravou příčinu, resp. bude to považovat za potřebné), navíc když za této situace se soud zpravidla spokojí pouze s výsledkem účastníků.“⁸⁰ Řada odborníků se dnes přiklání k tomu, že podle české právní úpravy zjišťování příčin rozvratu nenapomáhá klidnému průběhu rozvodu. I proto bylo vlastně přikročeno k začlenění varianty rozvodu smluveného.

„Soudní statistiky rozlišují příčiny rozvratu na straně muže a příčiny rozvratu na straně ženy. Dlouhodobě se jako tři nejčastější příčiny rozvratu na straně mužů uvádí rozdílnost povah a zájmů, nevěra a alkoholismus, u žen je na prvním místě skutečnost, že soud nezjistil žádnou příčinu (?), dále rozdílnost povah a zájmů a nevěra. U mužů pak na dalších místech figurují zejména nezáměr o rodinu, zlé nakládání a sexuální neshody, u žen pak především nezáměr o rodinu a sexuální neshody.“⁸¹

Jak jsme již uváděli výše, na rozvod není právní nárok. Soud nemusí návrhu vyhovět, pokud dojde k naplnění předpokladů v odstavci druhém, který zpřísňuje ustanovení o rozvodu a posiluje ochranu nezletilých dětí.

Nezletilé dítě nelze zcela ochránit před rozvodem manželství jeho rodičů a před důsledky, které přináší; lze je však chránit v souvislosti s rozvodem a snížit tak jeho nepříjemné dopady. Podobná klauzule, chránící zájmy nezletilců v souvislosti s rozvodem jejich rodičů, se poprvé objevila již v zákonu o právu rodinném (dále jen *ZPR*). ZOR ve znění před novelou uváděl, že „*při rozhodování o rozvodu musí soud přihlídnout zejména k zájmům nezletilých dětí*“. Tato úprava se jevila dlouhodobě jako

⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 23.

⁸¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 120.

nedostatečná a s přihlédnutím k ústavněprávní ochraně zájmů dětí⁸² a k ustanovením Úmluvy o právech dítěte bylo namísto ochrany nezletilých dětí při rozvodu posílit. „Jestliže v původním znění soud byl povinen pouze „přihlížet“ k zájmům nezletilých dětí, současné znění zákona přímo zakazuje rozvod manželství po dobu nezletilosti dětí, jestliže by rozvod byl v rozporu se zájmem těchto dětí daným zvláštními důvody.“⁸³ Tyto zvláštní důvody mohou být rozličné; v praxi se bude jednat zejména o invaliditu dítěte, jeho fyzické či psychické postižení, značnou psychickou fixaci dítěte na oba rodiče, potřeba značné péče o nemocné dítě, kterou mohou zajistit pouze oba dva rodiče a podobně. „Tento kvalifikovaný zájem dítěte se promítá do všech variant rozvodu (srov. § 24a odst. 2 a § 24b odst. 2).“⁸⁴

⁸² Článek 32 Listiny základních práv a svobod, a to především odst. 1, věta druhá : „*Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.*“

⁸³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 71.

⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 72.

2.2.2 Nesporný (smluvený) rozvod dle §24a ZOR

(1) Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v ustanovení § 24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy

- a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující po dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost,*
a
- b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu.*

(2) Ustanovení § 24 odst. 2 platí obdobně.

Úpravu tohoto poměrně mladého typu rozvodu přinesl do našeho právního řádu zákon č.91/1998 Sb. „Tzv. velká novela zákona o rodině umožnila rozvádějícím se manželům kultivovaný rozchod současně s komplexním vyřešením všech právních následků spojených s rozvodem manželství.“ Možnost tohoto rozvodu však neznamená koncepčně rozvod dohodou manželů, ale jde jen o jednu z variant základní úpravy rozvodu, která klade na všechny zúčastněné, a to včetně jejich právních zástupců, značné nároky. Smluvený rozvod je tedy namísto pouze tam, kde oba manželé akceptují stanovisko, že rozvod je pro všechny zúčastněné menším zlem nežli další setrvávání v manželství a vztahy mezi manžely jsou již vyrovnané, to znamená bez pocitů křivdy, pomstychtivosti vůči druhému, nenávisti.

Právní úprava § 24a tedy umožňuje manželům upravit si zánik manželství i budoucí vzájemné vztahy pomocí dohody, díky níž omezí konfliktní situace na nejmenší možnou míru, a to zejména tehdy, pokud jsou rozvádějící se manželé zároveň rodiči nezletilého dítěte. „Jedná se o zvláštní druh rozvodu, při němž objektivní princip rozvodu zůstává zachován, ale právní úprava zakotvuje právní domněnku, že je dán tzv. kvalifikovaný rozvrat, jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu

nejméně šest měsíců nežijí a druhý manžel se k návrhu připojí.“⁸⁵ Nesporný rozvod je tedy vázán na splnění předpokladů a podmínek, které ukládá ZOR, přičemž právní domněnka kvalifikovaného rozvratu⁸⁶ je domněnkou nevyvratitelnou, i když toto tvrzení bylo předmětem sporu odborníků, jak uvedeme dále. „Existenci rozvratu manželství již není třeba soudu prokazovat, soud rovněž nezjišťuje příčiny rozvratu.“⁸⁷

Dále jsou manželé povinni předložit písemné smlouvy upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a smlouvu o případné vyživovací povinnosti, a to s úředně ověřenými podpisy obou manželů.

Při splnění těchto podmínek tedy vzniká manželům nárok na rozvod. Soud však může návrh přesto zamítnout, a to za situace § 24a odst. 2 ZOR, který odkazuje na druhý odstavec předchozího ustanovení; tedy v případě, jak jsme již výše uváděli, že manželé mají nezletilé děti a rozvod manželství by byl v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.

Vzhledem k tomu, že právě varianta nesporného rozvodu je hlavním tématem této diplomové práce, bude o ní podrobněji pojednáno v samostatné kapitole 3.

⁸⁵ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související*. Praha : Linde Praha, a.s., 2007. ISBN 978-80-7201-668-6, str. 56.

⁸⁶ Díkce § 24a odst. 1 ZOR ... „*má se za to, že podmínky uvedené v § 24 odst. 1 jsou splněny.*“

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 123.

2.2.3 Rozvod s tvrdostní klauzulí dle §24b ZOR

- (1) *Návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.*
- (2) *Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky § 24.*

Stejně jako nesporný rozvod, i tvrdostní klauzule byla do ZOR zavedena velkou novelou v roce 1998. „Ve své podstatě jde o ztížení rozvodu v situaci, kdy rozvod se pro jednoho z manželů jeví jako nespravedlivá tvrdost.“⁸⁸ Mezi manžely tedy sice existuje tak hluboký a trvalý rozvrat, který by soudu jinak umožňoval vyslovit rozvod manželství, avšak jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí a brání se mu. Aby se klauzule mohla vůbec uplatnit, musí být předpoklady uvedené v prvním odstavci § 24b splněny kumulativně.

Především musí existovat mimořádné okolnosti, zejména věk a zdravotní stav bránícího se manžela, popřípadě délka trvání manželství, které svědčí ve prospěch jeho zachování. Prakticky jde tedy o takové situace, ve kterých slušný člověk cítí, že podání návrhu by bylo značně nevkusné.

Dále ten manžel, který se rozvodu brání, musí být současně i manželem, který převážně nezapříčinil rozvrat manželství tím, že porušoval manželské povinnosti. Těmi se rozumí zejména povinnosti uvedené v § 18 ZOR, tedy povinnost žít spolu, být si věrni, vzájemně si pomáhat a podobně. „V žádném případě se nejedná o zjišťování viny na rozvodu, tj. že by tvrdostní klauzule byla uplatňována vůči manželovi, který „zavinil“ rozvrat (např. bohatý podnikatel si našel mladou atraktivní milenku). Rozvrat může vzniknout i na základě objektivní skutečnosti.“⁸⁹ V žádném případě se tedy nejedná o tzv. zjišťování viny na rozvratu v tom smyslu, jak jej znal ZPR. „Jde pouze o

⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 87.

⁸⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 122.

skutečnost, že manžel, bránící se rozvodu převážně nezapříčinil rozvrat porušováním manželských povinností.⁹⁰

Další podmínkou, která musí být kumulativně splněna, je skutečnost, že bránícímu se manželovi by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma. „Tuto újmu je třeba chápat především jako újmu osobní, případně s tím spojené zvlášť závažné důsledky rozvodu v oblasti majetkové.“⁹¹ Taková újma bude spočívat například v tom, že bránící se manžel bude invalidní, popřípadě odkázaný na pomoc druhého manžela; dalším možným důvodem může být i projev závažné choroby, jejíž prognóza není v okamžiku rozvodu zcela jasná. „Pokud jde o tvrzenou újmu v oblasti majetkové, pouhá skutečnost, že rozvodem dojde k zániku společného jmění manželů a v rámci jeho vypořádání jeden z manželů ztratí polovinu společného majetku, nelze považovat za zvlášť závažnou újmu ospravedlňující použití tvrdostní klauzule, neboť jde o zákonný důsledek každého rozvodu.“⁹²

Za splnění výše uvedených podmínek by soud měl návrh zamítnout, a to i když mezi manžely existuje kvalifikovaný rozvrat. Smyslem zavedení tvrdostní klauzule bylo především finanční zabezpečení bránícího se partnera, který je zpravidla i ekonomicky slabším.⁹³ Přesto však v praxi nejde o časté situace.

Ochrana manžela bránícího se rozvodu však nemůže – s ohledem na práva druhého z manželů – být absolutní a zákon ani takovou ochranu nezamýšlí. Jestliže by nebylo možné rozvést manželství, případně by jej šlo rozvést jen s neúměrnými obtížemi, vrátili bychom se ve společenské praxi do doby faktických, mrtvých manželství. „Proto i uplatnění tvrdostní klauzule je časově omezeno na lhůtu tří let, jestliže manželé spolu nežijí.“⁹⁴ Tato skutečnost ale sama o sobě nestačí; kumulativně k ní přistupují i podmínky uvedené v § 24, které musí být také naplněny. V tom, že spolu manželé více než tři léta nežijí, vidí zákon zřejmou existenci rozvratu, kdy lze jen sotva očekávat obnovení manželského soužití. Ani v tomto případě se nevyžaduje důkaz

⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 18.

⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 19.

⁹² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 87.

⁹³ Ve většině případů jde o ženy v dlouholetých manželstvích, nebo pečující o malé děti, jejichž možnosti uplatnění na trhu práce se výrazně zhoršily.

⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 88.

odděleného bydliště, neboť pro výklad slovního spojení „společně nežijí“ platí totéž, co již bylo uvedeno v rámci rozboru ustanovení § 24. „Podmínka odděleného žití musí být splněna ke dni vyhlášení rozsudku o rozvodu.“⁹⁵

I v těchto případech však bude dbáno zásady, že manželství nelze rozvést pro rozpor se zájmy nezletilých dětí, které jsou dány zvláštními důvody. „V drtivé většině případů však tento druh rozvodu nebude dopadat na manželství s nezletilými dětmi, ale na manželství starších osob, v němž manželé strávili většinu svého života a mají morální právo očekávat podporu a ochranu po dobu svého stáří.“⁹⁶

Ustanovení § 24b si kladlo za cíl chránit manžela v určitých speciálních situacích, kdy by požadavek rozvodu mohl působit značně neeticky. „Pro naplnění tohoto cíle zvolil zákonodárce cestu, která klade velkou roli na aplikační a interpretační schopnost soudů, neboť ust. § 24b odst. 1 ZOR se „hemží“ obecnými pojmy : a) převážné nepodřízení se na rozvratu manželství; b) způsobení zvláště závažné újmy; c) mimořádné okolnosti svědčící ve prospěch zachování manželství.“⁹⁷ V předchozím výkladu jsme se již snažili tyto pojmy vymezit s ohledem na judikaturu soudů, která za více než deset let od velké novely vznikla.

Tento tzv. ztížený rozvod bude, jak už jsme uvedli výše, v praxi spíše záležitostí výjimečnou.

⁹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 88.

⁹⁶ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související*. Praha : Linde Praha, a.s., 2007. ISBN 978-80-7201-668-6, str. 59.

⁹⁷ KRÁLÍK, Michal. *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*. Právní rozhledy č.7/1998. str. 352-359.

2.3 Řízení o rozvod manželství v ČR

„Rozvodové řízení není v české právní úpravě samostatným řízením; obecně se na něj vztahují ustanovení občanského soudního řádu⁹⁸ týkající se sporného řízení.“⁹⁹ Občanský soudní řád (dále jen *OSŘ*) ovšem zná určité výjimky, které se týkají pouze tohoto řízení. Rozvodové řízení musí obecně respektovat fakt, že se jedná o řešení osobních vztahů účastníků, z čehož také vyplývají některé výjimky odlišující jej od jiných sporných řízení. „Procesní úprava může totiž i poměrně liberální hmotněprávní úpravu výrazně ztížit (např. stanovením lhůt, které musí uplynout mezi jednáními, možnostmi či povinnostmi soudu přerušovat řízení, samostatným smířcím řízením apod.).“¹⁰⁰

Velká novela občanského řádu, zákon č. 30/2000 Sb., který nabyl účinnosti 1. ledna 2001, přinesl mimo jiné novou terminologii pro oblast rozvodového řízení. Zcela důsledně pro zahájení soudního řízení používá termín „žaloba“, nikoli tradiční pojem „návrh“ (na zahájení řízení). Obecně platí, že kdo je žalobcem a kdo žalovaným plyne z konkrétního hmotněprávního vztahu, takže je každému celkem jasné, že například věřitel bude vždy vystupovat jako žalobce naproti dlužníkovi, který vždy bude stát na straně žalované. Na takový model však u rozvodu manželství můžeme zapomenout; žalobu může totiž podat kterýkoli z manželů a třebaže jsou oba s rozvodem srozuměni, v okamžiku podání samotné žaloby jednoho z nich bude najednou zákon označovat jako „žalobce“ a na druhého zbude nepříliš populární škatulka „žalovaný“.¹⁰¹ Těžko říct, zda je toto pojmosloví pro tak psychologicky i právně vypjatou a komplikovanou životní situaci jako je rozvod, šťastnou volbou. Osobně si myslím, že by bylo namístě nechat alespoň pro procesní úpravu rozvodu nadále pojmy „navrhovatel“ a „odpůrce“, či rovnou zavést pro tuto situaci definici novou (beztak již *OSŘ* obsahuje spoustu speciálních definic), neboť *OSŘ* i tak počítá pro rozvodové řízení s řadou výjimek, tak proč by se tato výjimka nemohla dotknout i pojmosloví. I když se nám totiž může zdát, že jde o pouhé slovíčkaření, není tomu tak.

⁹⁸ Zákona č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 70.

¹⁰⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 122.

¹⁰¹ Novela *OSŘ* zavedla do první definice účastníků řízení, kterou nalezneme v ustanovení § 90 odst. 1 *OSŘ* místo pojmů „navrhovatel“ a „odpůrce“ pojmy „žalobce“ a „žalovaný“.

„Opuštěný manžel(ka) na straně žalované má totiž velice často pocit křivdy, i když je s rozvedem nakonec srozuměn(a). Nyní je navíc místo odpůrce (což by se mu taky příliš nelíbilo, ale pořád to neznělo tak špatně) označován za stranu žalovanou, což mnohým k dobré náladě nepřidá. Je přece rozdíl, jestli se přítelkyním u kávy chlubím „tak jsem se s ním rozvedla“ nebo jestli zhrzeně konstatuji „tak se se mnou rozvedl“.“¹⁰² Tento veskrze psychologický aspekt proto není dobré úplně podceňovat.

Řízení o rozvod může být zahájeno jen na návrh, kterým je žaloba jednoho z manželů. Jde o ryze osobní právo manžela; žalobu tedy musí podat pouze manžel, nikdo jiný k tomu není legitimován. I proto soud nemůže zahájit řízení *ex offio*¹⁰³. Žalobu nemohou podat ani oba manželé společně, a to ani v případě smluveného rozvodu podle § 24a ZOR. Jak jsme již uvedli výše, i v případě tohoto nesporného rozvodu jde o řízení sporné.

„Protože řízení o rozvod je řízením výlučně návrhovým a soud je návrhem vázán, nelze připustit, že by soud sám mohl v případě uplatnění varianty § 24 ZOR (*inklusive*¹⁰⁴ § 24b), přejít sám na posouzení věci podle § 24a ZOR nebo naopak. Jestliže návrhovač uplatnil ve svém návrhu ustanovení § 24 ZOR, může ovšem v průběhu řízení změnit návrh na uplatnění § 24a ZOR a naopak. To ovšem představuje postup podle § 95 OSŘ¹⁰⁵ a podléhá v tomto ohledu souhlasu soudu podle obecných pravidel citovaného zákonného ustanovení. Tím by došlo ke *konverzi*¹⁰⁶ jedné rozvodové varianty ve variantu druhou.“¹⁰⁷ Soud tedy připustí změnu návrhu, protože se manželé mezitím domluvili na nesporné variantě rozvodu, jen pokud se to nepřičí uvedeným podmínkám o využití dosavadních výsledků řízení.

¹⁰² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 41.

¹⁰³ **Ex offio** (z lat.), výraz označuje, že určitý postup není závislý na dispozitivních úkonech účastníků, nýbrž musí být proveden z úřední povinnosti.

¹⁰⁴ **inkluzive** kniž. počítaje v to, včetně, zkr.incl. (op. exkluzive)

¹⁰⁵ Ustanovení § 95 OSŘ :

- (1) Žalobce (navrhovatel) může za řízení se souhlasem soudu měnit návrh na zahájení řízení. Změněný návrh je třeba ostatním účastníkům doručit do vlastních rukou, pokud nebyli přítomni jednání, při němž ke změně došlo.
- (2) Soud nepřipustí změnu návrhu, jestliže by výsledky dosavadního řízení nemohly být podkladem pro řízení o změněném návrhu. V takovém případě pokračuje soud v řízení o původním návrhu po právní moci usnesení.

¹⁰⁶ **konverze** - odb. přeměna, změna, obrat

¹⁰⁷ HADERKA, Jiří F. *Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č.91/1998 Sb.* Právní praxe č.6/1998. str. 349.

Jako každý návrh v civilním procesu, i žaloba o rozvod musí být v souladu s obecnými formálními požadavky OSŘ.¹⁰⁸ „V žalobě o rozvod je třeba uvést označení soudu, jeho adresu, jména, příjmení, adresy a rodná čísla účastníků řízení, tj. obou manželů. Žaloba také musí obsahovat údaje a data o místě uzavření sňatku, údaje o jménech a datech narození dětí. V žalobě nesmí chybět sdělení, zda již byl podán návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu.¹⁰⁹ Konečně je nutno vylíčit průběh manželství, jeho současný stav a důvody, které podle názoru žalobce způsobily jeho rozvrat. Žaloba samozřejmě musí obsahovat i závěrečný návrh.“¹¹⁰

Žalobu o rozvod je nutno podat ve dvojím vyhotovení a opatřit kolkem v hodnotě 1000 Kč - tolik činí soudní poplatek za toto podání dle zákona č.549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. K lepšímu označení důkazů je vhodné přiložit kopii oddacího listu, stejně jako kopii návrhu na úpravu poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu. Není snad ani nutno připomínat, že žaloba musí být žalobcem vlastnoručně podepsána a datována.

Místně příslušným k podání žaloby je ten okresní soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v ČR, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů; není-li takového soudu, je příslušný obecný soud žalovaného, a není-li ani takového soudu, obecný soud žalobce (§ 88 písm. a) OSŘ).

„Jestliže rozvodové řízení je chápáno občanským soudním řádem jako „obyčejné“ sporné řízení, existuje zde výjimka týkající se výsledku účastníků. Ustanovení § 131 OSŘ považuje důkaz výsledkem účastníků za nutný za situace, jestliže dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak a zejména jestliže s tím souhlasí účastník, který má být vyslechnut; to neplatí v řízení o rozvod manželství (srov. § 131 odst. 1 OSŘ¹¹¹). Je faktem, že většinu skutečností svědčící o rozvratu manželství a příčinách tohoto

¹⁰⁸ Tyto náležitosti žaloby o rozvod vyplývají z ustanovení § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 OSŘ.

¹⁰⁹ Vzhledem k novele ZOR z roku 1998, která oddělila od sebe opatrovnícké a rozvodové řízení, ale žaloba o rozvod už neobsahuje petit návrhu úpravy poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu.

¹¹⁰ FRANCOVÁ, Marie, DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-350-8, str. 9.

¹¹¹ Ustanovení § 131 OSŘ :

- (1) Důkaz výsledkem účastníků může soud nařídit, jestliže dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak a jestliže s tím souhlasí účastník, který má být vyslechnut; to neplatí v řízeních uvedených v § 120 odst. 2 a v **řízení o rozvod manželství** nebo v řízení o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci partnerství.

rozvratu je možné prokázat především výsledkem účastníků; s ohledem na ustanovení § 131 OSŘ nevyžaduje se k výsledku manželů jejich souhlas.“¹¹²

Délka soudního řízení od podání žaloby až do samotné právní moci rozsudku o rozvodu manželství se dá jen těžko určit průměrem. Řízení o rozvod, kde budou manželé zároveň rodiči nezletilých dětí, bude samozřejmě delší, než řízení těch, co děti nemají; a u těch, co děti mají, zase bude delší řízení tam, kde rodiče spolu o dítě bojují než tam, kde jsou o výchově a výživě v zásadě dohodnuti. Svou roli sehraje i to, který konkrétní okresní soud jedná, případně zda se jeden z manželů rozvodu brání a podobně. „S velkou dávkou pravděpodobnosti je třeba počítat tak asi s jedním rokem, když všechno půjde dobře, ale rozvodové řízení (včetně úpravy poměrů k dětem) se může protáhnout i na několik let.“¹¹³ Nutno však uvést, že samotné jednání o rozvod může být i velice stručné a krátké, zejména u smluvených rozvodů. Tam sehraje roli především ustanovení § 115a OSŘ, účinné od 1.1.2001, kdy k projednání věci samé není třeba nařizovat jednání, jestliže ve věci lze rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, případně s takovým rozhodnutím bez nařízení jednání souhlasí. Takový rozvod pak může v krajním případě trvat i deset minut. O tom však více pojednáme dále, v kapitole týkající se samotného smluveného rozvodu. V případě sporného rozvodu to samozřejmě tak jednoduché nebude, ale i zde může jednání trvat třeba jen dvacet minut.

Manželství zaniká dnem právní moci rozsudku o rozvodu. Protože v případě rozvodu jde o tzv. statusové rozhodnutí, tj. rozhodnutí o osobním stavu, a s ohledem na skutečnost, že kterýkoli z rozvedených manželů může hned druhý den uzavřít manželství nové, vylučuje OSŘ možnost uplatnění mimořádných opravných prostředků, tedy žaloby na obnovu řízení, žaloby pro zmatečnost a dovolání.¹¹⁴

¹¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 71.

¹¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 41.

¹¹⁴ Ustanovení § 230 OSŘ - **Žaloba na obnovu řízení a pro zmatečnost**

(1) Žaloba není přípustná proti

a) rozsudkům, kterými bylo vysloveno, **že se manželství rozvádí**, že je neplatné nebo že zde není, a proti rozsudkům, kterými bylo vysloveno zrušení, neplatnost nebo neexistence partnerství;...

Ustanovení § 237 OSŘ - **Dovolání**

(2) Dovolání podle odstavce 1 není přípustné

b) **ve věcech upravených zákonem o rodině**, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, o určení (popření) rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení,...

Z dalších, pro rozvod specifických ustanovení, které činí z tohoto procesu ne úplně běžné sporné řízení, lze ještě jmenovat kupříkladu nemožnost vedlejšího účastníka, nemožnost prominutí zmeškání lhůty k odvolání a skutečnost, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Je tomu tak proto, že zde, jak už jsme uváděli při rozboru správnosti označení manželů jako „žalobce“ a „žalovaný“, není jasné, kdo mohl žalobu podat a kdo vždy bude strana žalovaná; žalobu o rozvod může podat kterýkoli z manželů a těžko zde tvrdit, kdo je v takovém případě vítězem a kdo poraženým. Rozvod je přeci vždy oboustrannou prohrou pro oba zúčastněné. Obecně si tedy nese každý z manželů náklady řízení sám, avšak zákon v § 144 OSŘ stanoví, že soud může náhradu nákladů nebo jejich části přiznat tehdy, odůvodňují-li to okolnosti případu nebo poměry účastníků.

Na tomto místě se hodí připomenout to, co bylo řečeno již v kapitole 1, totiž že až do novely OSŘ v roce 1973, tj. zákona č.49/1973 Sb., upravoval zákon obligatorní smírčí řízení, které muselo předcházet řízení rozvodovému - bylo jakousi podmínkou pro zahájení řízení o rozvod. Novela povinné smírčí řízení zrušila, a to především pro jeho neefektivnost. „Namísto toho ustanovení § 100 odst. 2 OSŘ ukládá soudu, aby v řízení o rozvodu vedl manžele k odstranění příčin rozvratu a usiloval o jejich smíření.“^{115 116}

Od smírčího řízení je ovšem třeba odlišovat mediaci. Mediaci totiž na rozdíl od smírčího řízení neprobíhá před soudem, ale ve spolupráci s kvalifikovanými odborníky na problematiku manželství a rodiny. „Jejím účelem není smíření rozvádějících se manželů, ale hledání optimálního uspořádání porozvodových vztahů, tj. v první řadě řešení otázek týkajících se dětí, výživného, vypořádání majetkových vztahů apod.“¹¹⁷

Mediace¹¹⁸ vstoupila do povědomí veřejnosti v souvislosti s postupující reformou českého zákonodárství. „Představuje cestu alternativního řešení konfliktů prostřednictvím mediátora místo soudního řízení.“¹¹⁹ Takováto metoda je používána v řadě západních zemí, a to buď místo, nebo v průběhu, či po skončení řízení. Právě pro

¹¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 134.

¹¹⁶ Ustanovení § 100 OSŘ :

(2) V řízení o rozvod vede soud manžele k odstranění příčin rozvratu a usiluje o jejich smíření.

¹¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 134 - 135.

¹¹⁸ Z lat. *medius*, což znamená prostřední; mediace je tedy proces, jímž se snažíme obrazně řečeno „vyjít vstříc napůl cesty, dosáhnout dohody mezi stranami.

¹¹⁹ VOŇKOVÁ, Jiřina. *Postavení mediace v české společnosti*. Právo a rodina č.10/2001. str. 1.

rozvodovou problematiku je mediace zvlášť vhodná, neboť jde zejména o situace, kdy spor vyplývá z osobních vztahů mezi znesvářenými stranami. „Soud v takovém případě doporučuje, aby se strany samy dohodly o řešení a přišly na další jednání s návrhem řešení.“¹²⁰ Ani jedna ze stran by se přitom neměla cítit poražená, zneužitá či ponížena.

Mediace probíhá mezi členy téže rodiny a je nepovinná. Samotný mediátor by měl být odborníkem na dosahování dohod, může jím být zaměstnanec veřejného či soukromého sektoru s odpovídající kvalifikací. „Mediátor je nestranný, neutrální, respektuje názory stran, nevnučuje řešení, respektuje soukromí a důvěrnost sdělení, postupuje ve prospěch dětí, chrání jejich zájmy, posiluje v rodičích zájem o potřeby dětí, chrání jejich zájmy, doporučuje spolupráci s manželskými poradci, právníky. Věnuje pozornost tomu, zda v rodině nedošlo k násilí.“¹²¹ Mediátor také ovládá umění efektivního vyjednávání s cílem dospět k dohodě, kterou by mohli účastníci považovat za přijatelnou. Jeho postavení, jakožto mediátora – profesionála – je nezávislé.¹²² Autonomii mediačního procesu navíc podtrhuje ta skutečnost, že k mediaci lze přikročit opravdu kdykoliv během soudního řízení. Rozpadá se většinou na čtyři pomyslné fáze, které jsou jakousi taktikou mediace: přípravu, vedení účastníků k dohodě, formulaci dohody a realizaci dohody.

„Význam mediace při řešení rodinných sporů je akcentován Doporučením Rady Evropy č. R (98) 1, přijatým výborem ministrů 21. ledna 1998.“¹²³

Na závěr této podkapitoly by se snad hodilo poznamenat (a prakticky zopakovat již tolikrát řečenou myšlenku), že rozvodové řízení a zejména okolnosti, které mu předcházejí a které ho provázejí, jsou většinou silně traumatizující a nepříjemné jak pro oba rozvádějící se manžele, tak pro jejich děti. Rozvodové řízení je jakýmsi důkazem o životním neúspěchu a krachu původně nadějného vztahu dvou lidí.

¹²⁰ VOŇKOVÁ, Jiřina. *Postavení mediace v české společnosti*. Právo a rodina č.10/2001. str. 1.

¹²¹ VOŇKOVÁ, Jiřina. *Postavení mediace v české společnosti*. Právo a rodina č.10/2001. str. 1.

¹²² Mediátoři - profesionálové se sdružují v nestátních společnostech, eventuálně ve státních institucích, které jsou odděleny od soudní moci.

¹²³ VOŇKOVÁ, Jiřina. *Postavení mediace v české společnosti*. Právo a rodina č.10/2001. str. 1.

3 ROZVOD MANŽELSTVÍ NA PODKLADĚ VZÁJEMNÉ DOHODY MANŽELŮ

3.1 Hmotněprávní úprava smluveného rozvodu

Jak již bylo několikrát řečeno v předchozích kapitolách, tzv. velká novela zákona o rodině, tj. zákon č. 91/1998 Sb., zavedla do našeho právního řádu nové typy rozvodu; jedním z nich je i smluvený (nesporný, konsensní) rozvod, jehož právní úpravu nalezneme v § 24a ZOR¹²⁴.

Jen pro připomenutí je vhodné znovu uvést znění tohoto ustanovení:

Odst. 1 : Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v ustanovení § 24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy

- a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující po dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a
- b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu.

Odst. 2 : Ustanovení § 24 odst. 2 platí obdobně.

„Podstatou smluveného rozvodu je snaha komplexně vyřešit i všechny právní následky spojené s rozvodem.“¹²⁵ „Jeho obsahem je dohoda manželů o skutečnosti, že jejich situaci nelze vyřešit jiným způsobem než rozvodem při současném předložení příslušných zákonem stanovených dohod.“¹²⁶ I v takovém případě, jako je smluvený rozvod, však jeden z manželů musí vystupovat v roli žalobce, zatímco na druhého „zbude“ méně populární role žalovaného; z právního hlediska jde totiž stále o řízení sporné.¹²⁷ Toto zmiňujeme především v souvislosti, že někteří autoři naprosto odmítali označování rozvodu dle § 24a ZOR jako „nesporného“, neboť měli zato, že takové

¹²⁴ Část první, hlava pátá zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod manželství*. Rodinné právo č.1/1999. str. 5.

¹²⁶ JURČÍK, Radek. *Praxe rozvodového řízení*. Rodinné právo č.7/1999. str. 1.

¹²⁷ Rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů je jen druhem, variantou rozvodu obecného.

označení svádí k představě, že zde nejde o sporné řízení.¹²⁸ Máme zato, že označení „nesporný“ při následujícím výkladu celkem jasně poukazuje na to, že se nejedná o „nespornost“ v otázce druhu řízení, ale o „nespornost“ v otázce dokazování rozvratu. Za splnění určitých předpokladů v zákoně uvedených totiž zákon konstruuje nevyvratitelnou domněnku, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Při splnění dalších, přístupujících zákonných podmínek, vzniká manželům, na rozdíl od obecné úpravy rozvodu podle § 24 ZOR, právní nárok na rozvod. Konstrukce smluveného rozvodu, kdy za splnění určitých zákonných podmínek není třeba dokazovat existenci rozvratu, je tedy jasně domněnkou nevyvratitelnou, neboť zde zákon nepřipouští důkaz opaku.¹²⁹

„Sociologické průzkumy opakovaně prokazují, že způsob rozvodu se bezprostředně promítá i do vztahů po rozvodu. Proto smyslem úpravy je umožnit důstojný rozchod se současným řešením všech jeho právních následků nejenom ve vztahu k dětem, ale i společnému majetku a bydlení. Uvedené ustanovení však může plnit i důležitou prevenční funkci, neboť umožňuje manželům dopředu zvážit všechny následky rozvodu, zejména v majetkové oblasti.“¹³⁰ Je však třeba si zároveň uvědomit, že smluvený rozvod je namístě pouze v takových případech, kde již došlo k oboustranné akceptaci stanoviska, že rozvod je pro všechny zúčastněné menší zlo než setrvávání v manželství a vztahy mezi manžely nepoznamenávají pocity křivdy, ublížení, nenávisti a touhy po pomstě. „Psychologové v této souvislosti hovoří o psycho-sociálním rozvodu (psychorozvodu) a jeho jednotlivých fázích.“¹³¹

Psycho-sociální rozvod je jakýsi rozvod „duší a těl“. „Rozumíme jím sled procesů a úkolů, jejichž smyslem je vyrovnat se s rozpadem manželství tak, aby se minimalizovaly rozvodové ztráty i strádání a utvářely se předpoklady k uspokojivému žití po rozvodu.“¹³² Je tedy zapotřebí, aby se partneři rozešli nejen navenek rozvodem, ale i uvnitř, do hloubky jejich duší. Rozlišujeme čtyři hlavní, na sobě závislé

¹²⁸ např. HADERKA, Jiří F. *Recenze a anotace. Hrušková M. a kol., Zákon o rodině – komentář, C.H.Beck, Praha, 398 s. Právník č.7/1999*; HADERKA, Jiří F. *K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině. Právní praxe č.6/1999. Ve druhém z uváděných článků také nalezneme názor, že ustanovení § 24a odst. 1 je domněnkou vyvratitelnou.*

¹²⁹ Autor se v tomto případě ztotožňuje s názorem uváděným v HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4.*

¹³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 78-79.*

¹³¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 6.*

¹³² PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět. Praha : Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1, str. 65.*

psychorozvodové úkoly. Musíme se především distancovat od manželství, tedy od partnera úplně odpoutat, dále oddělit ve své psychice manželství od rodičovství (to, že jsme nezvládli roli manželů, neznamená ještě, že selžeme i v roli rodičů), chránit děti a respektovat jejich potřeby a konečně utvářet porozvodové perspektivy, nový životní styl i osobní identitu.

Aby mohlo dojít ke splnění těchto cílů, nezbyvá než prožít a odžít silné city. Psychorozvod je ovšem nejen záležitostí zraněných citů, ale i celé osobnosti, a také rodiny. „Proces psychorozvodu se nekryje se soudním rozvodem, psychické rozvádění většinou začalo už dávno před podáním návrhu, určitě tomu tak bylo alespoň u jednoho z manželů. A celý proces pokračuje i po soudním rozhodnutí.“¹³³ Dalo by se tedy říci, že psycho-sociální rozvod začíná ve chvíli, kdy je manželství nenávratně ztraceno.

Psychorozvod jakožto „proces oddělování se“ od ztroskotaného manželství můžeme rozdělit na pomyslných pět fází. „První fáze psychorozvodu směřuje k oboustrannému přiznání skutečnosti, že manželství ztroskotalo, nadále se nebude a nemůže konat, ať už si jeho konec přeje jeden více a druhý méně, případně vůbec ne.“¹³⁴ Oba manželé se chtějí rozvést, oba vnitřně plně akceptují skutečnost, že setrvávat nadále v manželství by bylo větším zlem, než rozvést se. „Pro druhou fázi jsou charakteristické emoce, citové bouře jako reakce na rozpad manželství, tj. na životní ztrátu.“¹³⁵ Zlost, vztek a ukřivděnost se postupně mění na smutek a truchlení, obviňování partnera a nakonec i obviňování sebe samého z rozpadu manželství. „Třetí fázi bychom mohli nazvat obdobím zvedání svěšených hlav.“¹³⁶ Oba zúčastnění se začínají rozhlížet kolem sebe, zvedají hlavu, vracejí se do minulosti, bilancují, reflektují ohroženou či rozpadlou identitu, jež byla spojena s manželstvím. „Čtvrtá fáze psychorozvodu navazuje na zvedání hlavy, pohled se však neobrací zpět, nýbrž k přítomnosti a blízké budoucnosti.“¹³⁷ Bývalí partneři vytvářejí porozvodovou identitu, která nebude odvozována od života v teď už bývalém manželství. Pátá fáze je pak ve znamení plné otevřenosti směrem k budoucnosti.

Pokud tedy manželé prošli všemi těmito stádii a s rozvodem se po psychické stránce vypořádali, rozvod fakticky již proběhl. „Uzavřené dohody a rozhodnutí soudu o

¹³³ PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha : Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1, str. 67.

¹³⁴ PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha : Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1, str. 67.

¹³⁵ PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha : Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1, str. 67.

¹³⁶ PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha : Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1, str. 68.

¹³⁷ PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha : Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1, str. 68.

rozvodu manželství jenom deklarují vůli manželů se bez problémů a důstojným způsobem „právně“ rozejít.“¹³⁸ „Řešení právních následků ještě před tím, než soud skutečně vysloví rozsudek o rozvodu manželství, otevírá dostatečný prostor pro uvážení rozváděných manželů, zda jim rozvod skutečně za to stojí.“¹³⁹ Pokud tedy jsou manželé schopni dohodnout se o určitých zásadních porozvodových otázkách a rozhodnou se pro smluvený rozvod, mohou počítat s velmi rychlým soudním jednáním; soud při splnění všech zákonných podmínek takové manžele zpravidla rozvede při jediném jednání, které bývá velmi krátké a v podstatě formální. Na druhou stranu je však třeba si uvědomit, že čas strávený přípravou dokumentů mimo soud může být velmi dlouhý a že taková forma rozvodu, jakou je smluvený rozvod, klade na všechny zúčastněné, včetně jejich právních zástupců, značné nároky. Jestliže má soudce v tomto případě ulehčenou situaci, advokát připravující podklady už to tak jednoduché nemá. „Advokát se tak může dostat (resp. měl by nastoupit) do role mediátora, tj. člověka, hledajícího se stranami optimální řešení.“¹⁴⁰ To je často v rozporu s tím, k čemu byl od svého koncipientského mládí vychováván, a sice že hlavním úkolem je pomoci klientovi „vyhrát“. Jenže, jak jsme již uvedli, u rozvodu se těžko dá mluvit o vítězství; jde v podstatě o prohru obou manželů. „Smluvený rozvod není o vítězství (budeme chtít větší část majetku a pak třeba něco slevíme), ale o nalezení oboustranně přijatelného kompromisu. Pokud si to obě strany (a zejména oba jejich právní zástupci) včas neuvědomí, je lépe na smluvený rozvod zapomenout.“¹⁴¹

O mediaci jsme již pojednali v předchozí kapitole, jen pro připomenutí však shrneme alespoň základní poznatky tohoto mladého institutu. „Mediace je dobrovolný, mimosoudní postup projednání sporu, tj. soudní řízení. Mediátor přitom sporným stranám pouze pomáhá, nemá však žádnou rozhodovací pravomoc - tím se zásadně odlišuje od soudce.“¹⁴² Osoba mediátora odpovídá především za procesní postup, kterému je přičítán velký význam; tento postup mediátor odpovídajícím způsobem spolukonstituuje. Cílem řízení je pak ukázat sporným stranám jakousi „zlatou střední

¹³⁸ JURČÍK, Radek. *Praxe rozvodového řízení*. Rodinné právo č.7/1999. str. 4.

¹³⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 7.

¹⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, NOVÁK, Tomáš. *Tzv.nesporný (smluvený) rozvod a mediace*. Bulletin advokacie č.5/1999. str. 32.

¹⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 7.

¹⁴² MÄHLER, Hans-Georg, MÄHLEROVÁ, Gisela. *Urovnání sporu - věc advokátů : mediace*. Právní rozhledy č.10/1997. str. 520.

cestu“, po které mohou společně dospět k důležitým rozhodnutím. Na konci cesty má být konečné dorozumění sporných stran tak, aby se i potom mohly navzájem dobře dívat do očí. Proto je mediace především vhodná pro takové konfliktní strany, které i nadále spolu musí spolupracovat. Nakonec by bylo ještě vhodné říci, že v rámci rodinného práva rozlišujeme mediaci rodinnou a mediaci rozvodovou, z nichž hojněji využívanou je právě druhá jmenovaná.

Nesporný rozvod je tedy variantou efektivní (a často i levnější), a přestože se ho hned po jeho zakotvení v našem právním řádu začalo hojně využívat, můžeme z předchozích řádků vyčíst, že není rozhodně pro každého. Většina rozvádějících se manželů si běžně představuje, že rozvodem celá peripetie nefunkčního manželství končí, avšak tomu nahrává jen nízké právní vědomí a často rozdílné zkušenosti manželova okolí. Na ty nelze, a to ani ve velmi podobném případě, brát zřetel, neboť každé manželství, a tedy i každý rozvod, je silně individuální. „Základní zásadou rozvodových situací je, že rozvodem vše začíná a je třeba řešit zejména bytové a majetkové záležitosti.“¹⁴³

¹⁴³ DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Novela zákona o rodině z pohledu devíti měsíců praxe*. Rodinné právo č.5/1999. str. 1.

3.2 Předpoklady smluveného rozvodu

Nesporný rozvod je rozvodem založeným na dohodě obou manželů o rozvodu manželství. Přesto se však nejedná koncepčně o rozvod dohodou manželů, tedy konsensuální rozvod ve vlastním slova smyslu, který chápe právní teorie tak, že rozvrat manželství zákon nepředpokládá ani formulováním nevyvratitelné domněnky rozvratu, na nějž se usuzuje např. z odděleného žití manželů po určitou, zákonem stanovenou dobu. Takový rozvod je vlastně jen vyjádřením společné vůle manželů před státním orgánem, vůle spočívající v přání zrušit manželství stanovenou právní formou. Zákon však i v těchto případech, známých v některých zemích¹⁴⁴, může stanovit splnění některých dalších povinností. Ustanovení § 24a ZOR však takto konstruováno není. Podstata nesporného rozvodu spočívá v tom, že při splnění konkrétních, zákonem stanovených předpokladů a podmínek, zákon vytváří nevyvratitelnou právní domněnku, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Předpoklady smluveného rozvodu, tak jak je formuluje ustanovení § 24a, jsou tedy následující :

I. Manželství trvalo alespoň jeden rok.

„Doba trvání manželství byla stanovena s ohledem na požadavek trvalosti manželství a jejím smyslem je předejít zcela neuváženým rozvodům.“¹⁴⁵ Podmínka vyjadřuje a zohledňuje význam a účel manželství¹⁴⁶; presumuje se zde právní domněnka, že muž a žena, kteří spolu chtějí uzavřít manželství, mají předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti¹⁴⁷ a zdravotní stav tak, aby manželství mohlo plnit svůj účel. Dalo by se tedy říci, že tato podmínka má předcházet i neuváženým sňatkům. „Společnost nemá zájem rozvádět manžele v případech nevýznamných roztržek, zvláště když mají děti.“¹⁴⁸

¹⁴⁴ O tomto již bylo pojednáno v kapitole 2.

¹⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 79.

¹⁴⁶ § 1 ZOR stanoví pojem a účel manželství takto :

(1) Manželství je **trvalé** společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.

(2) Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.

¹⁴⁷ Tento zákonný požadavek pak ostře kontrastuje zejména s nejčastější příčinou rozvodu, jíž je neshoda povah a zájmů.

¹⁴⁸ JURČÍK, Radek. *K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině*. Rodinné právo č.3/1999. str. 10.

„Ač to zákon výslovně nestanoví, lze vycházet z toho, že podmínka roční existence manželství musí být splněna ke dni podání žaloby.“¹⁴⁹ Ne tedy až v době, kdy dochází k samotnému jednání před soudem. Pokud by manželství ke dni zahájení řízení trvalo méně než jeden rok, soud nebude postupovat podle § 24a odst. 1 ZOR, nýbrž podle § 24 odst. 1 ZOR; existence kvalifikovaného rozvratu a jeho příčin se tedy bude muset dokazovat. Splnění této podmínky soud zjistí z originálu oddacího listu, který je povinen předložit jeden z manželů.¹⁵⁰

II. Manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí.

K problematice společného žití manželů jsme se již vyjadřovali. Není třeba, aby manželé měli i formálně oddělené bydliště; obsah tohoto pojmu je třeba vykládat v souvislosti s povinností manželů žít spolu tak, jak ji formuluje § 18 ZOR. Manželé mohou bydlet ve společném bytě, a přesto spolu nežít, pokud především nevedou společnou domácnost¹⁵¹, neudržují intimní styky, společně ne hospodaří, netráví spolu volný čas. Toto samozřejmě platí i naopak. Ani zde zákon nestanoví, kdy má být šestiměsíční lhůta dovršena; i zde se však dovozuje, že musí být splněna ke dni zahájení řízení. Splnění této podmínky zjišťuje soud zásadně výsledkem účastníků. „S ohledem na ustanovení § 120 odst. 4 OSŘ¹⁵² zřejmě bude při prokázání této skutečnosti soud vycházet ze shodného tvrzení účastníků.“¹⁵³ Faktem však zůstává, že nemá dostatečné možnosti tuto skutečnost prověřit, jestliže manželé shodně prohlásí, že spolu šest měsíců nežijí, i když by to nebyla pravda. Soud se tedy nemusí spokojit pouze s výsledkem účastníků, jde však o natolik osobní záležitost, že představa jejího dokazování například výsledkem svědků je pro normálního člověka přinejmenším vtipná a v praxi asi jen těžko proveditelná. Je vhodné na tomto místě uvést, že návrh nového občanského zákoníku vysvětlení pojmu „společně nežijí“ věnuje zvláštní

¹⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 79.

¹⁵⁰ Návrh nového občanského zákoníku, který do sebe zahrnuje i rodinné právo, již podmínku ročního trvání manželství nevyžaduje.

¹⁵¹ § 115 *ObčZ* definuje pojem domácnost takto :

Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

¹⁵² § 120 *OSŘ*

(4) Soud může též vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků.

¹⁵³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 79.

paragraf¹⁵⁴ a také přímo stanoví, že tato podmínka musí být splněna ke dni zahájení řízení.

III. Druhý manžel se k návrhu na rozvod připojí.

Vzhledem k povaze řízení o rozvod manželství jakožto řízení sporného, ani v případě smluveného rozvodu nemohou žalobu podat oba manželé společně. „Nezbytným požadavkem je souhlas druhého manžela s rozvodem a jeho připojení se k návrhu.“¹⁵⁵ Jde o samostatný procesní úkon, jehož forma není zákonem stanovena, a který lze učinit jak v okamžiku podání žaloby, tak i kdykoli později v průběhu řízení. „V praxi se poměrně často stává, že rozvodové řízení je zahajováno k návrhu (žalobě) jednoho z manželů, a teprve později, zejména pokud je soudem péče o nezletilé schválena dohoda rozvádějících se rodičů o výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti, dochází k uzavření smluv o vypořádání ve smyslu § 24a odst. 1 písm.a), a rozvod původně podle ustanovení § 24 odst. 1 se tak mění na rozvod podle § 24a.“¹⁵⁶

Za splnění uvedených tří předpokladů stanoví zákon - jak již bylo uvedeno výše - nevyvratitelnou právní domněnku, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud nebude zjišťovat existenci rozvratu manželství ani příčiny, proč k němu došlo a manželství rozvede; to vše ovšem za podmínky, že manželé současně předloží zákonem požadované písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy, upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a mají-li manželé nezletilé děti, také pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu. „Soud dohody neschvaluje, pouze musí konstatovat, že takové smlouvy mezi účastníky byly pro účely tohoto řízení uzavřeny a byly předloženy, a manželství rozvede.“¹⁵⁷ Ze zákona nevyplývá, že by tyto dohody, upravující poměry manželů po dobu po rozvodu, musely

¹⁵⁴ § 641 návrhu nového občanského zákoníku

Manželé spolu nežijí, netvoří-li manželské či rodinné společenství, bez ohledu na to, zda mají, popřípadě vedou rodinnou domácnost, s tím, že alespoň jeden z manželů manželské společenství zjevně obnovit nechce.

¹⁵⁵ HADERKA, Jiří F. *Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č.91/1998 Sb.* Právní praxe č.6/1998, str. 345.

¹⁵⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář.* Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 79.

¹⁵⁷ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související.* Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-668-6, str. 56.

být nutně předloženy současně s podáním žaloby na rozvod manželství podle § 24a.
Proto zcela postačí, když budou předloženy při jednání.

Za splnění těchto všech podmínek vzniká manželům právní nárok na rozvod.¹⁵⁸

¹⁵⁸ § 24a ZOR věta druhá :
Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede...

3.3 Povaha smluv uzavíraných v souvislosti se smluveným rozvodem

Zákon o rodině vyžaduje obligatorně předložení dvou smluv - smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů a vypořádání práv povinností společného bydlení. „Bez těchto dvou smluv soud manželství bez zjišťování rozvratu a jeho příčin nerozvede.“¹⁵⁹ Smlouva o vyživovací povinnosti k rozvedenému manželu je potom úkonem fakultativním; manželé vyživovací povinnost upravit mohou, ale nemusí, navíc je tato povinnost dána jen za splnění podmínek § 92 ZOR¹⁶⁰. Dále je nutno podotknout, že za situace, kdy mají manželé nezletilé děti, § 24a odst. 1 písm. b) stanoví, že k rozvodu je třeba také dohoda o úpravě poměrů těchto nezletilých dětí po dobu po rozvodu, která je ovšem schválena soudem. Soud bez takového pravomocného rozhodnutí o schválení dohody manžele podle § 24a ZOR nerozvede. K tomu se však vrátíme později. V následujících odstavcích se pokusíme nastínit úpravu smluv mezi manžely podle § 24a odst. 1 písm.a) ZOR, podmiňujících smluvený rozvod a jejich povahu.

Pro všechny tyto smlouvy zákon vyžaduje písemnou formu s úředně ověřenými podpisy obou manželů. Není však samozřejmě vyloučeno tyto smlouvy uzavřít ve formě notářského zápisu, což lze vzhledem k posílení právní jistoty jen doporučit.¹⁶¹ „Zejména v případě vypořádání společného jmění manželů ve větším rozsahu může být forma notářského zápisu praktická, neboť notářský zápis má charakter veřejné listiny, soud se tedy nemusí zabývat jejím obsahem, a umožňuje doložku přímé vykonatelnosti, která bude užitečná zejména tam, kde součástí vypořádání bude závazek jednoho

¹⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 26.

¹⁶⁰ Ustanovení § 92 ZOR :

- (1) Rozvedený manžel, který není schopen sám se živit, může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se, rozhodne soud o výživném na návrh některého z nich.
- (2) Tato povinnost předchází vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům.

¹⁶¹ „Především nelze přehlédnout, že původně bylo dokonce zamýšleno, že tyto smlouvy mají mít obligatorní formu notářského zápisu a jen pod velkým tlakem vnějšího připomínkového řízení bylo od toho upuštěno a tím padla významná záruka obsahové bezvadnosti těchto listin.“ (HADERKA, Jiří F. *K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině*. Právní praxe č.6/1999. str. 393)

z manželů vyplatit určitou finanční částku.“¹⁶² Investice do notáře se zde více než vyplatí.

Zákon nikde neuvádí, zda vypořádání všech majetkových vztahů mezi manžely, bydlení i vyživovací povinnosti má být obsaženo v samostatných listinách, nebo v jedné listině společně. Z praktického hlediska si však myslíme, že by bylo vhodné zahrnout vše do jedné listiny, nejlépe sepsané advokátem či notářem.

Nadále zůstává otázkou to, do jaké míry se má soudce zabývat obsahem předložených dohod mezi manžely. „Z dikce použité v § 24a větě druhé (...jsou-li předloženy...) na první pohled vyplývá, že soud obsah těchto dohod vůbec nemusí zajímat.“¹⁶³ Věc je však daleko složitější a praxe jednotlivých soudů je v tomto směru rozdílná. Jedno je však nesporné - soud se vždy musí zabývat tím, zda je dohoda platná. Na platnost těchto smluv, stejně jako v případě jiných smluv, se vztahují obecná ustanovení občanského zákoníku o právních úkonech. Soud by měl tedy zkoumat, zda smlouvy netrpí absolutní (§ 37 - § 39 ObčZ) nebo relativní neplatností (§ 40a v souv.s § 49a ObčZ). „Pokud by soud dospěl k závěru, že předložené smlouvy trpí právními vadami (např. neplatné, resp. nemožné vymáhání práv a povinností společného bydlení u služebního bytu), pak v rámci poučovací povinnosti soudu ve smyslu § 5 OSŘ¹⁶⁴ je povinen o tom účastníky poučit.“¹⁶⁵ Poučovací povinnost je dána s ohledem na skutečnost, že předložení uvedených smluv je podmínkou pro vydání rozsudku o rozvodu manželství podle § 24a ZOR, tedy bez prokazování rozvratu manželství. „Pokud by účastníci řízení v soudem stanovené lhůtě nepředložili platně uzavřené smlouvy a ani by soudu nenavrhli důkazní prostředky směřující k prokázání kvalifikovaného rozvratu manželství, soud takový návrh na rozvod manželství zamítne.“¹⁶⁶ V případě doplnění dostatečných důkazních prostředků prokazujících kvalifikovaný rozvrat manželství může soud pokračovat v řízení, ne však podle § 24a, nýbrž dle § 24 odst. 1 ZOR, tedy v klasickém sporném rozvodu.

¹⁶² VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo - historie, současnost, perspektivy*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2005. ISBN 80-86432-93-9, str. 145.

¹⁶³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 10.

¹⁶⁴ Ustanovení § 5 OSŘ :

Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.

¹⁶⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 10.

¹⁶⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 10.

Soud nepřezkoumává věcnou správnost smluv, pouze zjišťuje, mezi kým byly uzavřeny a zda se týkají předmětných otázek (vypořádání vzájemných majetkových vztahů, společného bydlení, popř. vyživovací povinnosti). To vše plyne z faktu, že soud dohody neschvaluje, zákon pouze stanoví, že mu mají být „předloženy“. To se pak také odráží v odůvodnění rozsudku rozvodu, ve kterém soud toto předložení smluv konstatuje a následně manželství rozvede. „Právě vzhledem k tomu, že soud dohody manželů neschvaluje, není zaručen ani jejich vyčerpávající obsah, ani věcná správnost.“¹⁶⁷ Dohody nabývají účinnosti až právní mocí rozsudku o rozvodu, proto musí obsahovat odkládací podmínku, že se jejich účinnost takto odkládá (na dobu po právní moci rozsudku o rozvod účastníků).

Všechny výše uvedené dohody bychom tedy mohly souhrnně označit jako nepojmenované kontrakty s odkládací podmínkou, pro které je předepsána obligatorní písemná forma, a podpisy na ní musí být úředně ověřeny.

V následujících podkapitolách se budeme podrobněji zabývat jednotlivými dohodami a jejich povahou.

¹⁶⁷ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související*. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-668-6, str. 56.

3.3.1 Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů

Zákon o rodině vyžaduje, aby rozvádějící se manželé soudu předložili smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů. V žádném právním předpise však nenalezneme ani toto označení smlouvy, ani její obsahové náležitosti; § 24a odst. 1 písm.a) ZOR stanoví pouze náležitosti písemné formy s úředně ověřenými podpisy.¹⁶⁸ Můžeme tedy říci, že jde o smlouvu nepojmenovanou ve smyslu ustanovení § 51 ObčZ.¹⁶⁹ Úvahy různých autorů často směřovaly k myšlence zakotvit *de lege ferenda* tuto smlouvu (stejně jako ostatní smlouvy, uzavírané v souvislosti s nesporným rozvodem) do závazkové části občanského zákoníku jako samostatný smluvní typ. Návrh nového občanského zákoníku s tímto ale nepočítá a ponechává úpravu těchto dohod *de facto* beze změn.

Co ale rozumět pod pojmem vzájemné majetkové vztahy? Tak především vždy musí jít o vypořádání společného jmění manželů. „Formulace zákona o vypořádání vzájemných majetkových vztahů je natolik obecná, že umožňuje vypořádání nejenom společného jmění manželů (§ 143 ObčZ), ale i vypořádání dalších společných majetkových vztahů, které mezi manžely existují, zejména podílového spoluvlastnictví.“¹⁷⁰ Na rozdíl od vypořádání společného jmění manželů, které je obligatorní podmínkou smluveného rozvodu, vypořádání podílového spoluvlastnictví či jiných společných závazků, jenž vznikly např. ještě před uzavřením manželství, na právní moc rozsudku o rozvodu samozřejmě být vázáno nemusí a doporučuje se spíše z praktického hlediska. Výklad pojmu společné jmění manželů nalezneme v ustanovení § 143 odst. 1 ObčZ¹⁷¹; ustanovení následující pak upravují jeho obsah, rozsah a

¹⁶⁸ Úřední ověření provádí buďto notář či příslušný obecní úřad.

¹⁶⁹ Ustanovení § 51 ObčZ :

Účastníci mohou uzavřít i takovou smlouvu, která není zvláště upravena; smlouva však nesmí odporovat obsahu nebo účelu tohoto zákona.

¹⁷⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 8.

¹⁷¹ Ustanovení § 143 odst. 1 ObčZ :

(1) Společné jmění manželů tvoří

- a) **majetek** nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka,
- b) **závazky**, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich,

vypořádání. Otázkou ovšem je, jak se v případě smluveného rozvodu vypořádat s ustanovením § 149 odst. 1 ObčZ, které stanoví, že *společné jmění zaniká zánikem manželství*, tzn. až právní mocí rozsudku o rozvodu manželství. Teprve po jeho zániku se provede jeho vypořádání.¹⁷²

Není jistě pochyb o tom, že i v případě smluveného rozvodu zanikne společné jmění manželů teprve právní mocí rozsudku o rozvodu manželství. Problémem, se kterým se však právníci po účinnosti velké novely zákona o rodině museli vypořádat, bylo to, jak že vlastně mají uzavřít rozvádějící se manželé smlouvu o vypořádání společného jmění, když zákon jasně stanoví, že vypořádat společné jmění lze až po jeho zániku, a zároveň i to, že předložení dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu je vlastně podmínkou smluveného rozvodu. Mezi uzavřením smlouvy podle § 24a ZOR a právní mocí rozsudku o rozvodu v každém případě vznikne určitý časový úsek, během kterého se majetkové poměry manželů mohou změnit a většinou také změní (i když mnohdy jen nepatrně). První otázkou tedy je, zda vůbec lze platně uzavřít smlouvu, když v době jejího uzavírání není ještě zcela zřejmé, co všechno manželé mají mezi sebou vypořádávat? „Starší judikatura dlouhodobě zastávala stanovisko, že před právní mocí rozsudku o rozvodu nelze bývalé bezpodílové spoluvlastnictví manželů platně vypořádat, a proto po přijetí zák.č.91/1998Sb. vznikla diskuze, že rozvod ve smyslu § 24a vlastně není možný.“¹⁷³ Tento názor vzal však brzy za své. „V praxi převažuje názor, že, není-li smlouva neplatná z jiného důvodu, nezpůsobuje její neplatnost ani ta skutečnost, že se v ní

a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

¹⁷² Ustanovení § 149 ObčZ :

- (1) Společné jmění manželů *zaniká* zánikem manželství.
- (2) Zanikne-li společné jmění manželů, provede se *vypořádání*, při němž se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Stejně tak se vychází z toho, že závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou povinni manželé splnit rovným dílem.
- (3) Při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.
- (4) V případech uvedených v § 143a odst. 1 a § 148 odst. 1 se použijí ustanovení odstavců 2 a 3 obdobně.

¹⁷³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 8.

vypořádává něco, co dosud právně existuje. Tuto smlouvu tedy lze platně uzavřít.“¹⁷⁴ Nejpraktičtější bude - s ohledem na výše uvedené - uzavřít ji v nejbližším časovém úseku od podání návrhu na rozvod, popřípadě před nařízeným soudním jednáním.

Další související otázkou, a to neméně důležitou, bylo to, zda mají rozvádějící se manželé smlouvu o vypořádání společného jmění uzavřít s odkladací podmínkou ve smyslu § 36 ObčZ¹⁷⁵, nebo jako smlouvu o smlouvě budoucí ve smyslu § 50a ObčZ¹⁷⁶. Smlouva o smlouvě budoucí však není, striktně vzato, smlouvou o vypořádání. „Závazek uzavřít v dohodnuté době smlouvu je sice vynutitelný žalobou, pokud však nebude do jednoho roku podána žaloba, závazek ze smlouvy o smlouvě budoucí zanikne.“^{177 178} K vypořádání společného jmění by tak mohlo dojít až nastoupením nevyvratitelné zákonné domněnky dle § 150odst. 4 ObčZ¹⁷⁹, nebo pak na základě soudního rozhodnutí, což by bylo evidentně v rozporu se smyslem i účelem celého ustanovení § 24a ZOR. Soudní praxe se tedy celkem rychle přiklonila k závěru, že smlouvy o vypořádání je třeba uzavírat s odkladací podmínkou; i v případě smluveného rozvodu tedy zanikne společné jmění manželů teprve právní mocí rozsudku o rozvodu, lze jej však vypořádat s odkladací podmínkou, tj. *účinky* smlouvy mohou nastat teprve ke dni právní moci rozsudku o rozvodu. Vzhledem k této skutečnosti by měla obsahovat obecnou klauzuli, jakým způsobem budou vypořádány věci a závazky, které vzniknou v době mezi podpisem této smlouvy a právní mocí rozsudku o rozvodu, tedy jejich právní režim.¹⁸⁰

¹⁷⁴ MAŠEK, Daniel. *Smlouvy podle § 24a zákona o rodině*. Právo a rodina č.2/2003. str. 4.

¹⁷⁵ Ustanovení § 36 odst. 2 věta první ObčZ :

Podmínka je odkladací, jestliže na jejím splnění závisí, zda právní následky úkonu nastanou.

¹⁷⁶ Ustanovení § 50a odst. 1 ObčZ :

Účastníci se mohou písemně zavázat, že do dohodnuté doby uzavřou smlouvu; musí se však přitom dohodnout o jejích podstatných náležitostech.

¹⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 80.

¹⁷⁸ Ustanovení § 50a odst. 2 ObčZ :

Nedojde-li do dohodnuté doby k uzavření smlouvy, lze se do jednoho roku domáhat u soudu, aby prohlášení vůle bylo nahrazeno soudním rozhodnutím. Právo na náhradu škody tím není dotčeno.

¹⁷⁹ Ustanovení § 150 odst. 4 ObčZ :

Nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

¹⁸⁰ Typickým příkladem takové klauzule může být například toto ujednání :

„V případě, že manželé nabyli za trvání manželství nemovitost do společného jmění manželů, pak věcněprávní účinky vypořádání vlastnických vztahů k této nemovitosti nastanou teprve vkladem vlastnického práva do příslušného katastru nemovitostí na základě této smlouvy a teprve po právní moci rozsudku o rozvodu manželství.“¹⁸¹ ¹⁸² Nemovitosti by měly být ve smlouvě určeny tak, aby v souladu s příslušnými zákony¹⁸³ mohl místně příslušný katastrální úřad zapsat vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí. Lze jen doporučit podat návrh na vklad předmětné nemovitosti do katastru co nejdříve. Judikatura totiž říká, že „byl-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, uzavřené podle § 24a ZOR, jejímž předmětem je i vypořádání společného jmění manželů k nemovitosti, podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, nelze vklad povolit.“¹⁸⁴

Pokud smlouva o vypořádání obsahuje závazek jednoho z manželů vyplatit titulu vypořádání druhému manželovi po rozvodu větší částku, bude praktické uzavřít tuto dohodu ve formě notářského zápisu. „Ustanovení § 274 písm.e) občanského soudního řádu totiž umožňuje vložit do notářského zápisu tzv. *doložku přímé vykonatelnosti*.“¹⁸⁵ Pokud by totiž závazek nebyl ve lhůtě splněn, není třeba podávat žalobu na povinnost uhradit dlužnou částku, a poté návrh na exekuci, ale na základě této doložky je možné si soudní řízení ušetřit a podat přímo návrh na provedení exekuce.“¹⁸⁶

Je tedy evidentní, že vypořádat společné jmění manželů, zejména tam, kde manželé během trvání manželství nabyli majetek většího rozsahu, je záležitostí velmi

„Pokud by se dodatečně objevil nějaký další majetek, který by tvořil společné jmění manželů a není uveden v této dohodě, přechází po právní moci rozvodového rozsudku do výlučného vlastnictví toho z manželů, který jej má ke dni právní moci tohoto rozsudku ve svém užívání.

Pokud by se dodatečně objevil závazek, který by tvořil společné jmění manželů, má se po právní moci rozvodového rozsudku za to, že práva a povinnosti z takového závazku jsou výlučně ku prospěchu nebo tíži toho z účastníků, jehož jednáním závazek vznikl.“

¹⁸¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 9.

¹⁸² Ustanovení § 150 odst. 1 věta druhá ObčZ:

Jestliže do společného jmění manželů náleží též **nemovitost**, nabývá dohoda účinnosti **vkladem** do katastru nemovitostí.

¹⁸³ V souladu se zákonem č.344/1992Sb., o katastru movitostí, a zákonem č.265/1992Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem.

¹⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 31.7.2006, sp.zn.30 Cdo 2193/2005.

¹⁸⁵ Ustanovení § 274 písm.e) OSŘ :

Ustanovení § 251 až 271 se použije s výjimkou § 261a odst. 2 a 3 i na výkon

e) notářských a exekutorských zápisů se *svolením k vykonatelnosti* sepsaných podle zvláštních zákonů

¹⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 36.

obtížnou a komplikovanou a nalezení řešení, které by plně uspokojilo obě strany, není jednoduché. Manželům mohla navíc vzniknout spousta společných závazků ještě před uzavřením samotného manželství. Nelze tedy rozumně předpokládat, že se smlouvou o vypořádání vzájemných majetkových vztahů podaří vypořádat všechna majetková práva a závazky takřka na korunu přesně. „S ohledem na § 150 odst. 4 ObčZ se u nevypořádaných majetkových vztahů a závazků po uplynutí tří let od právní moci rozsudku o rozvodu manželství uplatní nevyvratitelná právní domněnka o vypořádání, ledaže by smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů obsahovala nějakou generální klauzuli vypořádání.“¹⁸⁷ O tomto tématu je již ale pojednáno výše.

¹⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 9.

3.3.2 Smlouva o vypořádání práv a povinností společného bydlení

Dva lidé, kteří spolu žijí ve svazku manželském, spolu také zpravidla bydlí společně v jednom bytě či domě. Rozvedou-li se, je třeba vztahy k takovému společnému bytu řešit, tedy vypořádat společné bydlení. „Otázka společného bydlení se zpravidla řeší až po právní moci rozsudku o rozvodu manželství. Výjimka z tohoto pravidla je určena v ustanovení § 24a zákon číslo 94/1963Sb., o rodině, ve kterém je upraven tzv. „dohodnutý rozvod“. Předložení platné písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků (manželů) upravující práva a povinnosti jejich společného bydlení po dobu po rozvodu je jedním z nutných předpokladů rozvodu podle § 24a zákona o rodině.“¹⁸⁸

Stejně jako dohoda o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, i smlouva o vypořádání práv a povinností společného bydlení je smlouvou nepojmenovanou; a smlouvou nepojmenovanou zůstává i v návrhu nového občanského zákoníku. I zde půjde o smlouvu s odkládací podmínkou. Právní titul společného bydlení v některých případech zanikne právní mocí rozsudku o rozvodu, a pokud nedojde přímo k zániku, občanský zákoník upravuje způsob jeho ukončení včetně případné bytové náhrady.

Žádný právní předpis neosvětluje pojem „vypořádání práv a povinností společného bydlení“, ani nevymezuje jeho rozsah či obsah. „Zákonodárce zřejmě zamýšlel, aby si manželé před rozvodem manželství dohodou upravili existující užívací práva k bytům, tj. zejména úpravu společného nájmu bytu manžely (§ 703 až § 705).“¹⁸⁹ Pojem však nemusí znamenat pouze vypořádání společného nájmu bytu manžely tak, jak jej upravuje § 703 a následující ObčZ. Obecná formulace pojmu v zákoně má své opodstatnění právě ve skutečnosti, že manželé spolu většinou bydlí na základě rozličných právních důvodů. „Vypořádání bydlení, tj. skutečnost, kdo bude povinen se z bytu po rozvodu vystěhovat, zda je druhý manžel povinen zajistit bytovou náhradu apod., je závislá právě na důvodu společného bydlení.“¹⁹⁰ Není také vyloučeno, aby smlouva současně upravovala i způsob užívání bytu do doby, než jeden z manželů získá

¹⁸⁸ MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.9/2002. str. 6.

¹⁸⁹ JURČÍK, Radek. *K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině*. Rodinné právo č.3/1999. str. 11.

¹⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 36.

náhradní bydlení a společné obydlí opustí; většinou jde o dohodu, že každý z manželů bude užívat specifickou část bytu (takové řešení je samozřejmě dlouhodobě nemožné).

Smlouva o vypořádání práv a povinností společného bydlení se tedy může dotýkat jak bydlení na základě některého obligačněprávního titulu - typicky nájemní smlouvy, tak i bydlení na základě titulu věcněprávního, jakým je vlastnictví, a to bez ohledu na to, zda takový titul svědčí oběma manželům, či jen jednomu z nich. „I tady bylo cílem především předejít zdoluhavým soudním sporům následujícím - v mnoha případech - po rozvodu manželství.“¹⁹¹

S přihlédnutím k jednotlivým právním důvodům bydlení, přijmeme-li skutečnost, že byt je užíván manžely nejčastěji na základě nájemní smlouvy nebo vlastnického práva, tedy mohou nastat následující situace :

1) Manželé užívají *nedružstevní byt na základě společného nájmu bytu manžely*.¹⁹²

Ustanovení § 703 odst. 1 stanoví, že společný nájem bytu manžely vznikne tehdy, jestliže se za trvání manželství stanou manželé nebo jeden z nich nájemci bytu; společný nájem ovšem nevznikne, jestliže manželé spolu trvale nežijí. I tady je pro takový závěr třeba, aby mezi manžely došlo k rozvratu a manželství již nadále neplní svou funkci, není však rozvedeno. Stal-li se některý z manželů nájemcem bytu před uzavřením manželství, vznikne oběma manželům společný nájem bytu uzavřením manželství.

„Právní úprava režimu společného nájmu nedružstevního bytu po rozvodu manželství je obsažena v ustanovení § 705 odst. 1 občanského zákoníku.“¹⁹³ Ve smyslu tohoto ustanovení se manželé musí dohodnout na tom, že ke dni právní moci rozsudku o rozvodu se právo společného nájmu bytu zrušuje, i na tom, který z manželů se stane jeho výlučným nájemcem.¹⁹⁴ Dohoda by měla obsahovat i povinnost druhého manžela v konkrétní lhůtě se z bytu vystěhovat, stejně jako podmínky vyklizení a určit případnou bytovou náhradu. Zákon totiž jasně stanoví, že druhý manžel není povinen se z bytu

¹⁹¹ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha : C.H.BECK, 1999. ISBN 80-7179-182-2, str. 64.

¹⁹² Společný nájem bytu manžely upravuje § 703 a následující *ObčZ*.

¹⁹³ MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.10/2002. str. 14.

¹⁹⁴ Ustanovení § 705 odst. 1 *ObčZ*:

Nedohodnou-li se rozvedení manželé o nájmu bytu, soud na návrh jednoho z nich rozhodne, že se zrušuje právo společného nájmu bytu. Současně určí, který z manželů bude byt dále užívat jako nájemce.

vystěhovat, dokud mu nebude zajištěna bytová náhrada.¹⁹⁵ Dle ustanovení § 712 odst. 3 věty druhé ObčZ¹⁹⁶ bude touto bytovou náhradou zpravidla náhradní byt.¹⁹⁷ Z důvodů zvláštního zřetele hodných však může soud namísto tohoto náhradního bytu přiznat rozvedenému manželovi pouze náhradní ubytování.¹⁹⁸ „Takovými důvody může být např. užívání drog, alkoholismus a tím spojené drobné krádeže v bytě, napadání druhého z manželů, výlučné zavinění manželského rozvratu apod.“¹⁹⁹

Dohoda by měla dále obsahovat i způsob užívání bytu do doby, než se jeden z manželů vystěhuje.²⁰⁰

2) Manželé užívají *družstevní byt*, který nabyt jeden z manželů *před uzavřením manželství*.

§ 704 odst. 1 ObčZ stanoví, že stal-li se některý z manželů nájemcem bytu před uzavřením manželství, vznikne oběma manželům společný nájem bytu uzavřením manželství. Dle odst. 2 totéž platí i v případě, vzniklo-li před uzavřením manželství některému z manželů právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu. Společné členství manželů v družstvu nevzniká. „V tom případě ve smyslu § 705 odst. 2 věta první zanikne právo společného nájmu bytu rozvodem přímo ze zákona.“²⁰¹ „Právo byt užívat v tomto případě zůstane tomu z manželů, který nabyt práva na nájem bytu před uzavřením manželství.“²⁰² Druhému manželovi však vzniká právo na bytovou náhradu;

¹⁹⁵ Bytovými náhradami jsou podle ustanovení § 712 odst. 1 ObčZ náhradní byt a náhradní ubytování.

¹⁹⁶ Ustanovení § 703 odst. 3 ObčZ věta druhá:

V případech podle § 705 odst. 1 a odst. 2 věta druhá má rozvedený manžel právo na náhradní byt; soud může, jsou-li proto důvody zvláštního zřetele hodné, rozhodnout, že rozvedený manžel má právo jen na náhradní ubytování.

¹⁹⁷ Náhradním bytem je byt, který podle velikosti a vybavení zajišťuje lidsky důstojné ubytování nájemce a členů jeho domácnosti.

¹⁹⁸ Náhradním ubytováním se rozumí byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu jiného nájemce.

¹⁹⁹ MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.10/2002. str. 15.

²⁰⁰ Příklad dohody pro případ *nedružstevního bytu ve společném nájmu bytu manžely* :

„Za trvání manželství vznikl účastníkům této smlouvy společný nájem bytu manžely ke třípokojovému bytu v ulici Okružní, č.5. Účastníci této smlouvy nedohodli, že ke dni právní moci rozsudku o rozvodu manželství se zrušuje právo společného nájmu bytu manžely a že výlučným nájemcem předmětného bytu se o právní moci rozsudku o rozvodu manželství stane paní Eva Nováková. Pan Adam Novák není povinen se z bytu vystěhovat, dokud mu nebude zajištěna bytová náhrada. Bytová náhrada ve formě bude zajištěna tak, že“
(HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 15.)

²⁰¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 81.

²⁰² MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.10/2002. str. 15.

zpravidla postačí náhradní ubytování.²⁰³ Dohoda o vypořádání práv a povinností ke společnému bydlení by měla obsahovat způsob zajištění bytové náhrady, případně způsob užívání bytu do doby jejího zajištění. „Není vyloučena ani dohoda o finančním vyrovnání v souvislosti s vypořádáním společného jmění manželů.“^{204 205}

3) Manželé užívají *družstevní byt*, který jeden z nich nebo oba nabyli *za trvání manželství*.²⁰⁶

Ustanovení § 703 odst. 2 ObčZ stanoví, že vznikne-li jen jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne se společným nájmem bytu manželé i společné členství manželů v družstvu; z tohoto členství jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně. Rozvádějící se manželé se v takovém případě musí dohodnout, že se zrušuje toto právo společného nájmu k družstevnímu bytu a dále, který z nich po právní moci rozsudku o rozvodu zůstane jako člen družstva nadále výlučným nájemcem bytu.^{207 208}

4) Jeden z manželů je nájemcem *služebního bytu*, *bytu zvláštního určení* nebo *bytu v domě zvláštního určení*.^{209 210}

²⁰³ Ustanovení § 712 odst. 3 věta první ObčZ:

V případech podle § 705 odst. 2 věty první postačí rozvedenému manželovi, který je povinen byt vyklidit, poskytnout náhradní ubytování; soud však z důvodů zvláštního zřetele hodných rozhodne, že rozvedený manžel má právo na náhradní byt.

²⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 81.

²⁰⁵ Příklad dohody pro případ *družstevního bytu*, který nabyli *jeden z manželů před uzavřením manželství* : „Účastníci této smlouvy užívají družstevní byt v ulici Okružní, č.5, jehož výlučným nájemcem a členkou družstva byla před uzavřením manželství paní Eva Nováková. Ke dni právní moci rozsudku o rozvodu manželství zanikne právo společného nájmu bytu manželé ve smyslu § 705 odst. 2 ObčZ přímo ze zákona. Pan Adam Novák se zavazuje byt vyklidit do 1 měsíce od právní moci rozsudku o rozvodu. Pan Adam Novák prohlašuje, že si nečiní nárok na zajištění bytové náhrady, neboť jeho potřeba bydlení je již zajištěna jinak, a to tak, že“

(HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 16.)

²⁰⁶ Po 1.4.1964.

²⁰⁷ Srov. ustanovení § 705 odst. 2 věta druhá ObčZ :

V ostatních případech společného nájmu družstevního bytu rozhodne soud, nedohodnou-li se rozvedení manželé, na návrh jednoho z nich o zrušení tohoto práva, jakož i o tom, kdo z nich bude jako člen družstva dále nájemcem bytu; tím zanikne i společné členství rozvedených manželů v družstvu.

²⁰⁸ Příklad dohody pro případ *družstevního bytu*, který nabyli *oba manželé za trvání manželství* :

„Účastníci této smlouvy se za trvání manželství stali společnými nájemci a společnými členy družstva a z tohoto titulu užívají třípokojový družstevní byt v ulici Okružní, č.5. Manželé se ohledně uvedeného bytu dohodli tak, že po právní moci rozsudku o rozvodu se členem družstva a výlučným nájemcem stane paní Eva Nováková. Pan Adam Novák není povinen se z bytu vystěhovat, dokud pro něj nebude zajištěna bytová náhrada. Bytová náhrada bude zajištěna tak, že“

(HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 16)

²⁰⁹ Ustanovení § 709 ObčZ :

Tyto byty nemohou být předmětem společného nájmu bytu manžely; společný nájem bytu manžely tedy ani nevznikl. „Uzavře-li smlouvu o nájmu takového bytu jeden z manželů, je výlučným nájemcem tohoto bytu. Druhému z manželů v tomto případě k bytu svědčí pouze tzv. „právo společného bydlení“ a byt může užívat pouze odvozeně od osoby nájemce.“²¹¹ Na nájemním vztahu k bytu se tedy logicky nic nezmění ani po rozvodu. Dohoda manželů je tedy možná pouze ohledně lhůty k vychování a bytové náhrady, případně způsobu užívání bytu do jejího zajištění. Osoby, které s nájemcem žily ve společné domácnosti - tedy i bývalý manžel, mají právo na přiměřený náhradní byt. „V odůvodněných případech soud může rozhodnout, že stačí náhradní byt o menší podlahové ploše, nižší kvalitě a méně vybavený, případně i byt mimo obec, než je vyklizovaný byt, nebo náhradní ubytování.“^{212 213}

5) Manželé užívají byt nebo dům na základě vlastnického práva. V této souvislosti mohou nastat tři situace :

a) Byt nebo dům je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů.

Některé publikace tuto situaci již ani neuvádějí, protože její vyřešení je celkem jasné (a pro druhého manžela nejméně příjemné). Manžel, který vlastníkem bytu nebyl, totiž užíval byt pouze na základě práva bydlení odvozeného od příslušnosti ke společné domácnosti s manželem-vlastníkem. Právní mocí rozsudku o rozvodu mu tedy zanikne právní důvod bydlení. Po rozvodu mu pak nesvědčí k předmětnému bytu žádné právo, a pokud by v bytě nadále zůstal, bylo by tomu tak bez právního důvodu. V občanském zákoníku nenalezneme pro tento případ jedinou zmínku o tom, že by snad takto

Ustanovení § 703 až 708 neplatí pro byty služební, pro byty zvláštního určení a pro byty v domech zvláštního určení.

²¹⁰ Definice bytů služebních, bytů zvláštního určení a bytů v domech zvláštního určení obsahuje **zákon ČNR č.102/1992 Sb.**, kterým se upravují některé otázky související s vydáním zákona č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník :

Služebními byty se rozumí byty umístěné v domech a jiných objektech, určené pro ubytování osob, které mají v těchto bytech bydlet proto, že by jinak byl ohrožen provoz těchto objektů nebo znemožněn výkon povolání těchto osob, dále byty fyzických nebo právnických osob, které slouží ubytování jejich pracovníků a byty ozbrojených složek. (§ 7)

Byty zvláštního určení jsou byty zvlášť upravené pro ubytování osob zdravotně postižených (§ 9)

Byty v domech zvláštního určení jsou byty v domech s pečovatelskou službou a s komplexním zařízením pro zdravotně postižené občany. (§ 10)

²¹¹ MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.10/2002. str. 16.

²¹² MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.10/2002. str. 16.

²¹³ Příklad dohody pro případ nájmu služebního bytu jedním z manželů :

„Účastníci této smlouvy užívají služební byt v ulici Okružní, č.5, jehož výlučným nájemcem je pan Adam Novák. Paní Eva Nováková se zavazuje z bytu vystěhovat, a to po zajištění bytové náhrady. Bytová náhrada bude zajištěna tak, že“

(HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 16)

„postižený“ manžel měl právo na bytovou náhradu. Myslíme si však, že soud tuto náhradu může přiznat s odkazem na § 3 ObčZ.²¹⁴

b) Byt nebo dům je součástí společného jmění manželů.

V takovém případě se stane dohoda o vypořádání společného bydlení součástí dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, tedy i společného jmění manželů. Manželé mají celou řadu možností, jak práva a povinnosti společného bydlení pro dobu po rozvodu upravit. „Manželé se mohou dohodnout, že byt nebo dům připadne do vlastnictví jednoho z nich. Mohou se však dohodnout i o vzniku podílového spoluvlastnictví k tomuto bytu nebo domu. Není však vyloučena ani dohoda ve prospěch třetí osoby, typicky převod vlastnictví na dítě, protože žádný z manželů nemá dostatek finančních prostředků, aby toho druhého vyplatil.“²¹⁵ Poslední ze jmenovaných dohod vak není *stricto sensu* dohodou o vypořádání společného jmění manželů, i když k ní v praxi často dochází. „Řešení, které je v souladu se zákonem, je však nejprve smlouva mezi rozvádějícími se manžely o převodu nemovitosti na třetí osobu (dítě) a poté již předmětná nemovitost není předmětem vypořádání.“²¹⁶ Účinky všech těchto dohod nastávají teprve až vkladem do katastru nemovitostí.

c) Byt nebo dům je v podílovém spoluvlastnictví manželů.

„Jde-li o byt v podílovém spoluvlastnictví bývalých manželů nebo v domě, který je v jejich podílovém spoluvlastnictví, nemá rozvod na rozsah práv a povinností bývalých manželů k tomuto bytu žádný vliv a podílové spoluvlastnictví manželů k jejich společnému bytu trvá nadále.“²¹⁷ Manželům se tedy naskýtají v případě dohody možnosti, které mají spoluvlastníci při dělení podílového spoluvlastnictví. „Manželé se mohou dohodnout buď o reálném rozdělení, pokud je možné, nebo o zrušení podílového spoluvlastnictví a o tom, kdo bude nadále výhradním vlastníkem předmětného bytu nebo domu, případně o prodeji a rozdělení kupní ceny.“²¹⁸ Není však vyloučena ani

²¹⁴ Ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ :

Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

²¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 37.

²¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 82.

²¹⁷ MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.9/2002. str. 6.

²¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X, str. 37.

dohoda o užívání bytu nebo domu na základě věcného břemena bydlení. Také veškeré tyto smlouvy nabudou účinnosti teprve až vkladem do katastru nemovitostí.

Vyřešení práv a povinností společného bydlení bývá často velmi složité. Pro výlučného nájemce je často obtížné zajistit druhému manželu bytovou náhradu, což vede k častým konfliktům, které mohou vyústit i v trestný čin. Smluvený rozvod toto nebezpečí snižuje.

3.3.3 Smlouva o výživném rozvedeného manžela

„Na rozdíl od smlouvy, kterou jsou pro dobu po rozvodu řešeny vzájemné majetkové vztahy mezi manžely, především tedy vypořádání společného jmění manželů a smlouvy speciálně upravující otázku bydlení manželů po rozvodu, které jsou nepochybně obligatorní, otázku vzbuzuje řešení vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi.“²¹⁹ Z dikce ustanovení § 24a odst. 1 písm.a) ZOR („...případnou vyživovací povinnost...“) je třeba usuzovat, že tato smlouva je uzavírána fakultativně a i bez ní lze manžele rozvést podle § 24a ZOR. Smlouva o výživném rozvedeného manžela se bude typicky uzavírat ve prospěch rozvedené manželky, která například nemůže pracovat, protože pečuje o malé děti.

Vznik vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi je vázán na splnění určitých zákonných podmínek, které stanoví § 92 odst. 1 ZOR²²⁰, popřípadě § 93 odst. 1 ZOR.²²¹ Zejména je to tedy neschopnost druhého manžela sám se živit; schopnost rozvedeného manžela sám se živit určují jeho výdělečné schopnosti a možnosti a jeho majetkové poměry. Jako podmínka pro přiznání výživného může posloužit i fakt, že dotčený manžel se na rozvratu manželství převážně nepodílel a rozvodem mu byla způsobena vážná újma. Některé publikace dokonce uvádějí, že vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi vzniká teprve tehdy, jestliže oprávněný manžel o výživné požádá. „Z uvedeného vyplývá, že vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi (na rozdíl od některých zahraničních úprav) není automatickým právním následkem rozvodu.“²²²

Je třeba ovšem podotknout to, že pokud smlouva o výživném pro rozvedeného manžela nebyla uzavřena před rozvodem manželství (a nebyla tedy předložena rozvedenému manželovi). V okamžiku rozvodu manželství nejsou podmínky pro vznik

²¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 82.

²²⁰ Ustanovení § 92 odst. 1 ZOR :

Rozvedený manžel, který není schopen sám se uživit, může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se, rozhodne soud o výživném na návrh některého z nich.

²²¹ Ustanovení § 93 odst. 1 ZOR :

Soud může rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, přiznat proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely podle § 91 odst. 2.

²²² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 82.

vyživovací povinnosti často ani dány nebo známy a mohou se projevit teprve až po právní moci rozsudku o rozvodu. „Nezbytnou podmínkou pro vznik vyživovací povinnosti rozvedenému manželovi ovšem bude skutečnost, že okolnosti, pro které není rozvedený manžel schopen sám se živit, mají svůj původ v době, kdy manželství ještě trvalo.“²²³

Smlouva o vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi může stanovit plnění v opětujičích se částkách, ale také jednorázovým plněním. „V případě, že se rozvádějící manželé dohodnou na plnění vyživovací povinnosti ve splátkách, bylo by vhodné uvést, zda se jedná o výživné ve smyslu § 92 ZOR, tj. že manželka není po rozvodu schopna sama se živit a pak jde o výživné v rozsahu „přiměřené výživy“, bez časového omezení, tj. do doby, kdy rozvedená manželka nabude schopnost sama se živit, či zda jde o výživné podle § 93 v rozsahu „stejně životní úrovně“. Vyživovací povinnost by zanikla uplynutím tří let od právní moci rozsudku o rozvodu.“²²⁴ Praktické bude ale zejména řešení vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi formou jednorázového plnění ve smyslu ustanovení § 94 odst. 2 ZOR.²²⁵ Takovou dohodu pak můžeme chápat jako jakési „odstupné“, „koupi rozvodu“; do budoucna může být proto praktické označit předmětnou sumu slovy „jednorázové výživné“. I když se zdá na první pohled takováto „koupě“ rozvodu poněkud nemravná, pořád jde o řešení diskrétnější, než kterým by bylo detailní zdůvodňování rozvratu manželství u soudu.

Na závěr by bylo možná dobré podotknout, že v praxi se lze často setkat s ujednáním, že rozvedený manžel se nároku na výživné výslovně vzdává. Takové ujednání bude ale vzhledem k váze a existenční důležitosti výživného pravděpodobně neplatné a vyživovací povinnosti se bude moci oprávněný manžel i přes takový text domáhat.

²²³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 83.

²²⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 10.

²²⁵ Ustanovení § 94 odst. 2 ZOR :

Právo na výživné zanikne též poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy.

3.4 Procesněprávní aspekty smluveného rozvodu

Procesněprávní úpravu nesporného rozvodu nalezneme v zákoně č.99/1963 Sb., občanském soudním řádu, ve znění pozdějších předpisů. „Vzhledem ke skutečnosti, že občanský soudní řád neobsahuje samostatnou úpravu rozvodového řízení, i v tomto případě se jedná o sporné řízení.“²²⁶ O tom již ale byla řeč v podkapitole 2.4, stejně jako o tom, že samostatně je pro rozvodové řízení upravena příslušnost soudu, výslech účastníků i nemožnost podání mimořádných opravných prostředků z důvodu, že rozsudek o rozvodu je rozsudkem statusovým. Řízení o rozvod manželství je možné zahájit pouze na návrh jednoho z manželů; nikdo jiný není k podání této žaloby aktivně věcně legitimován. Cílem této podkapitoly je jak připomenout některé společné rysy smluveného rozvodu a rozvodu sporného, tak i určité procesněprávní aspekty, specifické pouze pro rozvod podle § 24a ZOR.

Jak jsme již několikrát podotkli, i tzv. nesporný rozvod má charakter řízení sporného, a přestože se manželé na rozvodu shodli, jeden z nich bude mít postavení žalobce a na druhého zbude méně populární role žalovaného. Specifikum tohoto řízení lze však vidět v tom, že zde - na rozdíl od klasického rozvodu - bude toto řízení spíše formální povahy se značně pasivnější rolí soudu. „Těžiště úsilí manželů, kteří se chtějí rozejít jako rozumní lidé a nehledat, proč k rozvratu došlo, spočívá v mimosoudních jednáních manželů ohledně zákonem obligatorně vyžadovaných dohod.“²²⁷

Také žaloba o rozvod podle § 24a ZOR musí obsahovat obecné náležitosti²²⁸, jako kterákoli jiná statusová žaloba. Musí být však uzpůsobena hmotněprávním požadavkům ustanovení § 24a ZOR; vzhledem k tomu, že při rozvodu dohodou soud nezjišťuje příčiny rozvratu manželství, je třeba v žalobě vylíčit rozhodující skutečnosti pro splnění podmínek tohoto rozvodu. Žaloba o rozvod manželství by tedy měla především obsahovat :

- označení soudu
- označení účastníků - rozvádějících se manželů, tj. uvést jejich jméno, příjmení, datum narození, popřípadě rodná čísla, bydliště (a to i poslední společné, které je

²²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 84.

²²⁷ JURČÍK, Radek. *Praxe rozvodového řízení*. Rodinné právo č.7/1999. str. 4.

²²⁸ Obecné náležitosti žaloby o rozvod vyplývají z ustanovení § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 OSŘ.

nezbytné k posouzení místní příslušnosti soudu), nejvyšší dosažené vzdělání a podobně;

- skutečnosti pro řízení důležité, tj. kdy bylo manželství uzavřeno (v případě smluvního rozvodu musí trvat nejméně jeden rok), kolikáté je manželství pro každého z manželů, zda se z manželství narodily děti (případně jejich označení), vyličení průběhu manželství, příčiny rozvratu manželství s uvedením žalobního petitu;
- označení důkazních prostředků, popřípadě jejich přiložení v listinné podobě (oddací list, rodný list nezletilého dítěte); v případě smluvního rozvodu je třeba uvést, od kdy spolu manželé nežijí (minimum je šest měsíců), nejlépe písemný souhlas druhého manžela s rozvodem a samozřejmě je vhodné také přiložit dohodu, popřípadě dohody, o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práv a povinností společného bydlení a případné vyživovací povinnosti, vhodné je i připojit návrh dohody na úpravu rodičovské zodpovědnosti pro dobu po rozvodu.

Důkazní povinnost a důkazní břemeno nesou účastníci v obou případech rozvodu.²²⁹ Základním rozdílem mezi rozvodem podle § 24 ZOR a rozvodem podle § 24a ZOR je ale okruh skutkových okolností, jenž je třeba dokazovat. Oba rozvody jsou založeny na principu kvalifikovaného rozvratu, ale u smluvního rozvodu se rozvat nedokazuje, ale presumuje na základě nevyvratitelné domněnky rozvratu, která nastupuje za splnění zákonem stanovených podmínek. To umožňuje rychlé, formální a diskrétní řízení s větší autonomií účastníků, kteří si upraví budoucí poměry

²²⁹ Ustanovení § 120 OSŘ :

- (1) Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede.
- (2) Ve věcech, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu, jakož i v řízení o povolení uzavřít manželství, v řízení o určení a popření rodičovství, v řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, v řízení o osvojení, v řízení o jmenování rozhodce nebo předsedajícího rozhodce, v řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu, v řízení o zákonnosti zajištění cizince a o jeho propuštění a v řízení o některých otázkách obchodních společností, družstev a jiných právnických osob (§ 200e) je soud povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány.
- (3) Nejde-li o řízení uvedená v odstavci 2, může soud provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.
- (4) Soud může též vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků.

mimosoudně, a budou tak ušetření přetřásání mnohdy velmi intimních detailů před soudem. To vše však za cenu splnění náročných zákonných požadavků.

„Určitou nejednotnost vzbuzuje v soudní praxi možnost využití ustanovení § 115a OSŘ, podle něhož k projednání věci samé není třeba nařizovat jednání, jestliže ve věci lze rozhodnout jen na základě listinných důkazů předložených účastníky a účastníci se práva účasti na jednání vzdali, popřípadě s rozhodnutím bez nařízení jednání souhlasí; to neplatí ve věcech uvedených v § 120 odst. 2.“²³⁰ Toto ustanovení ukazuje na řadu nesporných řízení, rozvod manželství zde nenajdeme. Můžeme tedy lehce dovodit, že i v rozvodovém řízení by soud mohl rozhodnout bez jednání, pokud s tím rozvádějící se manželé souhlasí, případně se práva účasti na jednání vzdali.²³¹ „Některé soudy skutečně v případě, že rozvodové řízení je zahajováno podle § 24a ZOR a jsou předloženy všechny smlouvy o vypořádání, vyzývají účastníky, aby se vyjádřili, zda trvají na nařízení ústního jednání ve věci, a v případě jejich souhlasu pouze doručují rozsudek o rozvodu.“²³² V případě, kdy je od počátku řízení zahajováno na základě § 24a ZOR, soudu tedy nic nebrání rozvést manžele i bez nařízení jednání. Samotný smluvený rozvod tedy může, jak jsme již uváděli, trvat i deset minut, manželé mohou být rozvedeni pouze v přítomnosti svých právních zástupců, popřípadě nemusí být rozvodu přítomen vůbec nikdo.

Místní příslušnost pro podání žaloby o rozvod je stejná jako v případě sporného rozvodu - příslušným je okresní soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v ČR, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů, a není-li takového soudu, je příslušný obecný soud žalovaného. Není-li ani takového soudu, je příslušným soudem obecný soud žalobce (§ 88 písm. a) OSŘ).

V podkapitole 2.4, která se věnovala rozvodovému řízení jako celku, jsme také zmínili skutečnost, že i když je podána žaloba podle § 24a ZOR, žalobce je oprávněn změnit ji na žalobu o rozvod podle § 24 ZOR (tomu tak bude často v případě, kdy strany nesplní některou z podmínek předepisovaných ustanovením § 24a ZOR), nebo

²³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 84.

²³¹ Tento požadavek může být formulován v žalobě například takto : „Výslovně žádám, aby soud v této věci rozhodl bez nařízení jednání.“

²³² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 84.

naopak, za současného dodržení obecných pravidel ustanovení § 95 OSŘ²³³, předpokládající souhlas soudu. Soud sám je návrhem vázán, nelze tedy připustit, že by mohl v případě uplatnění varianty § 24 ZOR *ex offio* přejít na posouzení věci podle § 24a ZOR nebo naopak.

Aby soud mohl manžele vůbec rozvést, je nutná úprava poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu; o tom rozhoduje soud péče o nezletilé. I v případě smluveného rozvodu bude takové rozhodnutí nutné, zde však soud bude schvalovat, v souladu s ustanovením § 24a odst. 1 písm.b) ZOR, dohodu manželů o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Pravomocné rozhodnutí soudu o schválení této dohody je podmínkou pro smluvený rozvod. Otázkám rozvodu s nezletilými dětmi se budeme věnovat v kapitole čtvrté.

²³³ Ustanovení § 95 OSŘ :

- (1) Žalobce (navrhovatel) může za řízení se souhlasem soudu měnit návrh na zahájení řízení. Změněný návrh je třeba ostatním účastníkům doručit do vlastních rukou, pokud nebyli přítomni jednání, při němž ke změně došlo.
- (2) Soud nepřipustí změnu návrhu, jestliže by výsledky dosavadního řízení nemohly být podkladem pro řízení o změněném návrhu. V takovém případě pokračuje soud v řízení o původním návrhu po právní moci usnesení.

4 ROZVOD MANŽELSTVÍ S NEZLETILÝMI DĚTMI

Nezletilé dítě nelze nijak chránit proti rozvodu svých rodičů - to by musel být rozvod rodičů nezletilých dětí zakázán. Je však třeba jej chránit v souvislosti s rozvodem. Jak jsme již uváděli v kapitole týkající se obecné úpravy rozvodu manželství v ČR, k podstatnému zvýšení ochrany nezletilých dětí došlo právě velkou novelou zákona o rodině, která nabyla účinnosti od 1.8.1998.

„Současná úprava zajišťuje vyšší míru kontinuity rozhodování o dítěti, neboť o něm bude vždy rozhodovat jeden soud, tedy soud péče o nezletilé. Dříve rozhodoval o dítěti pro dobu před rozvodem manželství dle § 50 odst. 1 zákona o rodině soud péče o nezletilé, pro dobu po rozvodu pak rozhodoval o jeho poměrech a právech rodičů soud, který řešil rozvod manželství. O případných následných změnách poměrů opět rozhodoval soud péče o nezletilé.“²³⁴

Zvýšená ochrana dále spočívá v oddělení rozvodového řízení a řízení ve věcech péče o nezletilé. Rozsudek o rozvodu totiž nemůže být vynesena, dokud není pravomocně rozhodnuto soudem péče o nezletilé o úpravě poměrů dítěte a jeho rodičů pro dobu po rozvodu, který soud vydá v řízení podle § 176 OSŘ.^{235 236} Totéž samozřejmě platí i o pravomocném schválení dohody manželů o těchto otázkách. Prakticky se jedná o návrat k právní úpravě původně obsažené v § 32 ZPR. „Základním smyslem oddělení opatrovnického řízení od rozvodového řízení byla snaha zabránit dlouhodobým sporům o děti poté, co samo manželství již bylo pravomocně rozvedeno.“²³⁷

²³⁴ KOTULKOVÁ, Jana. *Rozvod manželství s nezletilými dětmi*. Právní rádce č.7/2008. str. 19.

²³⁵ Ustanovení § 176 OSŘ :

- (1) Ve věcech péče soudu o nezletilé se ve věci samé rozhoduje rozsudkem o výchově a výživě nezletilých dětí, o styku rodičů, prarodičů a sourozenců s nimi, o navrácení dítěte, o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo o pozastavení jejího výkonu, o poručenství, o schválení důležitých úkonů nezletilého a o záležitostech, o nichž se rodiče nemohou dohodnout. Krom toho se rozhoduje rozsudkem o prodloužení ústavní výchovy po dosažení zletilosti a o zrušení takového opatření.
- (2) O ostatních věcech se rozhoduje usnesením.
- (3) V rozsudku o styku rodičů, prarodičů a sourozenců s dítětem, výchově dítěte nebo navrácení dítěte soud účastníky poučí podle § 273 o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte při neplnění povinností stanovených v rozsudku.

²³⁶ Ustanovení § 25 ZOR :

Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu.

²³⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4, str. 25.

Občanský soudní řád nevyžaduje, aby bylo k zahájení řízení ve věcech péče soudu o nezletilé nutno podat návrh na úpravu poměrů k nezletilým dětem; soud péče o nezletilé může řízení zahájit i ex offio. V případě, že manželé podali pouze návrh na rozvod, ale nikoli návrh na úpravu poměrů k nezletilému dítěti, může rozvodový soud sám dát podnět k zahájení tohoto opatrovnického řízení. Praktičtější však jistě bude, pokud manželé podají oba návrhy současně (tedy návrh na rozvod manželství a návrh na úpravu poměrů k nezletilým dětem), a po právní moci rozsudku o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu dali rozvodovému soudu podnět k nařízení jednání ve věci jejich rozvodu. „Z vyhlášky č.37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy totiž nevyplývá povinnost vzájemné informovanosti mezi opatrovnickým a rozvodovým soudem.“²³⁸

Příslušnost opatrovnického soudu je stanovena v § 88 písm. c) OSŘ. Z něj vyplývá, že místně příslušným je ve věcech péče o nezletilé soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, případně jiných rozhodujících skutečností, své bydliště. Místní příslušnost je tedy stanovena odlišně od místní příslušnosti soudu provádějícího rozvodové řízení (pro každé řízení může být tedy příslušný jiný soud), avšak věcná příslušnost je i v tomto případě stanovena ve prospěch okresního soudu.

Rozsudek o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, popřípadě rozsudek, kterým je schválena dohoda rodičů o úpravě těchto poměrů, je tedy předpokladem pro řízení o rozvod. Takový rozsudek je sice pravomocný, ale jeho účinky nastanou teprve právní mocí rozsudku o rozvodu manželství. Vzájemný vztah obou řízení zákon neřeší; z dikce ustanovení § 25 ZOR však můžeme dovodit, že opatrovnický soud by rozhodně neměl rozhodnout dříve, než bylo zahájeno řízení o rozvod manželství, tj. je *actio nata*. Pokud od vydání rozsudku opatrovnickým soudem do doby rozhodování rozvodového soudu uplynula delší doba, měl by rozvodový soud posoudit, zda v mezidobí nedošlo k podstatné změně poměrů ve smyslu § 163 OSŘ²³⁹, a

²³⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 91.

²³⁹ Ustanovení § 163 OSŘ :

- (1) Rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek nebo k plnění ve splátkách je možno na návrh změnit, jestliže se podstatně změnila okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek nebo splátek. Nestanoví-li zákon jinak, je změna rozsudku přípustná od doby, kdy došlo ke změně poměrů.

pokud by tomu tak bylo, měl by znovu odkázat na opatrovnický soud, aby o věci opětovně rozhodl.

Úprava poměrů k nezletilému dítěti po rozvodu znamená, že opatrovnický soud musí upravit práva a povinnosti rodičů k dítěti, zejména určit, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.²⁴⁰ „Z dikce zákona ...,komu bude“... vyplývá, že soud nemusí rozhodnout svěřením dítěte do výchovy jednomu z rodičů, ale pokud dospěje k závěru, že dítě by nemělo být svěřeno žádnému z rodičů, může svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby podle § 45 ZOR²⁴¹, příp. do pěstounské péče podle § 45a ZOR nebo nařídit ústavní výchovu podle § 46 ZOR.“²⁴² Z téže dikce také plyne to, že soud může rozhodovat i o jiných záležitostech, než je pouze svěřením do výchovy rodiče a výživné; častým případem je též stanovení styku druhého rodiče s dítětem, přestože tato dohoda sama o sobě schválení soudu nepotřebuje.²⁴³ Vyživovací povinnost v konkrétní výši by měla být stanovena oběma rodičům, tedy i rodiči, kterému bude dítě svěřeno. V praxi je však logicky toto výživné stanoveno pouze rodiči, kterému dítě do výchovy svěřeno nebude, protože s vyživovací povinností druhého rodiče se již automaticky počítá (dítě bude u rodiče bydlet, rodič mu bude hradit náklady na bydlení, ošacení, stravu, léky a podobně).

Rádi bychom ještě také zmínili nové instituty společné střídavé výchovy²⁴⁴, které také zavedla velká novela zákona o rodině, evidentně pod vlivem zahraničních úprav. Cílem zákonodárce bylo především omezit případy omezování kontaktu druhého rodiče s dítětem, které bylo časté především ze strany matek, jimž děti bývají v 90% svěřeny do péče.

(2) Rozsudky o výchově a výživě nezletilých dětí a o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo o pozastavení jejího výkonu lze změnit i bez návrhu, změní-li se poměry.

²⁴⁰ Ustanovení § 26 odst. 1 ZOR :

Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

²⁴¹ Ustanovení § 45 odst. 1 ZOR :

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte.

²⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 126-127.

²⁴³ Ustanovení § 27 odst. 1 ZOR :

Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu.

²⁴⁴ Ustanovení § 26 odst. 2 ZOR :

Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

Společnou výchovou se rozumí, že zde prakticky není konkrétní rozhodnutí o svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů - výsledkem řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu bude tedy vlastně to, že poměry zůstanou neupraveny. Není tedy stanoveno, kdo z rodičů má jaké povinnosti (na rozdíl od kupříkladu německé nebo rakouské úpravy), v našich poměrech tedy společná péče znamená, že se oba rodiče budou o dítě starat současně a v prostředí, kde dítě bude žít.

„Střídavá výchova znamená, že dítě žije po určitý časový úsek s každým z rodičů. Zákon tak opustil judikaturou a též mnoha psychology dlouhodobě zdůrazňovaný požadavek stálosti výchovného prostředí.“²⁴⁵ Střídavá výchova však jistě nebude vhodná pro všechny děti a i zde je tedy nutné při jejím případném ukládání sledovat zájem dítěte. „Tento institut je vhodné využít jen v případech, že rodiče bydlí poblíž, dítě tedy může navštěvovat stále stejnou školu, mít stejné kamarády.“²⁴⁶ Narušení sociálních vazeb je jistě nežádoucí. Střídavá výchova se stala velmi populární variantou pro mnoho rodičů.

Není snad ani nutné podotýkat, že vzhledem k určité nepsané „dohodě“ mezi rodiči, která je pro takový způsob péče o dítě třeba, je potřeba, aby vztahy mezi rozvedenými manžely byly co nejlepší.

§ 26 odst. 2 ZOR formuluje podmínky, za kterých může soud rozhodnout o společné či střídavé výchově. Tyto podmínky musí být splněny kumulativně :

- oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat;
- oba rodiče mají o výchovu zájem;
- svěření dítěte do společné nebo střídavé péče je v zájmu dítěte;
- potřeby dítěte budou svěřením do společné nebo střídavé péče lépe zajištěny.

Nyní se ale zaměříme na rozvod manželství podle § 24a ZOR, pokud mají manželé, rozvádějící se touto formou rozvodu, nezletilé děti. Zákon v § 24a odst. 1 písm. b) jako jednu z podmínek tohoto rozvodu jasně uvádí také pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Je tedy třeba zdůraznit, že v případě smluveného rozvodu takové pravomocné rozhodnutí opatrovnického soudu ve smyslu § 25 ZOR může spočívat pouze ve schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí, nikoli rozhodnutí o úpravě poměrů.

²⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 96.

²⁴⁶ KOTULKOVÁ, Jana. *Rozvod manželství s nezletilými dětmi*. Právní rádce č.7/2008. str. 20.

„Pokud by rozvádějící se manželé oba s rozvodem souhlasili, soudu předložili sice všechny dohody o vypořádání majetkových vztahů, ale pravomocný rozsudek o úpravě poměrů by nespočíval ve schválení dohody, pak nejsou naplněny požadavky ustanovení § 24a a soud by byl povinen postupovat podle § 24 odst. 1, tj. brát v úvahu příčiny rozvratu manželství, tedy zjišťovat tyto příčiny.“²⁴⁷ Dohoda manželů by měla obsahovat, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy (popř. žádat společnou či střídavou výchovu), jak a v jaké výši bude tomu kterému rodiči stanovena vyživovací povinnost a vhodné je v dohodě upravit i styk dítěte s rodičem, kterému dítě do péče svěřeno nebude. I tato dohoda, stejně jako ostatní dohody uzavírané v souvislosti se smluveným rozvodem, je nepojmenovanou smlouvou s odkládací podmínkou s účinností od existence pravomocného rozsudku o rozvodu manželství. „Rodiče mohou řízení urychlit, pokud se po schválení dohody do protokolu u soudu vzdají práva na odvolání.“²⁴⁸

Na závěr je nutno podotknout, že i na smluvený rozvod se vztahuje tzv. tvrdostní klauzule zakotvená v § 24 odst. 2 ZOR. Třebaže tedy budou manželé splňovat veškeré požadavky uvedené v ustanovení § 24a odst. 1 ZOR, není vyloučeno, aby soud návrh na rozvod zamítl s odkazem na § 24 odst. 2 ZOR s tím, že rozvod manželství by byl v tomto konkrétním případě v rozporu se zájmem dětí, daným zvláštními důvody. „Protože smyslem úpravy § 24 odst. 2 je především hmotné zabezpečení dítěte a rodiče, kterému bude dítě svěřeno do výchovy, je za situace, že je zde kvalifikovaný zájem dítěte na zachování manželství, zřejmě třeba zkoumat obsah majetkových dohod, případné vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi (která zde spíše bude pravidlem) a rovněž i obsah soudem schválené dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.“²⁴⁹

Ochrana dítěte v souvislosti s rozvodem manželství jeho rodičů může spočívat jak v oblasti hmotného práva, tak práva procesního. V oblasti práva hmotného spočívá ochrana zejména v míře, v jaké je soud při rozvodovém řízení povinen brát ohled na zájem dítěte. V oblasti civilního procesu se jedná zejména o problematiku vzájemného

²⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 84.

²⁴⁸ JURČÍK, Radek. *K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině*. Rodinné právo č.3/1999. str. 12.

²⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 85.

vztahu rozvodového řízení a opatrovnického řízení, popřípadě o procesní instituty prodlužující nebo znesnadňující samotný rozvod. Takové ztížení a komplikace rozvodu v procesním právu paradoxně mohou vést spíše ke snížení ochrany zájmu nezletilých, typicky v situaci, kdy jeden rodič vede nelítostný a tvrdý boj o dítě a spíše je v zájmu dítěte, aby soud o něm rozhodl co nejrychleji. Rodiče by si měli uvědomit, že pokud v manželství zplodili děti, netýká se rozvod jen jich dvou, ale především a hlavně těchto dětí.

5 PRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ

Právní následky zániku manželství nastávají vždy; bez ohledu na to, jakým způsobem manželství zaniklo. Některé z nich však nastávají jen v případě určitého způsobu zániku manželství. Liší se podle okolnosti, zda manželství zaniklo smrtí nebo prohlášením za mrtvého, nebo zda bylo takové manželství zrušeno rozvodem, tedy jediným způsobem zániku manželství za života obou manželů.²⁵⁰ Rozdílné právní následky se budou týkat především příjmení manžela a společných nezletilých dětí. „Právní následky zániku manželství nastávají zásadně již v okamžiku zániku manželství.“²⁵¹

V důsledku zániku manželství práva a povinnosti manželů především zanikají; existují však i taková práva a povinnosti, které v důsledku zániku manželství naopak vznikají.²⁵²

Pro účely této práce jsme právní následky zánik manželství rozdělili na hmotněprávní následky v osobní a v majetkové sféře.

²⁵⁰ Např. pouze v případě zániku manželství rozvodem bude přicházet v úvahu další vyživovací povinnost - vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely.

²⁵¹ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 3 - Díl čtvrtý : Rodinné právo*. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2007. ISBN 978-80-7357-230-3, str. 71.

²⁵² Jako příklad lze uvést vznik práva manžela vrátit se k předchozímu příjmení, popřípadě již jmenované právo na výživné pro rozvedeného manžela.

5.1 Hmotněprávní následky v osobní sféře

„V oblasti osobních vztahů mezi manžely zanikají všechna práva a povinnosti manželů upravená v § 18 až 20 ZOR, zejména povinnost manželů žít spolu, být si věrni, vzájemně si pomáhat, zastupovat se a další.“²⁵³ ²⁵⁴ Rozvodem manželství také dochází ke změně osobního statusu rozvedených manželů na „rozvedený“.²⁵⁵ Nový osobní status má sice pravidelné dopady oblasti veřejnoprávní, nedotýká se však nijak osobního statusu třetích osob.

Bezesporu nejzajímavější otázkou osobního rázu je bezesporu dopad rozvodu manželství na příjmení manželů. „Významným právem, které rozvedenému manželu naopak vznikne, je uplatnit změnu svého dosavadního příjmení, pokud jím bylo společné příjmení druhého manžela.“²⁵⁶ Tuto otázku upravuje ustanovení § 29 ZOR. Manžel, který přijal příjmení druhého manžela, může do jednoho měsíce po právní moci rozhodnutí o rozvodu oznámit matričnímu úřadu, že přijímá opět své dřívější příjmení, popřípadě že upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího. „Dřívějším příjmením se rozumí příjmení, které měl manžel bezprostředně před vstupem do manželství.“²⁵⁷ V případě zániku manželství rozvodem tedy vzniká tomu z manželů, který při sňatku přijal příjmení druhého manžela jako příjmení společné, právo oznámit do 30 dnů od právní moci rozhodnutí o rozvodu matričnímu úřadu, že

²⁵³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5, str. 138.

²⁵⁴ Ustanovení § 18 ZOR :

Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni *žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí*.

Ustanovení § 19 ZOR :

- (1) O uspokojování potřeb rodiny jsou povinni oba manželé *pečovat podle svých schopností, možností a majetkových poměrů*.
- (2) Poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti může být zcela nebo zčásti vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti.
- (3) Neplní-li jeden z manželů svoji povinnost hradit náklady společné domácnosti, rozhodne na návrh druhého manžela ve věci soud.

Ustanovení § 20 ZOR :

O záležitostech rodiny *rozhodují* manželé *společně*. Nedohodnou-li se o podstatných věcech, rozhodne na návrh jednoho z nich soud.

²⁵⁵ V tomto lze spatřovat jeden z rozdílů oproti zániku manželství smrtí jednoho z manželů; při takovém zániku manželství se mění jen status přeživšího manžela, a to na „vdova/vdovec“.

²⁵⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha : C.H.BECK, 1999. ISBN 80-7179-182-2, str. 68.

²⁵⁷ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související*. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-668-6, str. 91.

přijímá zpět své dřívější příjmení, popřípadě upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího.

Ke změně tedy dojde na základě jednostranného právního úkonu rozvedeného manžela adresovaného matričnímu úřadu, jehož účinky nastávají doručením tomuto úřadu. „Matriční úřad změnu příjmení nepovoluje ani nevydává rozhodnutí o této změně, ale pouze toto oznámení bere na vědomí. Je povinen pouze zkoumat, zda je zde pravomocný rozsudek o rozvodu a zda oznámení bylo podáno v měsíční lhůtě od právní moci tohoto rozsudku.“²⁵⁸ Je samozřejmé, že rozvedený manžel musí mít k tomuto právnímu úkonu způsobilost; vzhledem k tomu, že změna příjmení je právním úkonem osobní povahy, v případě absence plné způsobilosti k právním úkonům nebude možné, aby jej jeho jménem učinil opatrovník. Oznámení je možno učinit ústně do protokolu nebo písemně u kteréhokoli matričního úřadu a je třeba při něm prokázat předložením rozsudku o rozvodu, kdy nastala právní moc. Vhodné je však učinit toto oznámení u matričního úřadu, kde bylo manželství zapsáno. Oznámení rozvedeného manžela o tom, že přijímá zpět své dřívější příjmení, se zapíše do knihy manželství.

Je nutné zdůraznit, že jde skutečně o osobní právo, nikoli povinnost rozvedeného manžela této možnosti v prekluzivní lhůtě využít. Rozhodnutí o návratu k předchozímu příjmení je svobodná volba, druhý manžel nemůže bývalého manžela k této změně žádným právním prostředkem donutit, nebo jí naopak zabránit.

Přijetí dřívějšího příjmení rozvedeným manželem samozřejmě nemá vliv na příjmení dětí z manželství zrozených.²⁵⁹ Příjmení takového dítěte zůstává rozvodem nedotčeno a nemůže být jako takové měněno ani dohodou rozvedených manželů.²⁶⁰

Shrneme-li tedy hmotněprávní následky v osobní sféře rozvedeného manžela, můžeme je rozčlenit do dvou kategorií :

- **zánik všech osobních práv a povinností, které manželům z titulu manželství příslušely;**
- **právo rozvedeného manžela opět přijmout své dřívější příjmení, popřípadě upustit od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího.**

²⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4, str. 117.

²⁵⁹ Viz **judikát R 11/1951** : Příjmení dítěte zůstává rozvodem manželství rodičů nedotčeno a nemůže se měnit dohodou rodičů.

²⁶⁰ Pokud jde o zánik manželství smrtí či prohlášením za mrtvého, ustanovení o možnosti změny příjmení na příjmení dřívější se na rozvedeného manžela nevztahuje. Je oprávněn, ale i povinen užívat společné příjmení, získané sňatkem.

Zánik manželství může hrát významnou roli i v souvislosti s určováním otcovství dítěte, které se sice narodilo již po zániku manželství, avšak v ne delší době než je 300 dnů od jeho zániku.

5.2 Hmotněprávní následky v majetkové sféře

Stejně jako v oblasti osobních vztahů, i veškerá práva a povinnosti majetkového charakteru, které manželé měli vůči sobě navzájem, rozvodem zanikají. Zanikají tedy především :

- **vzájemná vyživovací povinnost manželů**²⁶¹;
- **společné jmění manželů**, jehož zánik s sebou nese nutnost vypořádání masy majetku a dluhů, respektive závazků, které do společného jmění náležely;

Společný nájem bytu manžely v případě rozvodu manželství sice nezaniká, ale může doznat jistých změn. V tom spočívá hlavní rozdíl oproti zániku manželství smrtí jednoho z manželů, kdy společné nájemní právo k bytu touto skutečností zaniká a jediným nájemcem bytu se stává pozůstalý manžel.

Na druhé straně v případě rozvodu může vzniknout nový druh **vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely**. O této povinnosti jsme již částečně pojednali v rámci smlouvy o vyživovací povinnosti v souvislosti se smluveným rozvodem. Zákon o rodině tuto povinnost upravuje ve své části třetí (Výživné), hlavě třetí (Výživné rozvedeného manžela), ve svých ustanoveních § 92 a následující.²⁶²

Společné jmění rozvodem manželství zaniká a je třeba provést jeho vypořádání. Přednost bude mít vždy dohoda o vypořádání, která v případě smluveného rozvodu, jak jsme již výše uvedli, nabývá účinnosti právní mocí rozsudku o rozvodu. V ostatních případech k vypořádání dochází až po právní moci rozsudku o rozvodu manželství, a to

²⁶¹ Ustanovení § 91 odst. 1 ZOR :

Manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost.

²⁶² Ustanovení § 92 ZOR :

- (1) Rozvedený manžel, který není schopen sám se uživit, může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se, rozhodne soud o výživném na návrh některého z nich.
- (2) Tato povinnost předchází vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům.

Ustanovení § 93 ZOR :

- (1) Soud může rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, přiznat proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely podle § 91 odst. 2.
- (2) Výživné podle odstavce 1 lze přiznat nejdéle na dobu tří let od rozvodu.

Ustanovení § 94 ZOR :

- (1) Právo na výživné zanikne, jestliže oprávněný manžel uzavře nové manželství nebo povinný manžel zemře.
- (2) Právo na výživné zanikne též poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy.

postupem podle § 149 a následující ObčZ. Stejný postup platí i pro vypořádání bytových práv.

Zajímavým majetkovým právním následkem je následek v oblasti **dědění**. Rozvedený manžel ztrácí postavení zákonného dědice svého bývalého manžela. „V tomto ohledu však předpisy dědického práva smluvní uspořádání vylučují. Rozvedený manžel může dědit po svém bývalém manželovi jen jako dědic testamentární (výjimečně pak také na základě zákona jako tzv. spolužijící osoba).“²⁶³

Rodičovská zodpovědnost, která má dopad jak do osobní, tak i do majetkové sféry rodiče a dítěte, se v případě zrušení manželství rozvodem nekoncentruje v osobě rodiče, kterému dítě zůstane v péči; dochází pouze ke změně způsobu jejího výkonu. I zde můžeme spatřovat rozdíl oproti zániku manželství smrtí či prohlášením za mrtvého, kdy se koncentruje výkon rodičovské zodpovědnosti v osobě pozůstalého rodiče.

²⁶³ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha : C.H.BECK, 1999. ISBN 80-7179-182-2, str. 69.

6 KOMPARACE PRÁVNÍ ÚPRAVY ROZVODU NA PODKLADĚ VZÁJEMNÉ DOHODY MANŽELŮ V ČESKÉ REPUBLICE A VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO

V závěrečné kapitole této práce bychom chtěli porovnat právní úpravu rozvodů České republiky s úpravou tohoto institutu ve Spolkové republice Německo, a to s důrazem na tzv. smluvený rozvod. Tato zahraniční právní úprava nám přijde pro srovnání nejvhodnější; právem si vysloužila jedno z předních postavení mezi vyspělými právními úpravami na evropském kontinentu, a i když historický vývoj Německa probíhal oproti tomu českému poněkud odlišně, určitá kulturní a územní blízkost otevírá českému zákonodárci možnosti inspirace pro právní úpravu *de lege ferenda*. A k určitému příkladu již posloužila v souvislosti se zavedením tzv. společné výchovy do našeho zákona o rodině, i když byla spíše nepochopena. Tato kapitola si klade za cíl stručně nastínit právní úpravu rozvodů ve Spolkové republice Německo, společné i rozdílné znaky obou právních úprav a zamyslet se nad možnými úvahami pro budoucí právní úpravu u nás.

6.1 Historický vývoj

Historický vývoj v obou zemích byl do jisté míry více či méně ovládnut učením katolické církve. Středověká církev stanovila, jak jsme již pojednávali v první kapitole, praktický zákaz zrušení manželství za života obou manželů. Dogmaty křesťanské věrouky stala se přísná monogamie a nerozlučitelnost manželství za života manželů. Manželství mezi křesťany, které platně vzniklo a bylo i pohlavně naplněno, mohlo být zrušeno pouze smrtí. Jedinou formou rozvodu, kterou církev připouštěla, byl tzv. *rozvod od stolu a lože*²⁶⁴, který sice pro manžele znamenal zánik jejich manželské povinnosti žít spolu, formálně však manželství existovalo dál. Protestantská vyznání však navzdory tomuto učení uznala na základě své interpretace bible možnost rozvodu manželství v určitých případech; těmi byly například cizoložství nebo zlé nakládání. Na základě tohoto zlomu byl v protestantských oblastech postupně zaveden rozvod manželství na principu zavinění. Nevinný partner tak mohl po rozvodu uzavřít nový sňatek, což v případě rozvodu od stolu a lože samozřejmě nešlo.

Od konce 17. století se rozvíjely snahy o to, aby rozvodové právo bylo vytvořeno nezávisle na teologických výrocích křesťanského učení, což se nejvíce projevovalo v svobodomyšlných protestantských zemích. Právě v jedné z těchto zemí, protestantském Prusku, došlo roku 1794 na základě tzv. obecného zemského zákona, k uznání rozvodu na podkladě pouhého souhlasu manželů, pokud byli bezdětní. Zákon zároveň zmocňoval soudce k rozvázání manželství i tehdy, existoval-li mezi manžely vzájemně nepřekonatelný odpor. „Po vzniku Německa byl přijat v roce 1875 *zákon o osobním stavu*.²⁶⁵ Ten dosavadní důvody pro rozvod od stolu a lože použil pro rozlukové (tedy rozvodové) důvody a jelikož tento zákon platil ve všech německých zemích, zavedl tak zrušení manželství za života obou manželů i pro katolická území.“²⁶⁶

S přijetím německého občanského zákoníku (*Bürgerliches Gesetzbuch-BGB*)²⁶⁷, který vstoupil v platnost roku 1900, došlo ke sjednocení německé rozvodové právní úpravy, která se po vzoru konzervativních proudů 19. století vrátila k rozvodovým důvodům, jako například hrubé provinění (přečin) nebo duševní nemoc.

²⁶⁴ Die Trennung von Tisch und Bett.

²⁶⁵ Das Personenstandgesetz.

²⁶⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 197.

²⁶⁷ Zákon č.195/1896 RGB1.

V roce 1938 došlo k vynětí problematiky rozvodů z BGB a přijetí nového manželského zákona - tzv. *Ehegesetz*. Věcně přinesl rozšíření důvodů rozvodu především o velmi důležitou skutkovou podstatu hlubokého rozvratu manželství při minimálně tříletém odděleném soužití. S účinností první novely manželského zákona, 1.1.1977, bylo rozvodové právo v Německu postaveno na zcela nových základech, neboť tato právní úprava, která se následně vrátila zpět do BGB, je víceméně účinná dodnes.

6.2 Právní úprava rozvodu, rozvodový důvod a domněnka rozvratu manželství

„Pod pojmem rozvod rozumí německé právo, stejně jako české, zánik manželství prostřednictvím soudního rozhodnutí s účinky pro budoucnost.“²⁶⁸ Zatímco v České republice problematiku rozvodu upravuje zákon č.94/1963 Sb., o rodině, v Německu je tento institut zakotven v rámci BGB. Návrh nového občanského zákoníku, který v současné době čeká v paragrafovém znění na schválení zákonodárným sborem, však počítá s vtělením celého rodinného práva, tedy i práva rozvodového do svých ustanovení.

Platnou rozvodovou úpravu tedy dnes najdeme v německém občanském zákoníku, který rozvodu manželství vedle jiných soukromoprávních institutů vyhrazuje samostatnou část, a to sedmou (*Scheidung der Ehe*). Důvody rozvodu (*Scheidungsgründe*) se pak zabývají §§ 1564 - 1568 BGB.

Moderní rozvodové právo v Německu je možno tvořit na rozdílných základních myšlenkách.²⁶⁹

- 1) *Princip zavinění* dovoluje rozvod, pokud jeden manžel těžce porušuje manželské povinnosti vůči manželu druhému. Právo na rozvod je určitým odrazem, reakcí na „neprávo“.
- 2) *Princip rozvratu* ospravedlňuje rozvod manželství již pro pouhou skutečnost, že základy manželství jsou u jednoho nebo u obou manželů nenávratně zničeny.
- 3) *Princip souhlasného rozvodu (rozvodu na základě dohody manželů)* je vlastně živá představa o tom, že manželé mohou stejným souhlasem, jakým do manželství vstoupili, manželství i ukončit. Právní vztah manželství je stejně jako ostatní soukromoprávní vztahy v dispozici jeho „účastníků“.

Všechny tyto jmenované myšlenky jsou v rozvodovém právu v různé míře a kombinaci v německém právu zastoupeny. Stejně jako česká právní úprava je však od roku 1977 i úprava v Německu založena na jediném rozvodovém důvodu, a tím je *rozvrat manželství (Scheitern der Ehe)*. „Provinění manželů se již nezkoumá ani jako

²⁶⁸ MACHÁČKOVÁ, Lenka. *Německá hmotně právní úprava zániku manželství rozvodem*. Právo a rodina č.9/2004. str. 9.

²⁶⁹ Tak o tom hovoří SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. München : C.H.BECK, 2001. ISBN 3-406-483-593, str. 138.

předpoklad pro rozvod, ani jako námitka proti návrhu na rozvod.²⁷⁰ Rozhodný je stav narušení manželství a je lhostejné, který z manželů takový stav převážně zavínil. Provinění manželů může však hrát určitou roli při užití tzv. tvrdostní klauzule a kromě toho i při posuzování rozvratu manželství v samotném řízení o rozvod.

Podle § 1565 odst. 1 věty druhé je manželství rozvráceno, pokud manželské soužití již neexistuje a nelze již očekávat, že toto soužití manželé obnoví. Stejně jako české právo i zde ukončení manželského soužití (respektive životního společenství) neznamena pouze zrušení společné domácnosti nebo oddělené žití manželů, ale jde o obsáhlejší pojem, zahrnující též společné slasti a strasti, společné trávení volného času nebo například i intimní soužití. Neexistující manželské soužití tedy nelze vázat na absenci společného bydliště, které sice může znamenat rozvrat manželských vztahů, ale stejně tak může k takovému rozvratu dojít, i když manželé spolu nadále bydlí.

Rozvodovými záležitostmi se, na rozdíl od naší úpravy, zabývají speciální rodinné soudy, kterým přísluší analyzovat vnitřní stav manželství a vyvodit z toho prognózu usmíření. Toto zkoumání se též nazývá materiální princip. „Nerozhoduje objektivní obraz manželského soužití, posouzení rozvratu manželství závisí na tom, zda konkrétní subjektivní představa manžela o manželském soužití je trvale poškozena.“²⁷¹

Co je však zajímavé, německá úprava oproti té české obsahuje tzv. obecnou domněnku (presumpci) rozvratu. Základní skutková podstata rozvratu manželství, o které se zmiňujeme výše a kterou obsahuje § 1565 odst. 1 věta druhá, je zde doplněna dalšími dvěma skutkovými podstatami, které umožňují rozvrat manželství navenek jistěji vyvozovat.

- 1) Dle § 1566 odst. 1 se nevyvratitelně předpokládá rozvrat manželství, pokud spolu manželé alespoň jeden rok nežijí a oba společně rozvod navrhnou nebo odpůrce s návrhem na rozvod souhlasí.
- 2) V ustanovení § 1566 odst. 2 je pak stanovena další nevyvratitelná domněnka o tom, že manželství je rozvráceno, pokud spolu manželé alespoň tři roky nežijí. Zde není nutný žádný společný návrh, ani souhlas odpůrce; plně postačí pouhé oddělené soužití.

²⁷⁰ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 197.

²⁷¹ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 198.

Předpoklady tzv. odděleného soužití jakožto požadavku pro tyto skutkové podstaty, které je třeba v daném případě prokázat, pak stanoví § 1567 věta první. Manželé žijí odděleně, když

- a) mezi nimi neexistuje žádné domácí společenství (společná domácnost) a
- b) alespoň jeden z manželů jej prokazatelně nechce tvořit, neboť manželské životní společenství odmítá.

Domácí společenství (společná domácnost) také dále netrvá tehdy, pokud manželé nežijí ve společném bydlišti, nebo toto žití předem neprokázali.

Ke zrušení domácího společenství jakožto objektivní podmínce přistupují ještě podmínky subjektivní, jimiž jsou vůle alespoň jednoho z manželů k tomu, že nechce žít v domácím společenství s druhým manželem a motiv odmítnutí manželského životního společenství.

„Cílem těchto domněnek rozvratu je, aby soud, pokud je to možné, nevnikal do intimní sféry manželů.“²⁷² Vždy, když je návrh na rozvod odůvodněn na základě domněnky rozvratu dle § 1566 odst. 1 nebo 2 BGB, nemůže soud rozhodovat podle materiálního principu dokazování rozvratu manželství dle § 1565 odst. 1 věta druhá BGB.

²⁷² WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 198.

6.3 Rozvod na základě dohody manželů

Jsou-li manželé v otázce rozvodu zajedno, za splnění určitých podmínek lze předpokládat, že manželství je tak hluboce a definitivně rozvráceno, že již těžko lze požadovat obnovení manželského soužití. Přestože manželství by mělo znamenat pro oba partnery stálý svazek, se kterým nemohou nakládat dle libosti, zákon by měl zohledňovat oboustrannou vůli k rozvodu a stanovit pro takové případy nevyvratitelnou domněnku rozvratu.

Jak česká, tak německá právní úprava znají institut rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů, neboli také rozvodu smluveného. Tato varianta rozvodu je u nás poměrně novým institutem, jelikož k jejímu zavedení do právního řádu došlo až zákonem č.91/1998 Sb., tzv. velkou novelou zákona o rodině. „Byl do něho vtělen takřkajíc „hit“ na Západě již dosti zevšednělý.²⁷³ Tato forma rozvodu umožnila manželům důstojný rozchod a rychlé řízení před soudem, proto si postupem času v českých zemích získala oblibu.

Zákon o rodině, který tento institut upravuje ve svém § 24a, stanoví ve svém prvním odstavci tyto předpoklady smluveného rozvodu:

- a) manželství trvalo alespoň jeden rok,
- b) manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a
- c) druhý manžel se k návrhu na rozvod připojí.

Naproti tomu německý občanský zákoník (BGB), který tuto problematiku obsahuje, má pro rozvod na základě dohody manželů (*Die einverständliche Scheidung*, *Konventionalscheidung*) předpoklady odlišné. Manželství může být dle § 1566 odst. 1 BGB rozvedeno, pokud

- a) manželé spolu nejméně jeden rok nežijí a
- b) oba s rozvodem souhlasí.

Na první pohled je tedy zřejmé, že německé právo je přísnější v otázce odděleného soužití, když pro něj stanoví delší lhůtu než český zákon o rodině, a to lhůtu jednorocní. Na straně druhé je ovšem německá právní úprava benevolentnější v tom, že vůbec nepožaduje určitou dobu, po kterou by mělo manželství před rozvodem trvat. Dalším rozdílem, tentokrát procesněprávním, je možnost podání návrhu na zahájení

²⁷³ HADERKA, Jiří F. *K čemu vede nedokonalá právní úprava u §24a zákona o rodině*. Právní praxe č.6/1999. str. 387.

řízení o rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů oběma manžely společně, což je v naší právní úpravě naprosto vyloučeno.²⁷⁴ Tato možnost plyne již z pouhého faktu, že v Německu se strany nenazývají žalobce a žalovaný, ale navrhovatel a odpůrce, čímž se podařilo lépe odbourat atmosféru sporu v rozvodových řízeních. Procesní aspekty německého rozvodového práva ještě stručně probereme v samostatné podkapitole, už teď je ovšem namístě říci, že *de lege ferenda* by zavedení těchto dvou, podle našeho názoru velmi pozitivních prvků (tedy možnosti podat společný návrh na rozvod a změny označení stran na navrhovatele a odpůrce, popřípadě úplně jiného označení účastníků řízení o rozvod manželství), české právní úpravě jen prospělo.

„Zvláštní podmínky rozvodu na základě dohody manželů nejsou upraveny v BGB, ale v procesní normě v občanském soudním řádu (Zivilprozessordnung, zák.č.533/1950 BGB1, dále jen „ZPO“), která vlastně upravuje zvláštní nároky na návrh na zahájení řízení.“²⁷⁵ Návrh na zahájení řízení musí dle § 630 ZPO obsahovat kromě náležitostí požadovaných BGB také:

- a) sdělení, že druhý manžel s rozvodem souhlasí nebo také podá návrh na rozvod,
- b) shodné vyjádření manželů, že nepodají návrh na přenos rodičovské zodpovědnosti jen na jednoho z rodičů, protože se dohodli na trvání společné rodičovské zodpovědnosti a na styku rodiče s dítětem,
- c) prohlášení rodičů o dohodě o vyživovací povinnosti k dětem, o vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely a o právních vztazích ke společnému bydlení.

Soud by měl dle § 630 odst. 3 návrhu vyhovět až tehdy, když manželé předloží kromě výše uvedeného také vykonatelný rozsudek o vyživovacích povinnostech, a to jak ke společným dětem, tak i vyživovací povinnosti mezi manžely, a o právních vztazích ke společnému bydlení. I zde můžeme spatřovat rozdílnost obou úprav, neboť česká právní úprava požaduje předložení dohod mezi manžely a rozhodnutí soudu vyžaduje pouze pro úpravu poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.

²⁷⁴ Manželé si mohou vybrat, jak svůj souhlas s rozvodem projeví - buďto podají společný návrh na rozvod, nebo druhý manžel vyjádří s rozvodem souhlas tak, jak to zná naše právní úprava.

²⁷⁵ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 198.

Nežijí-li manželé odděleně po dobu nejméně jednoho roku, nemůžeme návrh na smluvený rozvod použít. V tomto případě půjde i přes oboustrannou vůli manželů o základní skutkovou podstatu § 1565 odst. 1 věta druhá BGB. § 630 ZPO se nepoužije.

6.4 Překážky rozvodu manželství

Pokud je manželství rozvráceno, soud manželství rozvede. Může však nastat dvojitá situace, která i rozvodu rozvráceného manželství může zabránit. Jde o ztížení rozvodu, pokud oddělené soužití netrvalo jeden rok, což náš zákon o rodině nezná, a dále potom tehdy, jestliže existují podmínky pro uplatnění tvrdostní klauzule.

I. Rozvod před uplynutím ročního odděleného soužití manželů.

Pokud není splněna podmínka, že manželé spolu nejméně rok nežijí, lze manželství rozvést jen tehdy, pokud by pokračování v něm znamenalo pro navrhovatele neúnosnou tvrdost z důvodů spočívajících v osobě druhého manžela. Navrhovatel tedy musí přednést skutkový děj, ze kterého vyplývá nesnesitelná tvrdost z důvodů výše uvedených a je na soudu, zda tomuto požadavku vyhoví. Už samo hodnocení této tvrdosti vede ke zkoumání rozvratu manželství. Smysl a vhodnost této úpravy je sporná; vůle k rozvodu manželství by se vždy měla zkoumat po nejméně ročním odděleném soužití, neboť tehdy už je většinou trvale a hluboce zakořeněná a nevychází jen z okamžitého, mnohdy spontánního rozhodnutí. Přesto však tato vůle musí ustoupit, pokud se prokáže existence skutkového stavu, k němuž má navrhovatel důvody spočívající na osobě druhého manžela a z těchto důvodů již další udržení manželství nelze rozumně požadovat.

II. Tvrdostní klauzule (§ 1568 BGB)

„I poté, co je manželství rozvráceno, může mít jeden z manželů legitimní zájem na právním pokračování manželství, protože určité sociální funkce manželství²⁷⁶ přetrvávají déle než zájem osobní. Stejně tak může být nařízeno zachování vnitřně rozvráceného manželství v zájmu dětí.“²⁷⁷ Právě tyto zájmy zohledňuje tzv. tvrdostní klauzule, při jejíž existenci nelze rozvést ani hluboce rozvrácené manželství.

Právní úprava do 20. února 1986 stanovila časovou lhůtu pěti let odděleného soužití; po uplynutí této lhůty bylo možné manželství rozvést i přes uplatnění tvrdostní klauzule. Německý ústavní soud však toto ustanovení zrušil s odůvodněním, že nemůže existovat absolutní povolení rozvodu pouze díky uplynutí určité lhůty, pokud věcně

²⁷⁶ Například žena církevně aktivní bude po rozvodu sociálně vykořeněna, popřípadě ztratí zaměstnání, jelikož je rozvedena.

²⁷⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 199.

může být v manželství stále uplatněna klauzule tvrdosti. Takové ustanovení je v rozporu s německou ústavou.

Manželství tedy nemůže být rozvedeno, přestože je rozvráceno, pokud je jeho zachování v zájmu nezletilých dětí daném zvláštními důvody. Zde vidíme evidentní podobnost s naší právní úpravou, která na oprávněné zájmy nezletilých dětí pamatuje i v případě smluveného rozvodu. Stejně tak lze tedy zabránit takovému rozvodu i v Německu. Soud zkoumá zájem dětí ex offio - rozhodující jsou pravděpodobné důsledky rozvodu na jejich situaci. „Rozvod nesmí být vysloven, pokud se podstatně zhorší rodinné, výchovné, psychické nebo ekonomické poměry dítěte a to bude mít vliv na ohrožení blaha dítěte.“²⁷⁸ K tomuto ustanovení by neměl soudce sahat až tehdy, když je situace značně vyhrocena (například dítě reálně hrozí sebevraždou), ale naopak by měl zájem dítěte zkoumat vždy a neodsouvat jej pouze květnatou frází, že pro dítě je vždy lepší rozvod než život v rozvráceném manželství.

Dalším důvodem, pro který soud manželství nerozvede, nastává tehdy, pokud z mimořádných důvodů bude rozvod manželství znamenat pro odpůrce tvrdost tak silnou, že je lepší manželství udržet. Toto zachování může být nařízeno i při zohlednění zájmů navrhovatele. Pod takovou tvrdostí si lze představit širokou škálu možností, od těžkého zásahu v duševní či společenské sféře odpůrce až po neúnosnou ekonomickou tvrdost. Mimořádná tvrdost musí vzniknout až v době po rozvodu manželství a musí být v příčinné souvislosti s tímto rozvodem, především v případě, že se již tak těžká situace jednoho z manželů (například nemocného muže či ženy, která se obzvlášť obětovala pro svého manžela) rozvodem ještě zhorší. I tady vidíme, že německé právo především upřednostňuje společenskou funkci manželství před osobními zájmy; tvrdostní klauzule zde uvedená směřuje proti jednoduchému zapuzení manžela. Tvrdostní klauzule tohoto typu se však v německé judikatuře příliš často neobjevuje.

²⁷⁸ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 199.

6.5 Procesněprávní úprava rozvodu manželství

Dle § 1564 BGB může rozvod manželství vyslovit pouze soud rozsudkem, s jehož právní mocí je manželství rozvázáno.²⁷⁹ Rozvodové řízení ve Spolkové republice Německo upravuje německý civilní soudní řád, tedy již zmiňovaný zákon č. 533/1950 BGB1, Zivilprozessordnung (ZPO). I zde můžeme hledat inspiraci pro právní úpravu de lege ferenda, neboť řízení o otázkách manželských záležitostí je upraveno speciálně a více odděleně od ostatních řízení. Rodinná procesněprávní úprava v České republice by si taktéž zasloužila více oddělit, neboť už nyní je její zvláštní povaha v našem procesním předpisu vidět prostřednictvím ustanovení četných výjimek.

„Řízení ve věcech manželských je speciálně upraveno v § 606 a násl. ZPO a dokonce i řízení o rozvod má speciální ustanovení v § 622 a násl. ZPO.“²⁸⁰ Příslušné k němu jsou zvláštní rodinné soudy (*Familiengerichte*), které jsou speciálním oddělením nejnižšího článku německé soustavy soudů, tzv. *Amstgericht*.²⁸¹ Dle § 608 ZPO platí pro řízení před těmito soudy stejná ustanovení, jako před soudy vyšší instance (*Landgericht*).

V Německu je ovšem i několik dalších výjimek, které jsou specifické právě pro rozvodové řízení.

První zajímavostí je, že řízení o rozvod se zahajuje návrhem na zahájení řízení (*Antragsschrift*²⁸²), nikoli tedy žalobou o rozvod manželství, jako je tomu u nás. Účastníci se tedy, jak už jsme uváděli v souvislosti s rozvodem na základě dohody manželů, nazývají navrhovatel a odpůrce. Tuto úpravu nelze než doporučit, jelikož dostatečně odlišuje rozvodové řízení od ostatních sporných řízení a zároveň působí lépe i na psychiku účastníků, z nichž ani jeden nemusí nést nepopulární stigma žalovaného.²⁸³ Psychologicky se tak odbourává atmosféra sporu.

Další zvláštností německého práva je, že v manželských věcech neplatí zásada projednací, ale vyhledávací. Soud tedy může z moci úřední nařídit provedení důkazů,

²⁷⁹ Z ustanovení § 1564 BGB: „Manželství může být rozvedeno pouze rozsudkem soudu na návrh jednoho nebo obou manželů.“

²⁸⁰ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č. 6/2006. str. 199.

²⁸¹ Zařazením v soustavě soudů odpovídá německý Amstgericht našemu okresnímu soudu.

²⁸² Doslova „písemné vyhotovení návrhu“.

²⁸³ O úskalích pojmů „žalobce“ a „žalovaný“ v českém rozvodovém právu jsme již pojednávali v podkapitole 2.4 (Řízení o rozvod manželství v ČR).

které se mu zdají v konkrétním případě vhodné a nebyly při výslechu manželů manžely samotnými uplatněny. Vyhledávací zásada je však omezena ustanovením § 616 odst. 2 ZPO, které říká, že skutečnosti, které nebyly účastníky uvedeny, může soud vzít přes námitku navrhovatele na vědomí pouze tehdy, pokud je lze použít k zachování manželství.

Všechna soudní řízení, která se týkají manželských věcí, se uplatňuje dle německého civilního soudního řádu povinné zastoupení advokátem, což je našemu rodinnému právu cizí. Odpůrce být nutně zastoupen nemusí, avšak je pravdou, že nezastoupená strana nemůže činit u soudu návrhy a tudíž ani dosáhnout žádného výrazného posunu. „K hájení jeho práv mu procesní soud, pokud to uzná za vhodné, může ustanovit advokáta.“²⁸⁴

V rámci rozvodového řízení může soud upravit v důležitých otázkách právní vztahy mezi manžely jako mezi manžely samými, jakož i mezi manžely v roli rodičů a jejich společnými dětmi. Děje se tak dočasným předběžným opatřením o uspořádání poměrů před konečným rozhodnutím (§ 620 - § 620g ZPO). V porušených manželstvích je totiž ještě před takovým rozsudkem o rozvodu naléhavý zájem účastníků na právním ujasnění jejich vztahů.²⁸⁵ Tato předběžná nařízení jsou omezeně napadnutelná a často slouží jako předstupeň pozdějšího rozhodnutí.

Konečně další zvláštností řízení o rozvodu je možnost spojení věcí rozvodových a věcí, které s ním souvisejí. Jde o tzv. následné věci (*Folgesachen*). Věc, která je právním následkem rozvodu, soud projedná současně s návrhem na rozvod, pokud o projednání takové věci požádá jeden z manželů včas²⁸⁶ (§ 623 odst. 1 věta první ZPO). Soud o ní rozhodně, je-li návrhu na rozvod vyhověno.

Následnými věcmi jsou například řízení o úpravě rodičovské zodpovědnosti a styku rodiče s dítětem, vyživovací povinnost rodičů k dětem, nároky ze společného majetku, zejména ze společného jmění, úprava práv k bytu nebo domu, vypořádání nároků z důchodového zabezpečení. „Tyto věci mohou být projednány v řízení o rozvod

²⁸⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 200.

²⁸⁵ Například jde o rodičovskou zodpovědnost, výživné, užívání domu a bytu manžely.

²⁸⁶ Termín „včas“ musíme chápat tak, že návrh či žaloba bude podána do skončení ústního jednání řízení o rozvodu v prvním stupni.

pouze tehdy, pokud se týkají následků rozvodu.“²⁸⁷ O rozvodu a následných věcech rozhodne soud jediným rozsudkem.

Ohledně právních následků rozvodu bychom rádi ještě zmínili zajímavost, že rozhodnutí o rozvodu manželství nemá v současném Německu žádné následky na rodičovskou zodpovědnost manželů, tato zůstává společná. Jeden z rodičů však může podat návrh na koncentraci rodičovské zodpovědnosti ve své osobě - potom se takové řízení spojí s řízením o rozvod.²⁸⁸

Další zajímavostí německé právní úpravy je speciální právní následek rozvodu manželství, a to tzv. vyrovnání důchodového zaopatření. Tento specifický institut rozšiřuje klasické vypořádání společného jmění manželů o nároky, případně čekatelství na zaopatření pro případ stáří či pracovní nebo výdělečné neschopnosti jednoho z manželů. O vyrovnání takového zaopatření lze též uzavřít dohodu. Jinak soud o tomto vyrovnání rozhoduje z úřední povinnosti. Vyrovnání důchodového zaopatření by mohlo znamenat přínos *de lege ferenda* pro naši právní úpravu, neboť takový institut projevuje větší solidaritu mezi manžely a zajišťuje, aby se ani jeden z partnerů v důchodovém věku nestal sociálním případem.

²⁸⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 200.

²⁸⁸ Návrh je nutno podat do skončení ústního jednání před soudem prvního stupně.

ZÁVĚR

V závěru mé diplomové práce bych se chtěla pokusit o shrnutí výsledků, ke kterým jsem v jednotlivých kapitolách dospěla. Současně bych ráda poukázala na nejdůležitější poznatky, které jsem v průběhu zkoumání mnou vybrané problematiky získala.

V první kapitole, která se zabývala historickým vývojem rozvodu manželství, jsem se v rámci první podkapitoly snažila nastínit, že ani manželství, ani rodina nejsou spojeny s životem společnosti od počátku. Teprve až přechod společnosti od rodového zřízení ke vzniku organizovaných společenských tříd, a později i státu, znamená zlom v dosavadním chápání rodiny, protože rodinné vztahy, do té doby formované jen zvykovými pravidly, jsou teprve od vzniku státu regulovány právem. Ohledně rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů zde bylo řečeno, že jde o staronový institut, neboť první zmínku o něm nalezneme již ve starověkém Římě, a to v Zákoně XII desek z poloviny 5. století př.n.l. Takový způsob zániku byl umožněn díky slábnoucí *manus* (moci muže nad ženou). Právo doby císařské zavedlo zpřísnění ve formě výčtu důvodů, které rozvod ospravedlňují, od 4. století n.l. však lze pozorovat, jak na právní úpravu manželství působí křesťanská ideologie chápající manželství jako nerozlučitelnou svátost. Justiniánské právo pak onu ideu nerozlučitelnosti plně promítlo v zákaz rozvést se oboustranným souhlasem. Nekompromisně prosazovaná teorie nerozlučitelnosti manželství povolovala pouze tzv. rozvod od stolu a lože, díky kterému sice manželům zanikla povinnost žít spolu, formálně však manželství existovalo dál. Průlom do ovládnutí manželského a rodinného práva katolickou církví znamenal v našich zemích manželský patent Josefa II. z roku 1783, který přenesl pravomoc rozhodování manželských soudů z církevních soudů na soudy státní, a zrušil tak církevní jurisdikci v manželských věcech, která v našich zemích trvala od 10. století. Principy josefínského práva v oblasti manželství a rodiny prakticky zůstaly až do roku 1919 základem manželského práva pro naše země. Všeobecný občanský zákoník, který byl vyhlášen v roce 1811, tyto principy do jisté míry převzal, avšak na rozdíl od josefínského patentu povoloval rozlukou smíšeného manželství. Teprve po vzniku samostatného Československa však byla upravena možnost právního zrušení manželství bez ohledu na vyznání manželů. Manželská novela československá (zákon č.320/1919 Sb.z. a n.)

zavedla fakultativní církevní sňatek, zrušila některé manželské překážky a především zavedla možnost rozlučitelnosti manželství, a to dokonce dvojím způsobem - rozvodem od stolu a lože a rozlukou. Pro Slovensko zůstalo závazné uherské právo. Poválečná změna ekonomických podmínek života společnosti a „vítězství pracujícího lidu“ s sebou přinesla i nový zákon o právu rodinném (zákon č. 265/1949 Sb.), který odstranil instituty rozvodu a rozluky a možnost právního ukončení manželství za života obou manželů upravoval pod jednotným termínem rozvod; jako společensky nežádoucí jev byl poměrně přísně upraven. Po přijetí nové ústavy v roce 1960, které vedlo k poměrně zásadní rekodifikaci mnoha pramenů československého práva, bylo nutné též přijmout nový zákon o rodině, který by byl lépe srozumitelný pracujícímu lidu. Zákon o rodině, který byl přijat pod číslem 94/1963 Sb., s účinností od 1.4.1964, ve své původní podobě (tedy až do 1.8.1998) opustil princip viny na rozvodu. Je třeba také připomenout, že občanský soudní řád do roku 1973 upravoval povinné řízení o smíření manželů před samotným rozvodem. Po vzniku samostatné České republiky byla v roce 1998 s velkými očekáváními přijata velká novela zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.), účinná od 1.srpna 1998, jejíž hlavním cílem byla snaha o přiblížení se rozvodovému zákonodárství vyspělých evropských zemí a současným vnitrostátním společenským i právním potřebám. Pro téma diplomové práce jde o novelu klíčovou, jelikož z velké části změnila právě úpravu rozvodu manželství a zakotvila do našeho právního řádu rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů (§ 24a zákona o rodině) jakožto alternativní variantu ke spornému rozvodu.

Druhá kapitola se věnovala obecné hmotněprávní i procesněprávní úpravě rozvodu manželství v České republice. Představila různé principy a důvody rozvodů, které existují v zahraničních právních úpravách. Platná právní úprava v České republice chápe rozvod jako jediný možný způsob zániku manželství za života obou manželů a umožňuje celkem tři možné varianty tohoto ukončení - rozvod sporný (§ 24 zákona o rodině), rozvod nesporný, neboli též smluvený (§ 24a zákona o rodině) a rozvod s tvrdostní klauzulí (§ 24b zákona o rodině). Snažila jsem se poukázat na praktický problém, kterým je zmatečné chápání a časté zaměňování rozvodových variant, a vysvětlit čtenáři, že zatímco právní úprava rozvodu je založena na jediném rozvodovém důvodu, kterým je objektivní existence tzv. kvalifikovaného rozvratu manželství, variant rozvodu zná zákon více. Zavedením smluveného rozvodu a rozvodu s tvrdostní

klausulí tedy nedošlo k rozšíření důvodů rozvodu, jak by se na první pohled možná mohlo zdát. Všechny formy rozvodu tak, jak je zná zákon o rodině, jsem se snažila stručně charakterizovat a vytyčit rozdíly mezi nimi, které jsou odvislé především od rozdílného dokazování rozvratu. Na závěr kapitoly jsem systematicky zařadila řízení o rozvod manželství, kde jsem upozornila na problém označování stran jako „žalobce“ a „žalovaný“ a současně odůvodnila, proč mám za to, že takové označení není v tak specifickém řízení, jakým je řízení o rozvod manželství, vhodné. Zároveň jsem uvedla návrh *de lege ferenda* vrátit se v případě rozvodu k původním pojmům „navrhovatel“ a „odpůrce“, které lépe odpovídají charakteristice řízení, popřípadě zavést novou definici účastníků rozvodového řízení. Vřele jsem podpořila mediaci jakožto mimosoudní způsob řešení konfliktů, který je obzvláště v rozvodových otázkách velmi vhodný a přínosný. Čtenáři snad procesněprávní podkapitola pomohla i k lepší orientaci pro případ, že by žalobu o rozvod manželství sám někdy podával.

V třetí kapitole jsem vyhradila rozsáhlý prostor pro samostatný rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů, jehož podstatou je snaha komplexně vyřešit i všechny právní následky spojené s rozvodem. Při úvodu do právní úpravy tohoto u nás poměrně nového institutu jsem se pokusila zamyslet nad vhodností pojmu „nesporný rozvod“, jak se také tato varianta v odborné literatuře označuje, a postavila se na stranu zastánců tohoto synonymního označení, neboť ze samotného pojmu „nesporný“ celkem jasně vyplývá, že se nejedná o „nespornost“ v otázce druhu řízení, které samozřejmě nadále zůstává řízením sporným, ale o „nespornost“ v otázce dokazování rozvratu. Za splnění určitých předpokladů v zákoně uvedených totiž zákon konstruuje nevyvratitelnou domněnku, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Při splnění dalších, přístupujících zákonných podmínek pak vzniká manželům, na rozdíl od obecné úpravy rozvodu podle § 24 ZOR, právní nárok na rozvod. Zákon požaduje splnění třech základních předpokladů, kterými jsou minimálně jednoleté trvání manželství, oddělené soužití po dobu nejméně šesti měsíců a připojení druhého manžela k žalobě o rozvod manželství. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, kterou lze upravit fakultativně; v případě, že mají

manželé nezletilé děti, musí zároveň předložit pravomocné rozhodnutí soudu péče o nezletilé o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Pokusila jsem se načrtnout právní povahu těchto smluv uzavíraných v souvislosti se smluveným rozvodem, jejich náležitosti a toto pojednání jsem doplnila praktickými příklady. Poukázala jsem na složitý problém teorie i praxe, a sice do jaké míry se má soud zabývat obsahem takových smluv. V kapitole jsem se snažila též uplatnit sociologický pohled na zkoumané téma a uvést důležitý fakt, že smluvený rozvod je namísto pouze v takových případech, kdy již došlo mezi manžely k tzv. psychosociálnímu rozvodu.

Nezletilé dítě nelze nijak chránit proti rozvodu svých rodičů, ledaže by byl rozvod rodičů nezletilých dětí zakázán. Je však třeba jej chránit v souvislosti s rozvodem. Proto bylo vhodné čtvrtou kapitolu této diplomové práce vyhradit právě rozvodům manželství s nezletilými dětmi. K posílení ochrany takových dětí velkou mírou přispěla již zmiňovaná velká novela zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.). Současná úprava zajišťuje vyšší míru kontinuity rozhodování o dítěti, neboť o něm bude vždy rozhodovat jeden specializovaný soud, a to soud péče o nezletilé. Zvýšená ochrana dále spočívá v oddělení rozvodového řízení a řízení ve věcech péče o nezletilé. Nejdůležitějším prvkem ochrany nezletilých dětí je ale zákonná dikce, že soud manželství nerozvede, pokud by to bylo v rozporu se zájmem nezletilých dětí, daným zvláštními důvody. I na smluvený rozvod se vztahuje tato speciální tvrdostní klauzule zakotvená v § 24 odst. 2 ZOR. I když nezletilé dítě při rozvodu požívá rozsáhlé právní ochrany, jsou to především rodiče, kteří by si měli uvědomit, že pokud v manželství zplodili děti, netýká se rozvod jen jich dvou, ale především a hlavně těchto dětí. Dopady rozvodu manželství na děti by měly být co nejmenší.

Pátá kapitola obsahuje právní následky rozvodu manželství. Úvod do problematiky je věnován porovnání následků rozvodu manželství jakožto jediného způsobu ukončení manželství za života obou manželů s právními následky jiného způsobu zániku manželství, a to smrtí jednoho z manželů. V důsledku zániku manželství práva a povinnosti manželů především zanikají; existují však i taková práva a povinnosti, které v důsledku manželství naopak vznikají. Tyto hmotněprávní následky rozvodu manželství jsem pro účely větší přehlednosti rozdělila do dvou skupin - jde o hmotně právní následky v osobní a hmotně právní následky v majetkové sféře. První

jmenované můžeme rozčlenit do dvou kategorií; jde o zánik všech osobních práv a povinností, které manželům z titulu manželství příslušely, a dále pak právo rozvedeného manžela opět přijmout své dřívější příjmení, popřípadě upustit od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího. Hmotně právními následky v majetkové sféře jsou především zánik vzájemné vyživovací povinnosti manželů a společného jmění manželů. Společný nájem bytu manžely v případě rozvodu manželství sice nezaniká, ale může doznat jistých změn. Naopak může vzniknout nový druh vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely. Nemůžeme též opomenout následky v oblasti dědění.

V závěrečné šesté kapitole se věnuji komparaci právní úpravy rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů v České republice a ve Spolkové republice Německo. Německá právní úprava je pro srovnání úpravou velmi vhodnou, neboť - i přes odlišný historický vývoj - díky kulturní a územní blízkosti obou zemí poskytuje českému zákonodárství kvalitní návrhy pro úpravu *de lege ferenda*. Zavedením mnoha institutů jsme se již německému rozvodovému právu přiblížili, proto lze odvážně tvrdit, že obě právní úpravy mají v současnosti více společných než odlišujících znaků. V kapitole jsem si stanovila za cíl nastínit jak právní úpravu rozvodů ve Spolkové republice Německo, tak i společné a rozdílné znaky obou právních úprav, včetně návrhů *de lege ferenda*. Pro lepší uvedení čtenáře do problematiky jsem na úvod zvolila krátký historický exkurz do vývoje německého rozvodového práva, aby si mohl povšimnout například toho, že k zavedení prvního jednoduchého smluveného rozvodu pro bezdětné páry došlo již v roce 1794. Co se týče platné právní úpravy, pod pojmem rozvod rozumí německé právo, stejně jako české, zánik manželství prostřednictvím soudního rozhodnutí s účinky pro budoucnost. Zatímco v České republice problematiku rozvodu upravuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v Německu je tento institut zakotven v zákoně č. 195/1896 RGB1, Bürgerliches Gesetzbuch, tedy v německém občanském zákoníku. *De lege ferenda* ovšem český zákonodárce počítá s tím, že rodinné právo, a tedy i rozvodová problematika, bude upraveno v rámci nového občanského zákoníku, který jej do sebe včlení a zákon o rodině tak zruší. Názor na tento počín nelze jasně vymezit; kladem je jistě fakt, že soukromoprávní instituty, které spolu souvisejí, by byly upraveny v jediném kodexu, záporně ovšem může být pro laika horší přehlednost v rámci rozsáhlého předpisu, než na jakou byl zvyklý u samostatného zákona o rodině. Společným znakem je jistě také fakt, že úprava v Německu, stejně jako v České

republice, se zakládá na jediném rozvodovém důvodu a tím je rozvrat manželství; avšak německá úprava oproti té české obsahuje tzv. obecnou domněnku (presumpci) rozvratu. Oba právní řády znají institut rozvodu na podkladě vzájemné dohody manželů, neboli také rozvodu smluveného. Německé právo je přísnější v otázce podmínky odděleného soužití, když pro něj stanoví jednorroční lhůtu, na straně druhé je ovšem německá právní úprava benevolentnější v tom, že vůbec nepožaduje určitou dobu, po kterou by mělo manželství před rozvodem trvat. Velmi pozitivním znakem německé úpravy je možnost podání návrhu na zahájení řízení o rozvod na podkladě vzájemné dohody manželů oběma manžely společně, což je v naší právní úpravě naprosto vyloučeno. Dalším specifickým je, že zvláštní podmínky rozvodu na základě dohody manželů nejsou upraveny v BGB, jak by se dalo předpokládat, ale v německém občanském soudním řádu (Zivilprozessordnung, zákon č.533/1950 BGB1). V kapitole jsem též zmínila překážky rozvodu, pro které soud manželství nerozvede, i když je trvale a hluboce rozvráceno. Jde o nesplnění podmínky minimálně ročního odděleného soužití manželů a tzv. tvrdostní klauzuli. V rámci zkoumání procesně právních aspektů jsem našla hned několik pozitivních znaků, kterými by se česká právní úprava mohla inspirovat. Zejména jde o speciální rodinné soudy příslušné k řízení o rozvod manželství. Hlavní klad pak spatřuji v tom, že řízení o rozvod se zahajuje návrhem na zahájení řízení, nikoli tedy žalobou o rozvod manželství tak, jako je tomu u nás. Účastníci se proto nazývají navrhovatel a odpůrce, čímž se psychologicky odbourává atmosféra sporu. Dalším rozdílem oproti naší právní úpravě je povinné zastoupení advokátem ve všech manželských věcech. Německá právní úprava s pověstnou precizností postupuje i v otázkách právních následků rozvodu manželství, kdy pamatuje kupříkladu na vyrovnání důchodového zabezpečení mezi manžely.

V průběhu celé diplomové práce jsem se snažila čtenáře seznámit jak s právními aspekty rozvodu manželství, tak i s praktickým pohledem na rozvod jako celospolečenský jev. Jestli je skutečně moderní rodina v krizi, nebo jde jen o přeměnu jejích funkcí, ukáže teprve čas. Jisté je ovšem jedno; v rozvodu nikdy není vítězů nebo poražených, neboť poraženými jsou vždy všichni zúčastnění.

Při zpracování práce jsem vycházela především z platných právních předpisů, judikatury, odborných publikací a článků předních českých expertů na rodinněprávní problematiku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Právní předpisy :

1. Usnesení předsednictva ČNR č.2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších právních předpisů.
2. Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č.25/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákonné opatření Předsednictva Národního shromáždění č.61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu.
5. Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
6. Zákon č.97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů.
7. Zákon č.99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
8. Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
9. Zákon č.102/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související s vydáním zákona č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.
10. Zákon č.91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.
11. Zákon č.301/2000, o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č.195/1896 RGB1, Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon č.533/1950 BGB, Zivilprozessordnung, civilní soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura :

1. Rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. ÚS I. ÚS 354/01 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
2. Rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. ÚS IV. ÚS 106/03 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
3. Rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. ÚS I. ÚS 572/04 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
4. Rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. ÚS IV. ÚS 13/05 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
5. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 1 Cz 13/69 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
6. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 30 Cdo 257/2001 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
7. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 30 Cdo 135/2004 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
8. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 33 Odo 1058/2004 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
9. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 22 Cdo 1963/2005 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 30 Cdo 2193/2005 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
11. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 22 Cdo 2201/2005 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
12. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 22 Cdo 20/2007 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
13. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 22 Cdo 1295/2007 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
14. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Rc 30 Cdo 4019/2007 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
15. Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové, sp. zn. SJS 30 Ca 149/2001 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]

16. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, sp. zn. SJS 35 Ca 7/2001 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]
17. Rozhodnutí Okresního soudu v Děčíně, sp. zn. 19 C 261/2000 [Program] ASPI verze 11+, aktualizace z 30.6.2009 [cit.21.7.2009]

Odborné publikace :

1. ALEŠ, Martin. *Německo-český právní slovník*. Praha : Linde, 1998. ISBN 80-7201-136-7.
2. BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel, NOVÁKOVÁ, Markéta a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-157-3.
3. COESTER-WALTJEN, Dagmar. *Familienrecht*. München : C.H.BECK, 1998. ISBN 3-406-44165-3.
4. ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. Praha : Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-11-4.
5. ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Československé rodinné právo*. Praha : Panorama, 1985. 11-095-85.
6. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana a kol. *Manželství a rozvody – Praktický návod jak problémy řešit a jak jim předcházet*. Praha : Linde, 2002. ISBN 80-86131-34-4.
7. FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998. ISBN 80-210-1733-3. ISBN 80-7239-002-3.
8. FRANCOVÁ, Marie, DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-350-8.
9. GERLICH, Karel. *Rozvod, rozluka, alimenty*. Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1934.
10. HADERKA, Jiří F. *Aktuální otázky rodinného práva (V ústřety Mezinárodnímu roku rodiny 1994)*. Brno : Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0653.
11. HADERKA, Jiří F. *Rozvod v současném světě. Díl první – Sovětský svaz a evropské socialistické státy*. Praha : Příručky ministerstva spravedlnosti ČSR, 1986. 98 124 0.
12. HADERKA, Jiří F. *Rozvod v současném světě. Díl druhý – Kapitalistické státy Evropy, Severní Ameriky a Oceánie*. Praha : Příručky ministerstva spravedlnosti ČSR, 1989. SEVT 98 264 0.

13. HENDRYCH, Dušan a kol. *Právnícký slovník*. Praha : C.H.BECK, 2003. ISBN 80-7179-740-5.
14. HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině – komentář a předpisy související*. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-668-6.
15. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. ISBN 80-210-3974-4. ISBN 80-7239-192-5.
16. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1995. ISBN 80-210-1113-0. ISBN 80-85765-46-2.
17. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod – děti – výživné*. Praha : C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-293-4.
18. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-981-X.
19. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Sňatek a paragrafy*. Brno : Computer Press, 2000. ISBN 80-7226-396-X.
20. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : C.H.BECK, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4.
21. KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal : *Římské právo*. Praha : C.H.BECK, 1995. ISBN 80-7179-031-1.
22. KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha : Orbis, 1962. 11-080-62.
23. KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 3 - Díl čtvrtý : Rodinné právo*. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2007. ISBN 978-80-7357-230-3.
24. KOČÍ, František. *Rozvod a rozluka*. Praha : A. Hubínek, Nové právnické nakladatelství, 1942.
25. KRAUS, Jiří a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha : Academia, 2006. ISBN 80-200-1415-2.
26. MÁŠILKO, Vilém. *Mezinárodní právo rodinné*. Praha : Panorama, 1979. 11-088-79.
27. MUNKOVÁ, Jindřiška, GIESE, Ernst, LIŠKA, Stanislav. *Odborné německo-české právnické názvosloví*. Praha : C.H.BECK, 1998. ISBN 0-7179-179-2.

28. NOVÁ, Hana, VALEHRACH, Martin. *Rodinné vztahy v soudní praxi*. Praha : Prospektum, 1995. ISBN 80-7175-030-1.
29. PALANDT, Otto. *Bürgerliches Gesetzbuch*. München : C.H.BECK, 2001. ISBN 3-406-46848-9.
30. PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky : komentář. 2.díl, Práva a svobody*. Praha : Linde, 2002. ISBN 80-7201-391-2.
31. PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha : Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1.
32. PLECITÝ, Vladimír, SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*. Praha : Eurounion, 2001. ISBN 80-7317-002-7.
33. PLECITÝ, Vladimír. *Zákon o rodině - komentář*. Praha : Euroiunion, 2007. ISBN 978-0-7317-063-9.
34. RADIMSKÝ, Jaroslav, RADVANOVÁ, Senta. *Zákon o rodině – komentář*. Praha : Panorama, 1989. 11-123-89.
35. RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha : C.H.BECK, 1999. ISBN 80-7179-182-2.
36. RADVANOVÁ, Senta. *O rodině, manželství a dětech*. Praha : Panorama, 1978. 11-043-78.
37. SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*. München : C.H.BECK, 2001. ISBN 3-406-483-593.
38. SCHWAB, Dieter, WAGENITZ, Thomas. *Familienrechtliche Gesetze*. Bielefeld : Verlag Ernst und Werner Giesecking GmbH, 1999. ISBN 3-7694-0563-3.
39. TEYBER, Edward. *Děti a rozvod : Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha : Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-255-163-7.
40. VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo - historie, současnost, perspektivy*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2005. ISBN 80-86432-93-9.
41. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. Praha : Linde Praha, 2008. ISBN 978-80-7201-726-3.

Odborné články :

1. ANTALOVÁ, Tatiana. *Kdy a jak rozvod?*. Rodinné právo č.7/1999. str. 7-9.
2. BÉBR, Richard. *Smlouvy podle § 29 zák.č.265/1949 Sb., o právu rodinném, a nový občanský zákoník*. Socialistická zákonnost č.3/1964. str. 35-36.
3. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Byt po rozvodu*. Rodinné právo č.4/1999. str. 16-17.
4. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Novela zákona o rodině z pohledu devíti měsíců praxe*. Rodinné právo č.5/1999. str. 1-4.
5. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Podklady pro sepsis dohody nebo žaloby na vypořádání společného jmění manželů*. Rodinné právo č.6/1999. str. 5-6.
6. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvod „za 10 minut“*. Rodinné právo č.0/1998. str. 16-18.
7. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Společné jmění manželů*. Právo a rodina č.5/2004. str. 10-15.
8. FRANCOVÁ, Marie. *Rozvod manželství*. Právo a rodina č.4/2003. str. 10-15.
9. FRANCOVÁ, Marie. *Rozvod manželství*. Právo a rodina č.5/2003. str. 9-13.
10. HADERKA, Jiří F. *Jaké varianty v právní úpravě forem zrušení manželství? (Na okraj článku Jána Drgonce)*. Právny obzor č.7/1987. str. 591-598.
11. HADERKA, Jiří F. *K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině*. Právní praxe č.6/1999. str. 387-394.
12. HADERKA, Jiří F. *K některým dalším poznatkům z aplikace § 24a zákona o rodině*. Právní praxe č.9/1999. str. 592-596.
13. HADERKA, Jiří F. *Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině z r.1998*. Právní praxe č.5/1998. str. 269-297.
14. HADERKA, Jiří F. *Některé otázky řízení a rozhodování o nezletilých dětech pro případ rozvodu ve věcech s mezinárodním prvkem dle současného právního řádu ČR*. Právní praxe č.9/1999. str. 470-476.
15. HADERKA, Jiří F. *Recenze a anotace. Hrušková M. a kol., Zákon o rodině – komentář, C.H.Beck, Praha, 398 s.* Právník č.7/1999. str. 683-688.

16. HADERKA, Jiří F. *Reforma rodinněprávní úpravy poměrů dětí ve Spolkové republice Německo ze sklonku roku 1997*. Bulletin advokacie č.3/1999. str. 73-84.
17. HADERKA, Jiří F. *Reformovat rozvod : Ale jak? (Na okraj článku S. Radvanové)*. Socialistická zákonnost č.9/1989. str. 519-526.
18. HADERKA, Jiří F. *Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č.91/1998 Sb.* Právní praxe č.6/1998. str. 342-356.
19. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodičovská zodpovědnost*. Rodinné právo č.2/1999. str. 1-3.
20. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod manželství*. Rodinné právo č.1/1999. str. 5-7.
21. HRUŠÁKOVÁ, Milana, NOVÁK, Tomáš. *Tzv. nesporný (smluvený) rozvod a mediac*. Bulletin advokacie č.5/1999. str. 29-34.
22. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Změny v rodinném právu po 1.8.1998*. Rodinné právo č.0/1998. str. 1-3.
23. JONÁKOVÁ, Irena. *Nesporný rozvod*. Právo a rodina č.7/2008. str. 8-12.
24. JONÁKOVÁ, Irena. *Nesporný rozvod - procesní aspekty řízení*. Právo a rodina č.8/2008. str. 12-16.
25. JURČÍK, Radek. *K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině*. Rodinné právo č.3/1999. str. 9-13.
26. JURČÍK, Radek. *Praxe rozvodového řízení*. Rodinné právo č.7/1999. str. 1-7.
27. KODRIKOVÁ, Zuzana. *Předmanželské a manželské smlouvy - fámy a skutečnost*. Právo a rodina č.7/2003. str. 17-20.
28. KODRIKOVÁ, Zuzana. *Předmanželské a manželské smlouvy jako součást právního řádu ČR*. Právo a rodina č.3/2007. str. 6-8.
29. KOTULKOVÁ, Jana. *Rozvod manželství s nezletilými dětmi*. Právní rádce č.7/2008. str. 19-22.
30. KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Jak psát žalobu o rozvod*. Právo a rodina č.1/2006. str. 1-6.
31. KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Manželství - práva a povinnosti, řešení kuriózních situací*. Právo a rodina č.1/2008. str. 14-17.
32. KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Nevinní otcové, nevinné matky?*. Právo a rodina č.7/2005. str. 1-2.

33. KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Rodinné právo v připravované rekodifikaci občanského práva*. Právo a rodina č.2/2008. str. 15-18.
34. KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Rodinné právo v připravované rekodifikaci občanského práva*. Právo a rodina č.3/2008. str. 18-20.
35. KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Styk rodičů s nezletilými dětmi*. Právo a rodina č.3/2006. str. 1-5.
36. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Harmonizace a unifikace rodinného práva v Evropě*. Právo a rodina č.2/2003. str. 1-2.
37. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely*. Právo a rodina č.6/2004. str. 8-11.
38. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely*. Právo a rodina č.7/2004. str. 6-10.
39. KRÁLÍK, Michal. *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*. Právní rozhledy č.7/1998. str. 352-359.
40. KURIMAIOVÁ, Alena. *Dva roky po novele zákona o rodině provedené zákonem č.91/1998 Sb. a její dopady na řízení o rozvod manželství*. Právo a rodina č.11/2000. str. 9-11.
41. KURIMAIOVÁ, Alena. *K manželským a předmanželským smlouvám*. Rodinné právo č.6/1999. str. 3-5.
42. KURIMAIOVÁ, Alena. *Rodinné právo, vztahy mezi manžely a mezinárodní prvek*. Rodinné právo č.9/1999. str. 19-21.
43. KURIMAIOVÁ, Alena. *Rozvod manželství podle ustanovení § 24a zákona o rodině*. Rodinné právo č.1/1999. str. 13-14.
44. KURIMAIOVÁ, Alena. *Změny v řízení o rozvod manželství*. Rodinné právo č.0/1998. str. 9-11.
45. LUŽNÁ, Romana. *Vypořádání společného jmění manželů dohodou po právní moci rozvodu manželství*. Právo a rodina č.6/2007. str. 12-17.
46. MÄHLER, Hans-Georg, MÄHLEROVÁ, Gisela. *Urovnání sporu - věc advokátů : mediace*. Právní rozhledy č.10/1997. str. 519-522.
47. MACHÁČKOVÁ, Lenka. *Německá hmotně právní úprava zániku manželství rozvodem*. Právo a rodina č.9/2004. str. 9-13.

48. MACHÁČKOVÁ, Lenka. *Rozvod manželství s mezinárodním prvkem*. Právo a rodina č.8/2004. str. 12-14.
49. MANDOVÁ, Martina, VINAŘOVÁ, Jana. *Mediace jako způsob řešení konfliktů*. Právo a rodina č.12/2004. str. 21-22.
50. MAŠEK, Daniel. *Bydlení po rozvodu*. Rodinné právo č.6/1999. str. 1-3.
51. MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č.9/2002. str. 7-8.
52. MAŠEK, Daniel. *Byt po rozvodu*. Právo a rodina č. 10/2002. str. 14-16.
53. MAŠEK, Daniel. *Dítě a rozvod*. Právo a rodina č.7/2002. str. 7-10.
54. MAŠEK, Daniel. *Smlouvy podle § 24a zákona o rodině*. Právo a rodina č.2/2003. str. 2-7.
55. MAŠEK, Daniel. *Výživné po rozvodu*. Právo a rodina č.1/1999. str. 14-17.
56. NOVÁ, Hana. *Poznatky z praktické aplikace zákona o rodině*. Právní praxe č.7/1999. str. 439-442.
57. NOVÁK, Tomáš. *Je dítě schopno pravdivě odpovědět na otázku, u kterého z rodičů by po rozvodu chtělo žít?*. Právo a rodina č.7/2004. str. 15-16.
58. NOVÁK, Tomáš. *Kdy je rozvod opravdu nutný?*. Právo a rodina č.12/2005. str. 11-13.
59. NOVOTNÁ, Věra. *Co přinesla novela zákona o rodině*. Rodinné právo č.0/1998. str. 3-9.
60. NOVOTNÁ, Věra. *Co přinesla novela zákona o rodině*. Rodinné právo č.0/1999. str. 1-6.
61. NYKODÝM, Jiří. *Novela zákona o rodině (zák.č.91/1998 Sb.zák.)*. Bulletin advokacie č.8/1998. str. 12-23.
62. PRŮCHOVÁ, Bohumila, NOVÁK, Tomáš. *Lze prosadit střídavou výchovu proti vůli jednoho z rodičů?* Právo a rodina č.10/2003. str. 9-11.
63. RADVANOVÁ, Senta. *Kodifikace rodinného práva*. Právní praxe č.5/1995. str. 296-303.
64. RADVANOVÁ, Senta. *Stav české rodiny a rodinného práva v současné době*. Právní praxe č.2-3/1999. str. 94-102.
65. RADVANOVÁ, Senta. *Význam rodinné mediaci*. Právo a rodina č.6/2001. str. 9-12.

66. RAIS, David. *K charakteru dohody podle ust. § 24 odst. 1 písm.a) zákona o rodině*. Právo a rodina č.5/2000. str. 16-17.
67. RAIS, David. *Zánik společného nájmu bytu manžely a možné nahrazení dohody o společném nájmu bytu manžely dohodou podle ust. § 24a odst. 1 písm.a) zákona o rodině*. Právo a rodina č.6/2000. str. 13-16.
68. SCHILLER, Milan. *Zamyšlení nad statistikou o rozvodech v ČSSR*. Socialistická zákonost č.6/1964.str. 23-28.
69. SPÁČIL, Jiří. *Zánik a vypořádání společného jmění manželů*. Právo a rodina č.1/2009. str. 1-6.
70. SPÁČIL, Jiří, VOJTEK, Petr : *Novela zákona o rodině a řízení o rozvod manželství*. Soudní rozhledy č.8/1998. str. 200-201.
71. VOŇKOVÁ, Jiřina. *Postavení mediace v české společnosti*. Právo a rodina č.10/2001. str. 1-3.
72. WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rozvodová úprava a právní následky rozvodu v Německu*. Právní fórum č.6/2006. str. 196-203.
73. ZOULÍK, František. *Řízení o smíření manželů*. Socialistická zákonost č.6/1964. str. 17-22.
74. NEJvyšší SOUD ČESKÉ REPUBLIKY : *K vypořádání společných a úročených dluhů manželů soudem v řízení podle § 150 odst. 3 ObčZ*. Právní rozhledy č.3/2007. str. 113-114.
75. NEJvyšší SOUD ČESKÉ REPUBLIKY : *Právní povaha dohody o vypořádání majetkových vztahů rozvádějících se manželů. Návrh na vklad dohody manželů o věcném právu, podaný katastrálnímu úřadu po třech letech od zániku společného jmění*. Právní rozhledy č.7/2007. str. 263-265.

Internetové odkazy :

1. <http://www.ec.europa.eu/civiljustice>
2. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
3. <http://www.destatis.de>
4. <http://www.gesetze-im-internet.de>
5. <http://www.czso.cz>
6. <http://www.epravo.cz>
7. <http://www.mvcr.cz>
8. <http://www.psp.cz>
9. <http://www.rozvodmanzelstvi.cz>

PŘÍLOHY